کۆمەڵە شیعری (قوژبن) بڵاوکرایەوە

براوەی خەڵاتی نووسیار بۆ کتێبی یەکەم ٢٠٢٢ – بواری شیعر: سێران محەمەدەسوورێ بۆ کۆمەڵە شیعری (قوژبن)
وەشانی نووسیار لە چوارچێوەی خەڵاتی نووسیار بۆ کتێبی یەکەم براوەی کۆمەڵە شیعری (قوژبن) لە نووسینی (سێران محەمەدەسوورێ) چاپ و بڵاوکردەوە.

لەبارەی بردنەوەی ئەم خەڵاتە سێران محەمەدەسوورێ دەڵێت:
ئێمە تا ئێستا هۆشیارییەکی باشمان لەوەی کە کردەی نووسین چییە نییە، پێمانوایە کە دەستمان کرد بە بەسەریەکەوەنانی وشە، ئیتر ئەمە نووسینە. بەپێچەوانەوە، نووسین سەختە؛ ژیان لەگەڵ نووسین تاقەتپڕووکێن و خوێنمژە. نووسین دەبێ تێیدا بژیت، ئەم تێداژیانەش بەو مانایە نییە کە ڕۆژێك بمانگەیەنێتە ئەوەی کە نووسین دەستی لێهەڵبگیردرێت، یان ئەوەی نووسیومانە پوختە و ئیتر تەواو، بەڵکوو کردەیەکە لەگەڵ ڕاهێنان دەژێت. کەواتە نووسین کردەیە، کردە ڕاهێنانە، بەوپێیە نووسین ڕاهێنانکردنە. کەی ڕاهێنانکردن -بە مانا بەردەوامەکەی- دەستی لێهەڵگیردرا، ئەوە نووسینیش پشتی لە باسکە.
هەر شتێك کردە بێت، واتە ڕاهێنانکردن بێت ملنەدانە، لەو ڕوانگەیەوە بردنەوەی خەڵاتی نووسیار بۆ من لەو تێگەیشتنەیەوە دێت، کە خودی بردنەوە و خەڵاتی نووسیار ڕاهێنانە، بەڵام ڕاهێنانێك کە خەڵات و بردنەوەکەی، دەروازەی جۆرە ڕاهێنانێکی تری کردەوە، کە بردنەوەی خەڵات هەنگەشەیە و دەبێت کردەیەکی ڕاپسکاوی ڕانەگیراو بێت و کردەی ڕاهێنانیش ئەو دەمە لەلای نووسەر دەوەستێت، کە بە فیزیکیی مردبێت، دوای ئەمە ئەم کردەی ڕاهێنانە دەبێتە کردەی ڕاهێنانکردنی بەردەم خوێنەر و ڕەخنەگر. ئەمەش ئەوە نیشاندەدات کە نووسین، خەڵات و بردنەوە، هەنگەشەیەکی نەپچڕاوە.
بۆیە ئەم خەڵاتە لەلایەك گەشبینی کردووم، کە ئەم هەنگەشەیەم لێناسێنێتەوە، بەڵکوو زیاتر تێمەدەزێنێت و لەلایەکەی ترەوە نائومێدی کردووم، کە دەبێت مکوڕتر ئەم ڕاهێنانکردنە لەگەڵ ڕۆی مردن بەرم و وشکایی لێهەڵێنێت.
من وەك ڕەخنە بیر لە خەڵات و بردنەوەکانی فێستیڤاڵگەلی تری کوردیی دەکەمەوە، کە زۆریان هەر زوو تەڕاییان لێبڕاوە، چونکە

خەڵات و بردنەوەکە لەلای زۆربەیان بردنەوە بووە وەك دیاریی، نەك بردنەوەبـووبێت وەك ڕاهێنـان، بۆیـە لـەلای مـن خەڵـاتەکە وەك ڕاهێنانێکە بە تەواوی ژیانمەوە نووساوە و وەك وتم هەنگەشەی کردم.
هەروەها لە بارەی کۆمەڵە شیعری قوژبن گوتی:
شیعر لە سەختییەوە دەفیشکێنێت. ئەم ڕستەیە ڕەنگە پێکەنیناویی بێتە بەر چاو، بەڵام سەختیچێشتنی مار ئەو دەمەیە کە دەفیشکێنێت. شیعر ئازاری ئەو فیشکاندنەی منە، هەر بۆیەش ئەگەر نەڵێم تەواوی ژیانم، ئەوە بەشی هەرە زۆریی ژیانم ئەو فیشکاندن "ڕاهێنان"ـە بووە بۆ شیعر، تا ئەم کۆمەڵە شیعرەی لێکەوتووەتەوە.
قـوژبن دووازدە شیعـر لــەخۆ دەگرێـت، مـادام نووسـین کردەیەکـی ڕاهێنانکراوە، هەربۆیەش هەوڵمداوە لە ڕاهێناندا شیعرێك لەگەڵ شیعرێکی تر جیاواز بن، من نا، بەڵکوو ئەوە خوێنەر و ڕەخنەگریشە کـە دکـارێت وەهـا ڕاهێنانکردنێـك جیـاواز بخـاتەوە، ئـەوەی مـن هەوڵدانێکە. تەنیا دەمەوێت خوێنەر ئاگاداری ئەوە بێت کە تاکبوونی نیوەدێڕەکان بە مەبەست و پەیوەست بە تاکبوونی نیوەدێڕی کۆپلەکان و کۆی شیعرەکە کراوە و یان پێکەوەنووسانی چەند وشەیەك لەنێو چەند شیعرێکدا بۆ مەبەستی نهێنیی یان "پیتی ئەبجەد" لێکدراون، ئیتر کۆی دەقەکـان بۆ خوێنـدنەوە و جیهـانبینیی خـوێنەر و ڕەخنـەگران جێدەهێڵم و ئەوەتا مەحوییش پێم یێژێت "ئەم ئەسڕاڕە دەرنەخەی".

چەند دێڕێک لە کتێبەکە:

یەکەم پیت
مرۆڤی هەڵنجدا
دەیەویست بڵێت: فرچکدا!
سەیری کەسیرەبووی هەنیەی چارەنووسی کرد
خەنیەوە
هەموو هێزم لەوەدا کۆکردەوە خۆشم نەوێت
جگە لە تاریکایی دەستم هیچی تری نەبێی
مرۆڤ خۆڕەندێکی بێداڵدەیە
قیژە قورگتە
ئەوکاتەی ڕیسی وشەکانت دەبنەوە خووریی و
زمانت قووتدەدەیت

براوەی خەڵاتی نووسیار بۆ کتێبی یەکەم (شیعر) ٢٠٢٢

سۆران محەمەد سوورە: لە دایکبوی شارەدێی حاجیاوا لە ساڵی ١٩٩١. بەشی زمان و ئەدەبی کوردیی زانستگەی سۆرانی تەواو کردووە. دواتر

بەردەوامیی بە خوێندن داوە و ماستەری لە زمان و ئەدەبی فارسیی ساڵی ٢٠٢١ وەرگرتووە. وەك دەستەی سەرپەرشتیاری گۆڤاری کەلێن کاری کردووە. خاوەنی چەندین توێژینەوە و وتارە لە بوارە جیاوازەکانی ئەدەب و ڕۆشنبیریی.

خەڵاتی نووسیار بۆ کتێبی یەکەم ٢٠٢٢ساڵی سێیەم. ئەم خەڵاتە ساڵانە کتێبی یەکەمی سێ دەنگی نوێی ئەدەبی کوردی خەڵات دەکات لە بواری شیعر، چیرۆک و ڕۆمان. خەڵاتەکە بریتییە لە چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێبە براوەکان، پێدانی بڕوانامەی نووسیار لەگەڵ دیاری قەڵغانی نووسیار.

خڕپ… سۆران محەمەدەسوورە

ئێسك

یەک یەک جلکوبەرگی بەر خۆڵەمێشم هەڵدایەوە
بۆ خۆشەویستیی ئێسکانم داچنی
لێوم خستە لێویەوە
بەڵام ڕووحی تێنەگەڕایەوە
هەموو شتێک مرد…
هەموو شتێک؛ وتم
وتی؛ خۆشەویستیی نامرێت وام بیستووە

خۆشەویستیی مرد
ئاسمان داکەوت
خوداش سەری هەڵگرت
★★★

کڕ

دوور دوور شاعیرێک
لە دالێکدا دوو مەدلوولی دیت
بەربەیان خەونێک لە لێفەکەیەوە کوژ…
کوێرەڕێیەک دونیا لە دووردەستەکانی خوشی

تێکچڕژاویی هەڵەنگوتە شارێکی وەندا
خودایەک ئەستێرەیەکی کڕکەوتوو نیشتە سەر پێڵوەکانی
منیش خۆشەویستەکەم…
★★★

خڕپ

خۆم و پێ و ڕێگەکان بووین
هەڵتکوڕماندینە غەریبیی
بەڵام لەدەرەوەی من
تۆ کەسێکی دیکە نیت
ڕێگەکان غەریبییان لێهەڵکوڕما
پێیەکان بێ[هاو]ڕێیی بردنی
خۆشم
نە خودا نە ناکامیی
بڕکی سێبووریی[م] گلی نەدانەوە

مرۆڤ
بۆنکڕووز گرتوویەتی
قاچەکانم بۆ ناشاردرێنەوە

10/ 12/ 2021- 2/ 2022

شیعر و شاعیریی و خوێندنەوەیەك بۆ بەرهەمە شیعریی "بەرەواژ"ی نارین ڕۆستەم-3- … سۆران محەمەدەسوورە

-3- کۆتایی

چوارەم: بگێڕەوەی منداڵ:

مرۆڤ، بەگشتیی مامەڵەیەکی نامۆی لەگەڵ منداڵیی و ڕابردووی خۆی هەیە، بەڵام لەنێوان ئەم مرۆڤانەدا کەسانێك هەن کە سرووشتێکی نامۆتر و شێتانەتریان لەگەڵ منداڵییدا هەیە، ئەوانیش شاعیرانن. شاعیران بۆ ئەوەی منداڵیی خۆیان ببیننەوە‌، بۆ ئەوەی قەرەبووی دڵبڵندیی منداڵییان بکەنەوە، بە زمانی منداڵیی -نەك بە زمانی شیعری منداڵیی- شیعر دەژێنن، کە لە گەورەییدا لێیان ستێندراو و سنووردارکراوە، هەمیشە لەو خەیاڵ و لەو منداڵییەدا دەژن، کە دەستیان پێیان ناگاتەوە. جا ئیتر ناخۆشیی و کوێرەوەریی بێت یان خۆشیی و خەندە، چونکە منداڵ، بەتایبەتیی بگێڕەوەی نێو ئەم چوار شیعرانەی کە لە خوارەوەدا ناویان هاتووە، هەردەم شتەکانی وەك کایە و یاریی بینیووە.

لە شیعرەکانی "کڵاو، زۆرانبازی، قوتوو و حەمام"دا بگێڕەوەیەکی منداڵ هەیە. لەو شیعرانەدا کە شاعیر باس لە خێزان دەکات، لەوێدا منداڵێکە و خۆی شاعیر نییە. بۆیە لەو شیعرانەدا بگێڕەوەی منداڵییەک دەبینین، بەڵام لە شیعری کڵاو و حەمامدا بگێڕەوەی منداڵ، چاوێکی گەورەشی لەسەرە. واتە بگێڕەوە هەر لە زەمەنی منداڵییدا نییە. بۆیە شاعیر بەم بگێرەوە منداڵە لە شیعرەکاندا، وەك جندارێك دەست لە شیعر دەوەشێنێت. هەرچەند ئەگەر بگێڕەوەی منداڵ لەنێو ڕووداو و مەترسییدا ژیابێت، ئەوە بە چاوێکی منداڵانە ڕووداوەکانی بینیووە و لێکی داونەتەوە‌، بەتایبەت لە هەردووك لە شیعرەکانی "زۆرانبازی و قوتوو"دا، چونکە لەم دوو شیعرەدا بەرگی منداڵێکی گەورەبوو نییە، بەڵکوو ڕاستەوخۆ منداڵێکی بگێڕەوە هەیە. واتە بگێڕەوەی منداڵ ڕووداوەکانی وەک کایە و گاڵتە بینیوون و منداڵی نێو ئەو ڕووداوانە، منداڵێکە لەگەڵ ڕووداوە مەترسییەکان، بە ترسەوە یاری ناکات. کەچی لە شیعری کڵاو و حەمامدا بگێرەوەی منداڵ هەیە و بەرگی منداڵێکی گەورەبوو بەسەر ڕووداوەکانی ئەم بگێرەوە منداڵەدا هەیە‌. واتە جگە لە بگێڕەوەی منداڵ، ئەوە لەپاڵ ئەوەدا تێگەیشتنێکی گەورەبوونانەش هەیە، لەوەی کە ئەو ڕووداوانە پڕبوون لە مەترسیی. هەڵبەت ئەم جۆرە شێوازە وایکردووە، شیعر بپەڕێنێتەوە ئاستێکی بەرزی شیعریی، هونەریی و ئێستاتیکیی.

ا/ شیعری قوتوو:

شاعیر لە شیعری "قوتوو"دا خەیاڵ، تێروانین و دنیابینیی منداڵیی خۆی -ناڵێم دەیکات بە شیعر، چونکە منداڵیی، خۆی شیعرێکی

نەنووسراوە- بەبەر شیعردا دەكات و منداڵیی خۆی بە شیعر پەروەردە دەكات و دەیژێنێت، هەر بۆیە ئەم بەرهەمە بەدەستلێدان لە "منداڵیی شاعیر" سەرڕێژە:

"قوتوویەكی بۆسەرە ماڵەكەمان
هەندێك جار شەكری تێ دەكرێت و
زۆر جاریش خوێ." (ڕۆستەم. 2021: 21)

شاعیر لە منداڵییدا ماڵەكەی خۆیانی بەشێوەیەكی زۆر جیاواز بینیووە، ماڵێك لەشێوەی قوتوو، كە سەری نەبووە، تا ئاسمان سەری بووە. دنیای منداڵ هەردەم دنیایەكی بێخەوش و بێگرێیە، هەردەم بێ گرێیەكانی ژیانی ئەوانی لەخۆگەورەتریش گرێیەكان هەر بەو تێڕوانینە دەكاتەوە، كە خۆی وێنایان دەكات، نەك بە وێنای ئەوان. بۆیە ژیانی منداڵیی، جیهانی شاعیرانەیە. مرۆڤە گەورەكان بەردەوام پێویستیان بە شیكردنەوە هەیە، هەربۆیە شیكردنەوەی دونیای منداڵیی بۆ مرۆڤە گەورەكان قورسە، چونكە لێی تێناگەن، ئەوەندە ناخەكییە، كە مرۆڤە گەورەكان پێویستیان بە شیكردنەوەیەك هەیە كە دەبێ بۆیان بەراورد بكەی بە باڵا، قەبارە و ژمارە. 'مرۆڤە گەورەكان هیچ كات خۆبەخۆ تێناگەن و ئەمەش بۆ منداڵان/شاعیرانی نێو مەتەڵ، تاقەتپڕووكێنە كە بەردەوام شتەكانیان بۆ شی بكەنەوە'. (ئێگزوپێری. 2019: 8-9)، هەر ئەمەشە شیعر؛ كە وەك پەتێكی چنراو وایە، كە هەر سەرەی بە داوێك لە "داوی منداڵیی" دەستپێدەكات. بۆیە هیچ كاتێك نییە، كە شیعر و منداڵیی بەبێ یەكتر هەڵبكەن، ئەمەش وا دەكات لەنێو خۆیدا هەڵگری دژیەكیی، بێزاریی، شەیدایی و ئاوازی كینەی شادیی بێت.

منداڵ هەر لە گچكەیییەوە زمانی بەر شیرین و تاڵیی دەكەوێت، ئەگەر چی ناتوانێت باش سەردەرییان لێبكات، لەوێوە، لەو شیرین و تاڵییەوە هەست بە دووانەكانی ژیان دەكات، دووانەی ژیان و مردن، خۆشیی و ناخۆشیی، ماڵ و كرێچییایەتیی، ئازار و ساغڵەمیی. ئیدی لە كۆپلەی دووەمدا ئەم ماڵە چیتر ماڵی منداڵ، كە ئاسمان سەری بووە، بەو سادەییە نامێنێتەوە و بەر شیرینیی لەخۆگەورەترەكان دەكەوێت، واتە هەر لەگەڵ ئەوەی كە خوشكەكەی مێرد دەكات، شیرینیی دەچێژێ و تامی خۆشیی دەكات و ئەو دەمە دەبێت خۆی تەیار بكات بۆ شیكردنەوەی دونیای خۆی بۆ دونیای ئەوانی دیكە، ئەگەر چی شیكردنەوەیە، بەڵام شیكردنەوەكەش هەر لە دونیای منداڵییدا دەژێت:

"كە خوشكم چووە ناو جلی بووكێنییەوە،
ماڵمان شەكردان بوو" (هەمان، 21)

بەڵام ئەوەندە ناخایەنێت، ئەم شیرینییە، ناتوانێت تاسەر بەتەنیا بەبێ دژەكەی بژێت، ئیتر خوێ كە ئازار بەسێتر، ڕەنج تێختر و ڕەش

تاڵتر دەکات، دەبێتە میراتگری ئەم ماڵە بێسەرە، کە ئاسمان سەریەتی:

“ئەو ڕۆژەی بەلووعەی تانکی ئاوەکەم لەدەست پەڕی و
خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ
قوتووەکە پڕبوو لە خوێ.
دەرمانخانەکان لە جیاتی دەرمان، بلیتی یانەسیبیان دەفرۆشت.
(هەمان: 22)

لەدەستدەرپەڕینی بەلووعەی تانکی ئاو، کەوتنە نێو ژیانێکی ترە، کە ژیانی خوێ و شیرینییە، ژیانی دووانەکانە، نەك ئەو ژیانەی کە ماڵ تێیدا هەردەم وەك قوتوویەکی بێسەر بێت. سەیر ئەوەیە لەگەڵ هەموو ئەمانەدا، بگێڕەوە هەر منداڵ دەمێنێتەوە، دەرمانخانە بە شوێنی فرۆشتنی بلیتی یانەسیب، لە جیاتی دەرمان تێگەیشتووە و قووتدانەوەی ئەکبەریش لە کاتی کۆخینی بانگدەردا، وێنای نەخۆشیی بۆ ناکات.

“بانگدەر (أکبر)ـەکەی (اللە)ی قووت دایەوە.” (هەمان: 22)

بەمپێیە قووتدانەوەی وشەی “ئەکبەر” لێرەدا ئەوەندەی بەر تێگەیشتنی منداڵێك دەکەوین، ئەوەندە بەر مانا ئایینییەکەی ناکەوین.

“لە ناوەڕاستی ئەم قوتووەدا،
ئاسمان پارچەڕایەخێکی موتەفەڕکە،
هەڵواسراوە
هەر پەڵەهەورێکی چڵکنی بکەوێتە سەر،
دایکم بە گەسك لایدەبات
(ئەوە دەشارمەوە کە دایکم بە قەرەوێڵەیەکەوە نووساوە و پەڵەهەورە چڵکنەکان دەژمێرێ)
بە سواری گەسکەکەوە بەسەر قوتووەکەدا دەفڕم،
باوکم…
پێکێك عەرەق هەڵدەدا و
فو بە فانۆسەکەدا دەکات
من لە گەسکەکە بەردەبمەوە و
بەناو قاپی جاجیکدا دەکەوم،
تەباغەکە کوژاوەتەوە
بەشی ساڵێکی دیکە نەگبەتی کوڵاوە.” (هەمان: 23- 24)

بۆیە منداڵیی شاعیر/نارین ناتوانێت بەشدار نەبێت لە پێکهاتە و ناوەڕۆکی شیعرەکانی. منداڵیی دەستێکی خودایی بەسەر ناوەڕۆك و ڕووخساری شیعرەوە هەیە، ناوەڕۆك زۆرجار لە خەیاڵ و ئەندێشەدا، ڕووخساریش لە ئاکار و مامەڵەی ڕۆژانەی شاعیردا دەبینرێتەوە. وەها

منداڵێکی زیت و وردبین لەگەڵ منداڵییدا، ئاقیبەتێکی باشی نابێت و سەرەنجام لە پێشکی شێتیی یان دەروونیی هەڵدەنووتێ. ئەمە سەرەنجامی زۆربەی شاعیر و وێژەوانانی داهێنەر و نوێخواز بووە.
هایدێگەر لە وتاری "شیعر چییە؟"دا ئاماژە بەوە دەدات کە "شاعیر تەنیا پێویستە بە دەنگی خۆیەوە." (هایدیگەر، 2017: ٥٠)، ئەو دەنگە دەنگێکە کە لەنێو خۆیدا دەژیێت و مەرایی بۆ کەسی تر نییە. ئەو دەنگە ناکرێت هەمان ئەو دەنگی منداڵییە نەبێت کە هەڵیگرتووە، ئەو دەنگەی کە هەزاران وێنە، خەیاڵ و فێینی لە مێشکدا دەزرنگێتەوە.

ب/ شیعری زۆرانبازی:
شیعری زۆرانبازی یەکێکە لە شیعرە هەرە جوانەکانی نێو بەرهەمی بەرەواژ. شیعرێك کە وەك فیلمکارتۆنێك دەبینرێت، بەڵام نەخێر، ئەم شیعرە باسکردنە لە خێزانی کورد، لە ژن و مێرد، کە چۆن کێشە و گرفتەکانیان لەبەردەم منداڵەکانیاندا یەکلایی دەکەنەوە. ئەمە پرسێکی گرینگە و بەدەگمەن خێزانێك هەیە کە لەنێو ئەم کێشەیەدا نەخوولێتەوە. بگێڕەوەی منداڵ، هەمان ئەو منداڵەی نێو خێزانێکی کوردە، کە ژن و مێردەکە لە کێشە و شەڕەکانیاندا، دەیکەنە بینەری خۆیان، جڵەوی گێڕینی ئەم بەرنامەیەش لەدەست منداڵێدا نییە، هەرچەند ئەگەر ئەو منداڵە شەش فیکە زیاتریشی پێبێت.
"ئەمن
شەش فیکەی ناو چپسی یانەسیب بۆ ملمەوە و ناتوانم ئەم یارییە ڕابگرم." (هەمان: 18)

بەگشتیی لە وێژەی کوردیی و شیعر بەتایبەتیی بەهیچ شێوەیەك وەها بگێڕەوەیەکی منداڵ نابینرێت، کە تێیدا بووەتە بینەری یەکلاییکردنەوەی ئارێشەکانی دایباب. بۆیە ئەم شیعرە لەم ڕووەوە دەبێت جێگەی بایەخپێدانی خوێنەر و ڕەخنەگران بێت. بەتایبەت کە بگێڕەوەی منداڵ ڕووداوەکە وەك ڕاستییەکی خێزانیی نابینێت، بەڵکوو وەك یارییەك دەیبینێت و دەیگێڕێتەوە، هەر ئەمەشە هەڵی نوێخوازیی.
بۆ ئەوەی خوێنەر لە شیعری "زۆرانبازی"دا بەر ئەو بگێڕەوە منداڵەیە بکەوێت، ئەوە بۆ ئەو مەبەستە تەواوی شیعری "زۆرانبازی" لێرە دادەنێین:
"هەر جارەی تەلەڤزیۆنە ڕەشوسپییەکە
تەقەتەقی لە هەڵدەستا و
یاری زۆرانبازی پێشان دەدایەن،
باوکم

خۆی لێ دەبووە پاڵەوان،
دەبوو قاپێک شووتیی قەڵەو بخوات.

دایە
سەری شووتییەکانی دەپەڕاند،
ئێسکەکانی شووتیی ورد ورد دەکرد:
زۆرانبازە دۆڕاوەکە بوو.

ئەمن
ناوبژیوانێکی بێفیکە،
بە شۆڕتی خەتخەتەوە دەسووڕامەوە.
کە کارەبا دەکوژایەوە،
دنیا ڕەنگاوڕەنگ دەبوو.
باوکم
قاپی شووتیی بەرز دەکردەوە
بەڕاستی ببوو بە پاڵەوان.

زۆرانبازە دۆڕاوەکە
سەری لەناو کۆشی و
لە حەمام
پارچەی قاپە شکاوەکانی لە گۆشتی دەردەهێنا.

ئەمن
شەش فیکەی ناو چپسی یانەسیب بە ملمەوە و ناتوانم ئەم یارىیە ڕابگرم." (هەمان: 16- 18)

پێنجەم: پڕیشکی ناو بێهوودەیی شیعری "سێ برادەر"

م□□ق ماندووە، بەڵام پرسیاری بۆ ماندووبوونەکەی نییە، ئەمە گرێکو□□□ی کوردانە. زۆر جار بەخۆتت وتووە، کە ئیتر لەمەڕ هیچ شتێکەوه نازانم، بەڵام هێندە نابات، خۆت قووچدەکەیتەوە، کە هەموو شتێک تێدەگەیت و هیچ شتێکیش تێکنادەیت. ئەوەندەش بێخەیاڵ، کە هیچ کێشەیەکت نەبێت. بۆ؟ ئێمە پرسیارگەلی منداڵیی خۆمان بە هەواڵەکان سەودا کرد و حزبمان کرد بە پێشەنگی بیرکردنەوە لەخۆمان؛ ل□□□و□بوو گۆرانییەکان وەندا بوون، ڕووحمان گەنە هەڵی ماسیی، تەمەن مۆرانە ل□ی□دا. تەنیا ئەو کاتەش دەرک بەو بەمێشبوونە دەکەین، کە شیعرێک دەخوێنینەوە. شیعری سێ برادەر، وەک زۆر بەی شیعرەکانی تری نێو بەرهەمەکه، نە بە زمانێکی زبر، نە بە زمانێکی واوەیلا و نووزەنووس، دێت سەر پۆش لەسەر خەونەکانمان هەڵدەداتەوە و

یێژێت، ئەی ڕووحی سمراو، هەوایەکی ئازاد هەڵبمژە، دنیا زووە و بەربەیان لێ چاوشارکێنی تێدا هەرمێی ئومێدی لێ گەیینە.
شیعری سێ برادەر، لە ڕیزبەندیی ژمارە سێی شیعرەکانی نێو بەرهەمەکەدایە و هاوکات ژمارە سێش خراوەتە پێش وشەی برادەر، ئەمە موویەکی ماتماتیکیی تێدایە؛ گرینگ و پێویستە خوێنەر بەرچاوڕوونی ئەوەی هەبێت کە خاڵێکی گرینگی ئەم بەرهەمە شیعرە ئەوەیە کەڵ بیرکارییانە (ماتماتیکی)یانە کاری تێدا کراوە، بەهەرحاڵ با ئەم ئاماژە کورتەیە، وەك بەرچاوخستنێك بێت بۆ خوێنەری خۆشەویست و ئیتر نەگەڕێینەوە سەر ئەم لایەنە.

شیعرەکە سێ برادەر، بەڵام سێ برادەری گچکە و منداڵ دەگرێتە خۆی، یەکێکیان بەرگدروو، دووەمیان مامان و سێیەمیش شاعیرێکە. یەکەمیان دەبێتە بەرگدروو، خەون دەدوورێت، کەچی خەونی شاعیرەکە لەبەر ڕەقیی و یاخیبوون، لەبەر سەختیی و جێکەوتنەبوونی خەونەکانی لە وڵاتدا، دەرزی و داوی دروومان نایبات. کەسایەتی یەکەم و دووەم مردنێکی ئاسایی دەمرن، کاتێك بەرگدرووەکە دەمرێت، بە شاعیر دەڵێن لەوێ بەفر ڕەشە و بە بوتڵێك وێسکی ئەمە بکە شیعر، بەڵام ڕەشیی قووماشە، نە عەبەسیەتییەکەی، هەر بۆیەشە مردنی ئەو نابێتە شیعر، وەك چۆن عەبەسیەتی شاعیر درووەمان نەیدەبرد. ئەوی تریش کە مامانە دواجار لە بگێڕەوە/شاعیرەکە بزر دەبێت و لێکهەڵدەبڕێن، هەمان ئەو ساڵەی کە هاوڕێی مامانی بزر دەکات، سی هەزار و دووسەت منداڵ دەکەونە کێشی زەوییەوە:
“برادەرەکەم مامان بوو،
ژنان لنگیان بۆ هەڵدەبڕی
ئەویش: مامۆستا، لەحیمچی، نەخۆشەکانی داهاتووی لێ دەردەهێنان.”
(هەمان، 12)
بزربوونی مامان لێرەدا دەکرێت گوزارشت لە قێز لە سێکسکردنێکی زۆر و بێچێژ، وەچەخستنەوەیەکی زۆر و پەراوێزی پەروەردەیەکی تەندرووست لە کۆمەڵگەدا بێت، بۆیە بزربوونی مامان، خۆبزرکردنیەتی، کە وەك بێزاربوون دەبینرێت. بۆیە مردنی مامان، مردنی دایکی هێنانەدنیایە، کاتێك کە دەشمرێت منداڵە خەمۆکەکان، لە دەوری تەرمەکەیدا پەشیمان دەردەکەون و بە داهاتووی سبەینێی خۆیاندا دەکێشن، کە بۆچی هێنانیە دنیاوە.
“لەناو تەلەفزیۆن
منداڵە خەمۆکەکان
بە چواردەوری تەرمی مامانەکەمان
پەشیمان…

بە ناوچاوانی سبەینێی خۆیاندا دەکێشن" (هەمان، 14)
دواجار شاعیرەی سەرگەردان و عەبەسییەکەی هاوڕێمان، لەناو کۆمەڵگە، ڕاودەنرێت، وەك شێتێك دەیبینن و ڕەتدەکرێتەوە، بۆیە کەڵکەڵەی خۆکوشتن "بانگکردن" دەکەوێتە سەری، پەتێك دەخاتە ملیەوە و خۆکوژیی دەکات. کەڵکەڵەی خۆکوشتنی شاعیرەکە دەکەوێتە نێو نەخۆشەکانی شێتخانە و ختووکەی بنی پێی شێتەکانی ئەوێ دەدات، بەڵام شێتەکان بە حەبی ڤالیۆم دەمیان ئاخنراوە و خەوێنراون، بۆیە نایانەوێت لەدەرەوەی کۆمەڵگە و باو، بانگ بکرێن و خەونەکانیان گەڵاڵە بکەن.

خۆکوژیی نێو ئەم شیعرە بێزارییە لەدەست نەریتی باوی کۆمەڵگە، کە ئەوەی خەونی هەیە، ناتوانێت "بانگ بکات"، ئەوەی باسی خەون و خولیاکانیشی بکات، وەك شێت سەیری دەکەن و ڕەوانەی شێتخانەی دەکەن، یان دواجار ناچار بە خۆکوژیی دەبێت.
لەم شیعرەدا شاعیرەکە لە ململانێیەکی سەختدایە، ململانێ لەگەڵ واقیعی کۆمەڵگەیەك کە منداڵ دەخاتەوە، بەڵام ئاوڕی لێناداتەوە، وەك نەخۆش و خەمۆك دەڕوانێتە منداڵێکی نائاسایی و خاوەن خەون. دەکرێت ئەم ململانێیە پێویست بێت بۆ ڕووحی سرک و ڕادەستنەبووی شاعیر بۆ ژیانی ڕۆتین. بۆیەش شیعر لەلای شاعیر دەچێتە ئاستێکی جیاواز، لە فۆڕم و کۆڕستەکانی شیعرییدا.
بۆیە ئەم شیعرە، کە یاریکردنی بە زەمەن، پچڕپچڕیی کۆپلەیی، تێکاڵۆزکاندنیان و سێ کەسایەتیی وایکردووە شیعرەکە ئاسان خۆی نەداتە دەستەوە و خوێنەر دوای تەواوکردنی وەربارە بگەڕێتەوە سەری، بۆیەشە "سێ برادەر" لە پیت، وشە، دەنگ و ڕستەکاندا خۆی وەک کۆمەڵێ وێنەیەکی ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگەی جێگیر و تاکی بزواو خۆی دەنوێنێتەوە. بۆیە هەر دوای کۆپلەیەک، یەکڕاست کۆپلەیەکی دیکە، بارگاویی بە زەمەنی جیا بەدوای خۆیدا دێنێت، ئەمەش وادەکات مانای جێگیرنەبوون و وێنەی شیعریی دووبارەنەبووەوە بەرهەم بهێنێت.

بەهەر حاڵ، دەنگی شاعیری نێو شیعرەکە، دەنگێکە بە ئاڕاستەی ناباو. دەنگێکە بای کوێستانەکانی چیای، لەخۆیان ناڕەونەوە و دەگەڕێنەوە نێو خۆیان، هەر ئەمەشە وایکردووە کە لەم شیعرەدا خوێنەر بەتەنگەوە بێت بۆ دیدەنیی و گفتوگۆ لەتەک خۆیدا، کە هەمیشە ئێستا بۆ دەنگی ناوەوەی خۆی دەلەرێنێتەوە، بۆیە دەنگی ئەو دەنگی دەرەوە نییە، کە دەنگی دەرەوەش نەبێت، ئەوە بێگومان دەنگی ناوەوەی منداڵێکی ڕاماو لە ئێستا و چاو لە ئایندەیە. بۆچی چاو لە ئایندەیە؟ بێگومان ئەم پرسیارە ڕەنگە خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی

شیعرەکەدا و یەك جار خوێندنەوە، لەخۆی بکات؛ ڕاستە عەبەسیەت و بێهوودەیی زۆر بەسەر شیعرەکەدا باڵکێشە، بەڵام ئەم باڵکێشییەی نەبووەتە هۆی ئەوەی پزیسکی نێو پانتایی بێهوودەیی بکوژێت، هەرچەند کە شاعیرەکەش لە بێزارییدا خۆکوژیی هەڵدەبژێرێت، بەڵام دەکرێت کۆتایی ئەم شیعرە بەم شێوەیەی خوارەوەش بخوێنینەوە:

پەتی ملی شاعیرەکە، ڕەشبینییە، بەڵام ڕەشبینییەك کە سەر لە هیوا هەڵدەسوێت، بێزارە، بەڵام بێزارێکی دانەسەکناوە، تووڕەکراوەیە، بەڵام تووڕەکراوێکی کونجکاو و مەیل لە جوانیی ژیانە. ئەو شاعیرە ئازاردراوە دەزانێت، ئەگەر مرۆڤ خەون و خەیاڵی نەبێت، ناگەشێتەوە، بۆیە گەشانەوەی ئەو پەیوەستە بە ململانێکردن، ململانێش بەری ئازار، شکاندنەوە، دەرکردن و تاڵاوچێشتنە، بۆیە بۆ ئەوەی مرۆڤ بە پزیسکی شادیی بگات، دەبێت لە هەناوی کۆمەڵگەکەیەوە بژێت و ململانێیەکە بکات، بەڵام چی کە خۆکوژیی ئەو/شاعیر لەلایەن ئەوانەوە بەسەریدا بڕاوە و کۆمەڵگە خستوویەتییە وەها دۆخێکەوە، کە خۆکوژیی هەڵببژێرێت، هەڵبژارتنی ئەو خۆکوژییە، دەستەوەستانبوونی نییە، ئەوەندەی بەرتەکێکە لە بێڕووحیی و ساردیی کۆمەڵگە، کە دەرووی تێگەیشتنی نییە. بۆیە خۆکوژییەکە، وەك پڕیشکی ناو بێهوودەیی دەردەکەوێت.

شەشەم: بەزەییی ساختە و شیعری ئێکسپایەر

لە شیعری "ئێکسپایەر"دا بەزەیی، موشتەریی و پشیلەیەك هەیە. شیعرەکە بە وشەی بەزەیی دەستپێدەکات و بە ژیانیش کۆتایی پێهاتووە. موشتەری بە نیشانەی کۆیەڵ، کە بریتین لە دادوەر، بازرگان، نووسەر، یووتوبەر. کەچی پشیلەکە بە نیشانەی تاکە. بەمجۆرە بەزەیی مووشتەریەکان، واتە بەزەیی ڕۆتینات و ساختەی ژیانی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی. ئەو دۆخەی کە بەزەییی تەنیا بۆ مەرام و بەرژەوەندیی، یان چاوبەستکردنی خەڵکان دەبێتە پرسێکی گرینگی ژیان.

کەوایە پشیلە تاکە، تاکێك لە کۆمەڵ، "پشیلەیەکی زەردی ئاساییە" (هەمان: 25) چۆن؟ ئەمە شیعرێکە لە چوارچێوەی ڕەخنەی کۆمەڵایەتیی و سیاسییدا دەخوولێتەوە، تاکێك کە دەنێو گیروگاڵدایە. لە وشەی ئاسایی تێدەگەین کە لە چینی خوارەوە دایە، ئەو چینەی کە ژیانێکی ئاسایی دەژێت، بەڵام بەدەست چینی سەردەستەوە دەتڵێتەوە. ئەو چینەی کە دەبێت یاسا و مافی بۆ دابین بکات، بەڵام بەپێچەوانەوە لەژێردەستیدا دەناڵێنێت، بۆیە کاتێك پەنا بۆ دادگە دەبات، ئەوە لە جیاتی ئەوەی دادگە مافی بۆ دەستەبەر بکات، ئەوە تووشی دەردەسەریی زیاتری دەکات. کاتێکیش پەنا بۆ بازرگانان دەبات، ئەوە

بۆ بەرژەوەندیی، یان مەرامی خۆیان بەکاری دەهێنن. کاتێکیش پەنا بۆ نووسەران دەبات، ئەوە شەلتر، سەرگەردانتر و بێپەناتر دەبێت:

“بوتێك بیرە دەوەشێنێ.
پشیلە، شەلەشەل
دەکەوێتە تۆڕی یووتوبەرێك” (هەمان: 28-29)

کاتێکیش شەلتر و بێپەناتر بووە، دەکەوێتە بەر بەزەیی سۆشیال میدیا، ڕۆژنامەنووسەکان و دەبێتە هۆی ئەوەی ئەوانیش بازاڕی لایك، دەستخۆشیی و پاداشتێك بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن. بۆیە پشیلەکە دواجار بەسەر بەزەییی ساختەی کۆمەڵایەتیی و سیاسییدا هێڵنجەدات، پلاردەگرێت و دەڕۆت:

“وەرن بەبێ سڵاو…
هەرکەس، پارچەی خۆی بباتەوە و بژی” (هەمان: 28)

حەوتەم: ئازار؛ کۆمێدیای جەماوەر

نارینی شاعیر، شاعیری ساتەوەختەکانی ژیانی ڕۆژانەی خۆیەتی، شاعیر لەناو قۆناغێکدا دەژیێت، کە ئاڵۆزییەکی زۆر دەبینرێت بۆ سەردەمێکی نوێ، ئەم ئاڵۆزییەش ڕاستەوخۆ نەک نیشتبێتە سەر شیعرەکانی، بەڵکوو ڕووحی جوڵاو و ئاوێنەی شیعرەکانی نێو بەرهەمەکەن. بێگومان ئەم شاعیرە یەکێکە لە چەق یان خاڵی ئەم قۆناغە نوێیەی شیعری کوردیی کە بەڕێوەیە، ئەو قۆناغەی هەواش و ئاڵۆز ڕەدەکات.

لە شیعری “دەستێك بە شەش پەنجەوە” ڕاستەوخۆ ئومێدەکمان بۆ هەڵناهێنجێت، بەڵکوو لە دووردەستەکانی داهاتوو هەرتك لە دەستەکانی لێکاڵاندوون. هاوکات لەو ساتەوەختەی کە تێیدایە و دەستەکانی تێکاڵاندوون، بەدوای گۆڕان هەڵوەدایە، گەڕان بەدوای ئەو شتانەی کە بەرچاوی گشتیی ناکەون، فڕێدراون، پشتگوێ و دوورخراوەن، کەچی هەمیشە بەکاریان دەهێنین، تێیاندا دەژین، بۆیە گەڕانی شاعیر گرتنی ئەو ساتانەیە. گەڕانێکە لەنێو شەقام، دووکان، وایەر، مەکینە، ماڵ و قووتوودا و دواجار وێنای ئەو ژیانە دەکاتەوە کە سارد بە تەنیشتماندا ڕادەبرێت و شاعیر نا، ئێمە پشتسەرمانی دەخەین:

“تایەی لۆریی زبڵڕێژەکە
قرچەی لە شتێك هەستاند:
پەنجەی مامۆستای بیرکاریمانە
گەنگەرین پەڕاندی.” (هەمان: 8)

یان:

“با فوو لە عەلاگەیەکی ڕەش دەکا
پەنجەی دکتۆری تێدایە
دکتۆر ئالوودەی هێرۆیین بوو،
سەماعە بە ملیەوە…
بۆ دۆزینەوەی سەرەسیفۆن
هەناوی تەنەکەزبڵ نەما نەیپشکنێ
مووسێك پەنجەی ژەهراوی کرد.
ئەم کارتۆنە بێدەرگایە
پەنجەی مێژوونووسی تێدایە
مێژوونووس
لەنێوان وشەکانی (سەرۆك) و (بەرمیل)
فاریزەی لەبیر چوو.” (هەمان: 8-9)

ئەم نموونەیەی سەرەوە، لە شیعری “دەستێك بە شەش پەنجەوە”وە وەرگیراوە. شیعرەکە دەکرێت چەندین خوێندنەوە و لێکدانەوەی بۆ بکرێت، بەتایبەت ڕەهەندی سیاسیی شیعرەکە. سەرباری ئەوە ئەو یاریکردنەی کە لەگەڵ پەنجەکانی دەستیدا دەیکات و دواجار پەنجەی قرتاوی شەشەم و پێنجەم کە خاوەنەکەیان لێبووکێکە، دەیەوێت لە دەمی گریان و ئازاردا، لە ساردیی ڕۆژگاردا، لە کوێنکی گەورەتر، دڵنیاتر بێتەوە لە بینینی پێکەنینی بە کۆمەڵی خەڵك.

کۆتایی
سۆران محەمەدەسوورە

سەرچاوەکان

کتێب:

- ڕامبۆ، ئارتۆر (2007). نامەکانی ڕوانینوانێك و مەرگ، و: هەندرێن. چ1، چاپخانە: وەزارەتی ڕۆشنبیریی، هەولێر.
- سانت ئێگزوپێری، ئانتوانت دو (2019). شازادە چکۆلە، و: سەلاحەدین بایەزیدی، چاپخانەی مانگ.
- پیرباڵ، فەرهاد (2021)، مێژووی شیعری کوردی، چاپ: مایا، سلێمانی.
- شێخانی، ڕزگار (2017) پۆل سیلان و زمانی دایك، گۆڤاری شیعر، ژمارە سێ.
- کارسون، آن (1397)، چگونە شعر نخوانیم. ب: سعید امیری. انتشارات آنیما، تهران.

▪ هاو، نیلس (2016)، شیعر بۆ ترسێکەکان نییە. و: ئالان پەری. چ1، چاپخانە: تاران.
▪ هایدیگەر، مارتن (2017)، شیعر چییە؟ و: شاهۆ عوسمان، گۆڤاری شیعر، ژمارە سێ.
▪ ڕۆستەم، مارین (2021) بەرەواژ، بڵاوکراوەی نووسیار.
ئەنتەرنێت:
-1 https://newsin.ir/fa/content/14866839/%D8%B1%D9%85%D9%88%D8%B2-%D8%B4%DA%AF%D9%81%D8%AA-%D8%A7%D9%86%DA%AF%DB%8C%D8%B2-%D9%88-%D8%AC%D8%A7%D8%AF%D9%88%DB%8C%DB%8C-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D8%AF-1-%D8%AA%D8%A7-9-%D9%85%D8%B9%D8%B1%D9%88%D9%81-%D8%A8%D9%87-%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A7%D8%AF-%D9%81%D8%B1%D8%B4%D8%AA%DA%AF%D8%A7%D9%86.html

-2

1 □□□ □□□□□□ – □□□□□□□□□□ □ 1 □□□ □□□□□

بەشی یەکەم…

بەشی دووەم…

شیعر و شاعیریی و خوێندنەوەیەك بۆ بەرهەمە شیعری "بەرەواژ"ی

نـــارين ســـتەم-2-… ســـران محەمەدەسوورە

-2-

سیەم: شیعری کاو و شیعری حەمام

ا

لە بەرهەمەکەدا شیعری کاو یەکەم شیعرە و شیعری حەمام کتا شیعریەتی، هەبەتە ئەم دوو شیعرە بە مەبەست لە دوو شونی تایبەت و گرینگ داندراون، هەر ئەم شونەشە کە هەوەستەمان پدەکات. شیعری کاو بە پی یزبەندیی شیعرەکانی نو بەرهەمەکە دەکەوتە ژمارە یەك و شیعری حەمامیش دەکەوتە ژمارە ن. هەبەت هەریەك لە ژمارەکان ژمارەی تاکن. ژمارەی تاك هەگری نهنیی و پیرزییەکی تایبەت بە خیانن.

ئەم دوو شیعرە بەدەر لە خوندنەوەی جیاوازی سەربەخی شیعرەکان، ئەوە ئەگەر بت و هەردووکیان بەیەکەوە بەراورد بکەین، ئەوە ئەو قسەیەی کە وتمان بەمەبەست لەو شونە دانراون، ئاشکراتر دەبت. ئەم دوو شیعرە پەیوەندییەکی نهنیی لەنوانیان دایە، پەیوەندییەك کە نهنیی پیرزی ژمارە بەوەیان دەبات.

بەر لەوەی سفر وەك ژمارە بخرتە پا یەك، ئەوە ن ک یەك دەیکرد بە یازدە. واتە شیعری یەکەم کە ژمارە یەکە و شیعری حەمام ژمارە نیە، هەردووکیان بە یەکەوە، وەك چن تاکن، ئەوهاش نابن بە دە، بەکوو دەبن بە ژمارەیەکی تر کە تاکە، ئەویش ژمارە یازدەیە، دوو دانە یەك کە ژمارەی تاکن، خراونەتە پا یەکتر. یازدە ئاماژەیە ب وزەیەکـــی گـــەورە، هـــەر بیـــەش ژمـــارەیەکی پیـــرزی کمەگـــە ژهەاتییەکان بووە، ئەفسانە، دین و فەرهەنگی ئەم میللەتانەی داگیر کردووە. هاوکات هەردووك لە شیعرەکان "کاو و حەمام" بە خستنەپای یەك سفر، دەبن بە ژمارەیەکی جووت، واتە سفر بەشدارە لە درووستکردنی ببانەوەی بەردەوامیی، کەواتە لەم وانگەیەشەوە ئەم دوو شیعـــرە لەگـــە یـــەکتردا گەشـــەی بـــەردەوام بـــە فرەمانـــایی و فرەهەندیی خیان دەدەن.

شیعری ژمارە یەك "کاو"ــە، یەك نیشانەی خواست، سەربەخیی، وزەی ئەرنیی، هەروەها لەخگری نارسیزم، ئاواتی زر و زانینە. سەرباری ئەوە یەك نیشانەی دەسپککی نوی ژیانە، لە بەرهەمی بەرەواژدا شیعری کاو دەستپکە. هەموو شتکی نو سەرەتایەکە، واتە بە یەك

دەستپێدەکات، هاوکات لەنێو هەموو شتێکیشدا، شتێک هەیە، ئەم شتەش ناوی دەنرێت تاقانە. مرۆڤی کۆن بەم تاقانەییە لە پەیوەندییدا بوون، ئەو شتگەلەی کە لەبەین دەچن، دواجار یەک شتیان لێدەمێنێتەوە. بۆ نموونە خودا تاقە، بەڵام بەرلەوەی تاق بێت، بە فرەخودایییدا ڕۆیشتووە و خوداکانی تر لەبەین چوون. ئەو شتانەی کە هەن، تا دێت لەبەین دەچن و وزەیان لە یەکدا کۆدەبێتەوە. بەهەر حاڵ وەک وتمان، یەک دەستپێکە و نۆش شا. بەوپێیە لەم بەرهەمە شیعرەدا بە یەک “کڵاو” دەستپێدەکات و لە شیعری نۆ “حەمام”دا بە کەماڵی خۆی دەگات. ژمارە نۆ، لەنێو ژمارەکاندا بە ژمارەی شا ناسراوە، نیکۆلا تێسلا (Nikola Tesla)، کە تا ئەوکاتەی مرد، نزیکەی 700 داهێنانی هەبوو، ژمارە نۆ یەکێک بووە لەو سێ ژمارە دەگمەنەی کە ئەم بلیمەتە نامۆیە هەمیشە جەختی لەسەر کردووەتەوە. تێسلا گوتوویەتی: ئەگەر دەتزانیی ژمارە3، 6، 9* چەندە گرینگن، ئەوە کلیلی هەموو دونیات لەبەردەستدا دەبوو. باوەڕبوونی تێسلا بەم ئەندازەیە، بووبووە هۆی ئەوەی کە خاوەنی هەڵسوکەوتێکی سەیریش بێت، بەڵام تا ئێستاش هیچ ڕوونکردنەوەیەک بۆ وەها ڕەفتارەکەی نییە (ئەنتەرنێت. 1). بەهەر حاڵ ژمارە نۆ، ژمارەی ڕیزبەندیی کۆتاییی شیعرەکەیە و بەرهەمەکە گرێ دەدات.

شیعری حەمام کە لە ڕیزبەندی نۆ دایە و شیعری کڵاو لە ریزبەندی یەک دایە، ئەگەر نۆ کەم یەک بکرێت، ئەوە ژمارە هەشت دەردەچێت، میسرییە کۆنەکان بڕوایان وابووە، کە ژمارە هەشت نیشانەی هاوسەنگییە لە جیهاندا، هەروەها فیساگۆرس نیشانە و هێمای خۆشەویستی و هاوڕێیەتیی پێبەخشیبوو (ئەنتەرنێت:1). کەواتە هەشت نیشانەی هاوسەنگیی، هاوڕێیەتیی و خۆشەویستییە. بەمپێیە پەیوەندییەکی هاوخوێنیی لەنێوان ئەم دوو شیعرەدا هەیە:

ئەم دوو شیعرە هەردووکیان بەپێی گرینگی ئەو شوێنەی لێی داندراون، هەریەکەیان لە چەند کۆپلەیەک پێکدێن، هەم دیسان کۆپلەکان پێنج کۆپلەن، واتە تاکن و جووت نین. ژمارە پێنج لە شارەستانییەتە کۆنەکاندا بە ژمارەیەکی گرینگ و کاریگەر دانراوە، لە سەردەمی فیساگۆرسدا ئەم ژمارەیە بە ژمارەیەکی تەواو و پووخت بۆ مرۆڤ دانراوە. لە ئایینەکانیشدا گرینگیی تایبەتی خۆی هەبووە، هەروەها وەک هێمایەکی گرینگی کولتووریی بەکار هێنراوە (ئەنتەرنێت:1). ژمارە پێنج پەیوەندیی بە سەرکێشیی و گۆڕانەوە هەیە؛ کاتێک گوێ لە جەستەت، لە دەروونت دەگریت؛ لە کۆتا کۆپلەی شیعری حەمامیشدا، وشەی “هاوار” هەیە، واتە گوێگرتن لە جەستە، لە دەروون هەیە. هەمان هەڵگری نهێنیی ئەم کۆپلەیەیە کە پێنجەم و دوا کۆپلەی شیعرەکەیە. هاوکات منی ناو شیعری “حەمام” کە هاوار دەکات، تابلۆی

قیژەی ئێدقارد مۆنك (1863- 1944)مان دێنێتەوە پێشچاو.
بەهەرحاڵ، ئەم دوو شیعرە بەتایبەتیی و بەرهەمەکە بە گشتیی لەڕووی ڕەمز و ڕازی ژمارەوە نهێنیی زۆرتر لەخۆ دەگرێت و وردبوونەوە و گەڕانی زۆرتری پێویستە.

ب- پێکهاتەی شیعرەکان:
بۆ ئەوەی ئێمە لە هەردووك شیعرەکە بگەین، ئەوە پێویستە پێکهاتەی هەردووك لە شیعرەکان و پەیوەندیی هەر یەکەیان بەوی تر بخەینەڕوو. بەڵام بەر لەوە دەبێ ئەوە بزانین کە هەریەك لە شیعرەکانی "دەستێك بە شەش پەنجەوە، سێ برادەر، بووکەڵەی سووپەرمان، ئێکسپایەر و شەڕەپشیلە" بگێڕەوەکەیان هەر تەنیا منداڵێك نییە، بەڵکوو منداڵییەکی گەورەبووشە. واتە دەتوانین بڵێین، ئەو منە زیاتر و بە چاوێکی قووڵی منداڵیی، پێگەیشتوویی و شاعیرییەوە، ڕۆدەچێتە ناخی ڕووداوەکانەوە.

شیعری کڵاو
کۆپلەی یەکەم:
ئەو: باوك، خەمۆکیی و شاردنەوە
کڵاوی چەرمیی، شاعیر
لە کۆپلەی یەکەمی شیعری کڵاودا باوك هەیە، کە دەیەوێت خەمۆکییەکەی بشارێتەوە، بۆیە کڵاوێکی چەرمیی دەکاتە سەری و دەبێتە شاعیر.

کۆپلەی دووەم:
ئەو: برا، برینی سەر، سەرتاشین
کڵاوێکی ڕەش، ئیماندار
من/شاعیر: کڵاوی جادوویی، بزربوون.
کۆپلەی دووەم دوو بەشە، لە بەشی یەکەمدا برا هەیە، کە بەهۆی هەژارییەوە سوود لە مووسی هەرزان، وەردەگرێت، کە سەری بریندار دەکات، بۆ ئەوەی برینەکانی سەری بشارێتەوە کڵاوێك لەسەر دەنێت. بە مانایەکی تر، سەری براکە دەکەوێتە ناو کڵاوێکی ڕەش، واتە دەبێتە ئیماندار و مێشکی خۆی تەسلیمی دین دەکات. "سەری لوول دا و فڕێی ددایە ناو بازنەی کڵاوێکی ڕەش" (هەمان: 5)
بەڵام کۆپلەی چوارەم ئەنجامی کۆپلەی دووەمە و بە بۆ کۆپلەی چوارەم ئەم کۆپلەیە لەم شیعرەدا بۆ ئامانج دەردەکەوێت، چونکە کڵاوی ڕەش، کە سەرەنجامی ژیانی برایەکەیە، فڕێدەدرێتە نێو کڵاوەکەوێ، ئەوەی ئەم فڕێدانەش ئەنجام دەدات، چارەنووسە.
لە بەشی دووەمی کۆپلەی دووەمدا من "نارین/ شاعیر" هەیە. کە

کڵاوێکی جادوویی لەسەری دەنرێت و بزر دەبێت. لە کۆپلەی پێنجەمدا "من" بەدوای کڵاوە جادووییەکەدا دەگەڕێت.

کۆپلەی سێیەم:

کڵاوی چەرمیی= شاعیر (باوك)، پاڵکەوتن/مردن

کۆپلەی سێیەم ئەنجامی کۆپلەی یەکەمە، کە باوك دەیەوێت خەمۆکییەکەی بشارێتەوە و دواجار دەبێت بە شاعیر. خەمۆکیی لە کۆپلەکەدا نیشانەی دڵەڕاوکێ، پەرێشیی و خەمخۆریی باوکە بۆ ئەو و من/ ڕۆڵەکانی. بەڵام لەم کۆپلەیەدا ئەوە ئەو کڵاوەی کە دەیکات بە شاعیر، لە جەکمەجەی دۆڵابەکە کۆ دەکەوێت، واتە پاڵ دەکەوێت. لە شیعرەکەدا دوو ململانێمان نیشان دەدات، ململانێی زانین و دین. ململانێی یەکەم کە زانینە پەیوەستە بە کۆپلەی یەکەم و سێیەم، بەڵام ململانێی دووەم کە دینە پەیوەستە بە کۆپلەکانی دووەم و چوارەمەوە. بەوپێیە یەکەمیان هەردەم لە گۆڕاندایە، یان مرۆڤ تێیدا جێگیر نییە، بۆیە تووشی خەمۆکیی دەبێت و ئەوەندەی دینیش ناخایەنێت و نامێنێتەوە. بۆیە ململانێی دووەم کە ئایینە ڕیشە و ڕەگی قووڵترە و بە ناخی مرۆڤدا ڕەگ دادەکوتێت. کەواتە لایەنی یەکەم دەبێت پاڵ بکەوێت، واتە پاشەکشە بکات، لەبەرانبەر کاریگەریی لایەنی دووەمدا.

کۆپلەی چوارەم:

کڵاوی ڕەش= ئیماندار، قیر

لە کۆپلەی چوارەمدا، هەم دیسان کڵاوی برا هەیە، کە لە کۆپلەی دووەم کڵاوێکی ڕەش بووە. بەڵام لەم کۆپلەیەدا ئەم کڵاوە دەبێت بە قیڕ و بەسەریەوە دەنووسێت، کە دەکرێت ئایدۆلۆژیای دینیی بێت، کە مرۆڤ بەزۆر دەتوانێت لێیەوە بێتە دەرەوە، چونکە زووتر و خێراتر مرۆڤ گیرۆدەی دین دەبێت.

کۆپلەی پێنجەم:

کڵاوی جادوویی= بزربوون، گەڕان، بزربوون

بەشی دووەمی کۆپلەی دووەم، پەیوەستە بە کۆپلەی پێنجەم. لە کۆپلەی پێنجەمدا کڵاوی جادوویی هەیە، کە منی شاعیر بەدوایدا دەگەڕێت، بەڵام بزری دەکات و بزر دەبێت. لەنێوان کڵاوی چەرمیی و کڵاوی ڕەشدا، کڵاوی جادوویی گوزارشتە لە من، کە منی نووسەر/شاعیرە. شاعیر لەنێوان ئەم دوو کڵاوەدا، ون دەبێت، یان سەرگەردان دەبێت، نازانێت کامیان هەڵبژێرێت و بچێتە ژێر کام ململانێوە، ئایە ڕێچکەی باوك بگرێتە بەر، یان ڕێچکەی براکەی، ئاخۆ ببێتە شاعیر یان دیندار؟ بۆیە ئەو منە سەرگەردانە، ڕۆڵی نەرێنییە و بزر دەبێت.

شیعری حەمام

کۆپلەی یەکەم:

ئەو: باوك شاعیر

گڵی زەوی، خەمخۆریی و ئەرك.

لە شیعری حەمامدا باوك هەیە، بەڵام ئیتر ناڵێت بوو بە شاعیر، چونکە پێشتر شاعیر بووە، بۆیە دەڵێت، “باوکم شاعیر بوو” (ڕۆستەم. 2021: 33).

کۆپلەی دووەم:

ئێمە: کاغەزی زەرد، کەرەستە.

ئەم کۆپلەیە نوێنەرایەتیی کۆپلەی سێم دەکات، واتە ئێمە لە کۆپلەی سێیەمدا دابەش دەبێت بەسەر من کە نووسەرە، هەروەها برا، لەگەل ئەوەشدا لە بەشی یەکەمی کۆپلەی چوارەمدا کە وشەی خوشك دەهێنرێت، دەرگەی خێزانێکمان بەڕوودادەکاتەوە، بۆیە ئەم خوشکەش هەمان “من”ـەکەی شاعیرە.، یان ئەویدیکەی شاعیرە، من ئەویترە (ڕامبۆ، 2007: 20). “خوشکم…/ بەدوای شانەی پرچیدا ڕۆیشت/ نەگەڕایەوە.” (هەمان: 35)

ئێمە گوزارشتە لە ئەندامانی خێزان، بەتایبەت خوشك و برا، لە بەشێك لە شیعرەکانی نێو بەرهەمەکەدا ژینگەی خێزان، منداڵیی و ژیانی شاعیر بەرگیان بەسەر ڕووخسار و ناوەڕۆکی شیعرەکاندا پۆشیووە، بەڵام ئەم کارە زۆر بە وردیی و هونەرییانە کراوە. هەر بۆیەشە جێناوی کەسی سەربەخۆی “ئێمە” دەستوپەنجەی لەگەڵ شادییدا نەرم نییە، ئەوەندەی ئەو “ئێمە”یە مانای خەمناکیی دەگەیەنێت. لە کۆپلەکەدا ئێمە هاتووە، نەك من، ئەمەش ئەوە نیشاندەدات کە “من” ناتوانێت لەنێو کۆدەنگیی و ئەواندا خاوەن هەڵبژاردەیەك بێت، بۆیە لەو شوێنەی کە جێناوی کەسیی سەربەخۆی “ئێمە” دێتە گۆڕێ، ئەوە مرۆڤ دەکەوێتە نێو خەمناکیی و نەخۆشییەوە. ئێمە: کاغەزی زەرد= خەمناکیی و نەخۆشیی.

سەرباری ئەوە لەکۆتایی کۆپلەکەدا تەکەز دەخرێتە سەر ئەوەی کە ئێمە “خوشك و برایەکان” ئەرکیان پێئەنجامدەدرێت، نەك ئەوەی ئەرك ئەنجام بدەن. واتە ئێمە لەژێر خواست و فەرمانی خۆماندا نین، بەڵکوو لەژێر خواست و فەرمانی ئەویگەورەترین.

“جوان بیانشۆن،/ چڵك و برینەکانیان داماڵن/ دەمەوێ بە پاکی بیانبەمە ناو شیعرێکمەوە” (هەمان، 34)

کۆپلەی سێیەم:

من/ شاعیر: سابوون، هەڵخلیسکان و هاوار

ئەو: برا، گەورەبوون
عەبایەکی ڕەش، بزماری ژەنگاویی، هەڵواسران
ئەو: خوشك، ڕۆیشتن و نەگەڕانەوە.

کۆپلەی سێیەم بەسەر سێ بەشدا دابەش دەبێت، بەشی یەکەم پەیوەستە بە منی شاعیر. شاعیر هەردەم منداڵە، منداڵێك دوای گەورەبوونی لە قوڵنیچکێك یان گۆشەیەکی ماڵەوە سەیر دەکات، نەخۆش و ڕەشبینکراوە، هەربۆیەش دەیەوێت بژێت، وەك دایکێك ئەم نەخۆشیی و خەمۆکییە پەروەردە بکات و دەست بەسەریەوە دابێنێت، چونکە زۆربەی خەڵکان لێی دەسڵەمنەوە، لەکوێدا نەخۆشیی و خەمۆکیی هەبوو، لەوێدا تاسەی دەردەمنیی خوویایە.

هەربۆیەش ئەم منداڵە گەورەبووە لەم گۆشەیەوە دەبینێت کە منداڵێك -کە دەکرێت هەمان منداڵیی خۆی بێت- قاچی لە سابوون هەڵدەخلیسکێت، سابوون لێرەدا گوزارشتە لە داڕمانی بەها، ململانێ و بێتەکووزیی کۆمەڵگە، هەربۆیەش ئەم ئاڵۆزیی و ململانێیە واناکات ڕەشبینێکی ناچالاك و دژەژیان بێت، بەڵکوو دەبێتە هۆی ئەوەی هاوار بکات، دەمەوێت بژیم. هەرچەندە دوای وشەی هاوار یەکڕاست سێ خاڵ دانراون. ئەمەش دەرگە بۆ فرەمانایی و لێکدانەوە زیاتر دەکات. هەر لەم ڕوانگەیەوەش ئێمە ئەو تێگەیشتنەی خۆمان هەڵهێنجاوە.

بەشی دووەمی کۆپلەی سێیەم پەیوەستە بە ئەو، کە برایە. نێر هەر لە وەسەرپێکەوتنیەوە دەبێتە میراتگری باوك، هەر بۆ ئەمەش ئامادە دەکرێت. بۆیە شاعیر کە لە سووچێکی ماڵەکە، یان لە قووژبنێکەوە وەستاوە، سەیری برای ئەو منداڵەی تر دەکات، بەڵام لە هەڵسوکەوت و مامەڵەی لەگەڵ بەرانبەرەکەیدا دەبینێت کە ئەو منداڵە بە منداڵیی گەورە بووە. چ سەیرە ئێمە منداڵییش وەك منداڵیی تێیدا نامێنینەوە و ناژین.

بۆیە ئەو منداڵە، کە ئیتر منداڵ نەماوە، وەك عەبایەکی ڕەش، وەك پاسەوانی نەریت چاودێرە و هەردەم لە ڕوانینی بەرانبەرەکەیدا هەڵواسراوە. هەڵواسرانی ئەو برایە بە مزمارێکی ژەنگاویی حەمام، گوزارشتە لەوەی کە برا هەر دوای ئەوەی کە منداڵ نامێنێت، دەبێتە پارێزەری ناموس، یان شەڕەفی بەرانبەرەکەی، بەڵام بزماری ژەنگاویی، ئەوە نیشاندەدات، کە ئەم دەسەڵاتە ساختە و لەرزۆکە، نۆڕمێکی ژیانە و زوو یان درەنگ ئاوادەبێت.

لە بەشی سێیەمی ئەم کۆپلەیەدا، خوشك هەیە، کە دەکرێت هەمان منی شاعیر بێت، کە شاعیر هاتووە وەك یارییەك، یان وەك هونەرێك بۆ ئەوەی من دووبارە نەکاتەوە، سوودی لە خوشك بینیووە. یان دەیەوێت لەڕێگەی هێنانی خوشکەوە بڵێت ڕۆیشتم، بەڵام هاوارکردنم منی نەگەڕاندەوە و بزری کردم. بۆ؟ چونکە دەنگی شاعیر لە تەواوی

بەرهەمەکەدا هەردەم دەنگێکی بزر و خۆحەشاردەرە، کەسێك نییە کە ببینرێت، دەنگێکی کزە و لە پەراوێزدا ئامادەیی هەیە.
یان دەکرێت ئەو مانایە بدات، کە ئێمەی خوشکان، هەردەم بەدوای شانە، بووکێڵە و... دا دەبردرێین، تا لە ڕوانینی ئەواندا جێگەمان ببێتەوە، تا چەند دوای ئەمانەش بکەوین، ئەوە لە ناسینی خۆمان دوورتر دەکەوینەوە و بزر دەبین. بەمپێیە ئەو خوشکە هەمان منی شاعیر دەردەکەوێت.

کۆپلەی چوارەم:
ئێمە: بەکارهێنان و بە ئامراززانینیان بۆ کەرەستەی شیعر.
شاعیر لە کۆپلەی یەکەمدا بەبێ ئەوەی بڵێت "ئێمە"، ئەوە سوود لە جێناوی لکاو وەردەگرێت، لە کۆپلەی دووەمدا "ئێمە"ی هێناوە و لە کۆپلەی سێیەمدا ئێمە هەڵدەوەشێنێتەوە، بەڵام وەرباره لە کۆپلەی سێیەمدا ئێمە دێنێتەوە و لە دوا کۆپلەدا هاواری ناڕازیی من دەبیسترێت.
کەرەستەکان کە باوك بۆ شیعر دەیەوێت بەکاریان بێنێت "ئێمە"یە، تەنیا بۆ ئەوەی براوە بێت، براوەبوون پشتەستوورە بە قەبووڵی ئەوان، بەڵام قەبووڵی ئەوان هەرمان نییە، بۆیە گۆی زەوی، کە "ئێمە/خێزان"ـە لە دەستیدا دەخزێت.

کۆپلەی پێنجەم:
من/ شاعیر: هەڵاتن و هاتنەدەرەوە لە تێکچرژاوویی و حەمامی بازاڕ.
حەمامی بازاڕ گوزارشتە لە کۆمەڵگەیەکی نەریتیی خاوەن مقۆمقۆ و دەنگەدەنگ.
لەم کۆپلەیەدا کە کۆتاییی شیعرەکەیە، بە سووڕی بەرەواژبوونی خۆی دەگات. ئەوەتا من/شاعیر دەیەوێت لەنێو حەمامی بازاڕ، ژیانێك کە تێیان خزاندووە هاوار دەکات و دەڵێت دەمەوێت بێمە دەرەوە. چیتر نامەوێت کەرەستەی ئەوانی تر بم، هاتنەدەرەوە لە شیعری باوکدا، هاتنەدەرەوەیە لەژێر چەتری هەرەوەزیی، پچڕاندنی زنجیرەی نەریتی کۆمەڵگە و بازاڕیی.

ج- پەیوەندیی هەردووك لە شیعرەکان بە یەکترەوە:
{لە پێشتردا هەندێك خاڵ ئاماژەیان پێکراوە بۆیە لێرەدا ئاماژە بە هەموویان نادرێتەوە.}
1- شیعری کۆڵاو "پێنج کۆپلەی"یە، شیعری حەمام "پێنج کۆپلەی"یە.
2- کۆپلەی یەکەمی شیعری کۆڵاو سێ کۆپلەیە و شیعری حەمام پێنج کۆپلەیە، بەیەکەوە دەبن بە هەشت، هەشت مانای خۆشەویستیی دەگەیەنێت. بەوپێیە پەیوەندییی هاوخوێنیی یان خۆشەویستیی نێوان

ئەم دوو شیعرە بەیەکەوە دەردەکەوێت.
3- کۆتایی هەردووك لە شیعرەکان بەپێچەوانەی کۆپلەی یەکەم کە بە باوك دەستپێدەکەن، ئەوە بە منی شاعیر کۆتاییان دێت. دیسان پێنج هەمان جادوو و نهێنیی ژمارە لەخۆ دەگرێت، کە هاوکاتە لەگەڵ هاوژمارەییی هەردووك لە شیعرەکان.
4- لە یەکەم کۆپلەی شیعری "کڵاو"دا باوك هەیە، کە دەیەوێت خەمۆکییەکەی بشارێتەوە، بۆیە کڵاوێك دەخاتە سەریەوە و دەبێت بە شاعیر. هاوکات لە یەکەم کۆپلەی شیعری "حەمام"یشدا باوك هەیە، بەڵام ناڵێت بوو بە شاعیر، بەڵکوو پێشتر لە یەکەم شیعری نێو بەرهەمەکەدا کە شیعری "کڵاو"ـە دەبێتە شاعیر، بۆیە لە شیعری حەمامدا، دەڵێت "باوکم شاعیر بوو" (هەمان: 33).
5- خەمی باوکی نێو هەریەك لە شیعرەکان هەمان خەم و پەرێشییان هەیە.
6- لە شیعری کڵاودا باوك، برا و منی شاعیر هەیە، لە شیعری کڵاودا هەر سێکیان هەن و خوشکیش زیاد کراوە، کە ئەویدیکەی شاعیرە. یان ڕوونتر کۆپلەی یەکەمی شیعری کڵاو پەیوەستە بە کۆپلەی سێیەمی. کۆپلەی دووەمی برا و منی شاعیر هەیە، کە بەسەر دوو کۆپلەدا دابەشکراون، و پەیوەستن بە کۆپلەی چوارەم و پێنجەمن. کۆپلەی یەکەمی شیعری حەمام پەیوەستە بە: کۆپلەی دووەم، بەبێ ئەوەی ناوی باوك بهێنرێت، کۆپلەی چوارەم، کە ناوی دەهێنرێت. کۆپلەی دووەمیش "ئێمە" هەیە و بەسەر من، ئەو/برا و خوشك دابەشکراون. منی کۆپلەی دووەم ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە کۆپلەی پێنجەمەوە.
7- لە هەردووك شیعردا، منی شاعیر، وەك ئەوەی بڵێت من شاعیرم، دەنگی نییە، بەڵکوو وەك کارەکتەر، داشێك لە یارییەکەدا ڕۆڵی هەیە، یان بەکار دەهێنرێت. ئەمە سەبارەت بە تەواوی شیعرەکانی نێو بەرهەمەکە ڕاستە.
8- لە شیعری یەکەمدا منی شاعیر بزربووە، لە شیعری حەمامدا پێمان دەڵێت کە ئەوەی بزری کردووین کۆمەڵگە/حەمامبوونی ژیانە و دەیەوێت بێتە دەرەوە.
9- خەمۆکیی باوك لە شیعری یەکەمدا یەکسانە بە کاغەزی زەردی ئێمەی شیعری حەمام.
10- کڵاوی باوك لە شیعری یەکەمدا پاڵدەکەوێت و لە شیعری حەمامدا گڵی زەوی لە دەستی دەخزێت.
11- کڵاوی ڕەش، مووسی خراپ و سەرلوولدان لە شیعری یەکەمدا یەکسانن بە عەبایەکی ڕەش، بزماری ژەنگاویی و هەڵواسران.
12- هەردووکیان هەمان منداڵیین، زمان منداڵییە، ڕوانین تێکەڵە لە منداڵیی و ترس کە لە گەورەییدا لەبەردەم ئەو دیمەنانەی منداڵییدا

هەبوون، سەراسیمە و پەشێکاوە.

13- لە هەردووك شیعرەکەدا منداڵییەکی بچووك و گەورەبوونێکی منداڵییپێوەماو هەیە.

14- لە هەردووك شیعرەکەدا منی شاعیر لاتەریك و دەنگێکی کزە، ڕێی زەق نییە و لەبەردەم ڕووداوەکانی منداڵییدا کە ئەو دەم وەك کایە بینیونی، بەڵام لە گەورەییدا لەنێوانیاندا لە بزربوون و هەڵاتندایە.

15- دوا کۆپلەی هەریەك لە شیعرەکان، منی شاعیرە، کە لە یەکەمیاندا گەڕان و بزربوون هەیە و لە شیعری "حەمام"دا خۆدڕزینەوە/هاتنەدەرەوە هەیە. هاوکات کۆتاییی هەردووکیشیان وێنای ئازار نیشاندەدەن.

ئەمانەی سەرەوە چەند خاڵێك بوون نەك هەمووی، کە پەیوەندیی هاوخوێنیی لەنێوان ئەم دوو شیعرەدا نیشان دەدەن. چەندین خاڵی لێکجیاوازیشی تێدایە، کە ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە وەك دوو شیعری سەربەخۆ، دەوڵەمەند، تەقلەهەق و پڕ لە جوانیی ببینرێن.

ماویەتی…

بەشی یەکەم…

شیعر و شاعیریی و خوێندنەوەیەك بۆ بەرهەمە شیعری "بەرەواژ"ی نارین ڕۆستەم-١-… سۆران محەمەدەسوورە

-1-

یەکەم: شیعر و شاعیریی

ا

ژانری شیعر ئەمڕۆ لە هەر ژانرێکی تر نزیکە لە تاک، لە ڕووحی تاک

گێڕا دادەنێت و دەی ئەنجنێت. شیعر وا لە شاعیر دەکات تەواو بیرکەرەوەی خۆی بێت. ئەو ژانرەیە کە بەردەوام تۆفان بەسەر خۆیدا دادەکات و بەردەوامیش پڕووشکە ئاگرینەکانی بەسەر کێڵگەی ئەو کەتوارەدا پەرش دەکاتەوە کە تێیدا دەژێت، هەر بۆیەشە شیعر ئەو ژانرەیە کە خۆی دەکوڵێنێت بۆ خۆی، ئەو ژانرەیە کە هەردەم لەنێو دروستکردنی مەتەڵدایە. بۆیە شیعر مەتەڵی مرۆڤە.

شاعیر نانووسێت بۆ ئەوەی ستایش و دەستخۆشیی وەربگرێت، بەڵکوو دەنووسێت بۆ ئەوەی شێتیی خۆی پێ فرچک بدات. شاعیر مینا مەلۆتکەیەکی بەزۆر لەشیر گیراوە و لەمەمکان تارێندراوە. بۆیەشە تا دەمرێت ئەم شیرە، ئەم بەڕوحییەی، کە دیوەکەی تری ژیانە و شاعیر لەگەڵی لە کێبڕکێدایە، نەک وەک گەورەبوون، بەڵکوو وەک فڕێدراو، فڕێدراو بۆ ژیان نەک فڕێدراو بۆ بێزراو لە ژیان، دەیبینێت. بۆیە هەمیشە بەدوای ئەوەیە کە لەو ژیانەدا لە هەر وێنە و چرکەساتێک، تامەزرۆی مەمکەمژینێکی لێبکات، بەڵام نەک مەمکەمژینێکی وشک، بەڵکوو مەمکەژینێکی مەتەڵاویی. بۆیە شیعر دەبێت هەر ئەو شتە بێت کە لە مەرگەوە دێت، نەک لە ڕووناکیی، چون ڕووناکیی ئامانجەکەیەتی. بە مانایەکی تر بۆ شیعر، دەبێت لە تاریکایی و مەرگدا بۆی بگەڕێین. هەر ئەمەشە وادەکات شەیدای چنگکردنی جوانیی شیعر بین. چییەتیی جوانیی و نەمربوونیشی نادۆزرێتەوە. هەموو شتێک بۆ دۆزینەوە و پێگەیشتنی، جادووەکەی بەتاڵ دەبێتەوە، شیعر ئەو ژانرە تاقانەیەیە کە لەدەرەوەی ئەمەوە خۆی دەژێنێت و شاعیریش تەنێ بەزمان دەهێنێت و وێنا دەکات. چونکە ئەوەی کە دەستی شاعیری بەردەکەوێت، شێوە نییە، بەڵکوو ڕووحی شیعرە، هەر بۆیەشە سیلان یەژێت: “شیعر پەیوەندی بەدەستلێدانەوە هەیە”. (شێخانی. 2017: 297) ئەوەی دەستی لێدەدرێت، ئەو شیعرەیە کە تا سەر ئێسکان نا، بەڵکوو بەنێو ڕووحی خۆیدا بردوویەتییە خوارەوە. ئا ئەمەیە گەوهەر و جادووی ئەم ژانرەیە.

شاعیر زاندنی ئەو هەوڵدانەیە بۆ دەستلێدان، دەستلێدان هاوکاتە بە زاندنی شاعیر و کەوتنە نێو ژیانەوە، چونکە مرۆڤ ناتوانێت لە ڕووحی خودایان و دەبلندیی خۆی غەیانەت بکات. لە ڕێگەی شیعرەوە “کردنەوە” دەکەوێتە مانای خۆی، کەواتە شیعر کردنەوەیە، کردنەوەی دەرچەیەکە بەڕووی ئەو ژیانەدا، کە ئێمە تێیدا لە تەقەڵا داین بۆ ئەوەی ژیان بژێنین. لەنێو پانتایی نووسینیشدا هەر شیعر ئەو ئەرکەی وەئەستۆ گرتووە. بۆیە ئەمە ئەرکێکی خودایانەیە. بەڵام ئاخۆ هەوڵدان و نووسین دەبێت بەرەو کوێی ئاسوودەیی ئەو ژیانەمان بەرێت کە دەمانەوێت بیژێنین؟ ئەمە پرسیارێکە کە شاعیر بەجێی دەهێڵێت و لێدەگەڕێت ئەوەی کە زایێندراوە، ڕیسی گەوهەری خۆی بێت.

شیعر وادەکات بێپسانەوە شاعیر، شاعیر بێت، چونکە شاعیر هەڵگیراوەی شیعرە و دەیکاتە منداڵی دەمدەمی، کە هەردەم بێماڵە و ئاوایی شێتانی وەک ئەو ناگرێتە خۆی. بۆ؟ چونکە ناکرێت منداڵی پڕۆمیسۆس و دیۆنیسۆس بیت و ئاوایی لەبارت بڕێت. کەوایە شاعیر ئەمەیە بەرپرسیارە لە ژیاندنی ئەو ژیانەی کە دەمانەوێت تێیدا ڕابمێنین و بیژێنین. شاعیر ئەو مرۆڤەیە کە هەوڵدەدات، دەست بۆ ئەو مەتەڵ/ هەڵنەهێنراوەیە بەرێت، کە شیعر و ژیانە. کەوایە شیعر و ژیان یەك واتان. چونکە شیعر هەردەم وەك منداڵێك، کە ئاوایی نەیگرتووەتە خۆی سرك و بێپسانەوە، لاسارانە ژیان دەژێنێت. بەبێ شیعر مرۆڤ کەرتێکی داگیرکراوە لەلایەن شتەکانی دەوروبەریەوە. وەك لە دیمانەکەی نێو بەرەواژدا، شاعیر نموونەی کوپە شیرێك لە ژیانی منداڵییدا دێنێتەوە و دەڵێت: "شاعیر بە کوپێکی پڕەوە دەست دەکات بە نووسین، دەبێ لەوە بەئاگا بێت تا دەگاتە لای خوێنەر، بەتاڵ نەبێتەوە." (ڕۆستەم. 2021: 60)

ب

مرۆڤ بە کەوتنە نێو ژیانیەوە بۆ لەدایکبوونیەوە تووشهات و سەرگەردان بوو، هەر بۆیەشە تا ئێستاش پرسیارەکانی ئەو مرۆڤە هاودراوە، فڕێدراو و نەفرەتلێکراوە، هەمان پرسیاری سەرەتای ئەفسانەکانە، پرسیاری گێلگامێشە، لەڕێ چیدەکات؟ تەبای کێیە؟ مردن چییە و ژیان چییە؟ دەگۆڕێت بەدوای ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە، کە ئاخۆ دەکرێ نەمریی بەدەست بهێنین؟ مرۆڤ چییە و دەکرێ واوەتر لەو مرۆڤە بڕۆین و فانیی نەبین؟ ئاخۆ ئەو مرۆڤە کێیە کە دەپرسێت و مەتەڵ هەڵدەهێنێت و دادەهێنێت؟

ئەم مرۆڤە جگە لە شاعیر کەسێکی دیکە نییە. چونکە شیعر، لە لەدایکبوونی یەکجارەکیی هەڵدەگەڕێتەوە. بۆ؟ بۆ ئەوەی لەدایکبوونەوە بکاتە سووەی نوێبوونەوە. بۆیە گەڕانی زمانیش، ڕیتم و سیستەمێکی وەها لە خۆیدا بەرهەمهێناوەتەوە، بۆچی؟ بۆ ئەوەی هەمیشە مرۆڤی نوێ، چاخ و سەردەمی نوێ بۆ جیهانێک ببەخشێت، کە مایل بە ترازانە. لەوێدا، زمانی مرۆڤ زمانێکی شیعریی سەرشێتە و بەهیچ ڕاستاییێکدا پێهەڵنایێنێت ئەگەر لەگەڵ خۆی ڕاپێچی نەکات. هەرچەندە پرسار لەلای زۆر لە مرۆڤەکان هەیە، ئەمە شتێکی غەریبە و غەریب نییە. بۆ؟ غەریبە بەوەی کە منداڵیی هەر کەسێك شاعیرێك تێیدا جێماوە، بەڵام خۆڕانەهێنراو و لەخۆنەگەیشتوو. غەریب نییە، چونکە شیعر منداڵیی شاعیرەکەی خۆی نەکوشتووە، هەڵی گرتووەتەوە و ڕۆژ و ساڵان بێپسانەوە لەگەڵ ژیان لە پەیوەندیی دەستلێدانداندا هێشتوویەتییەوە، دەستپێکی ئەم هەنگاوەش لەگەڵ چارەنووس

بەرانبەرکێیی و زۆرانبازییە، دەستپێکێک، کە نە پادشایی و هێز، نە ئێنکیدۆ "هاوڕێ" و نە کۆمەڵگە لێی دەستبەر ناکرێت، بەڵکوو ئەوەی دەکرێ سەبوورییەک بەم مرۆڤ/منداڵە سەراسیمەیە بداتەوە؛ شیعرە، کەوایە شیعر بە لەدایکبوونەوە دەژێت، لەکوێدا لەدایکبوون نەبووە پرسی شاعیر، لەوێدا منداڵیی شاعیرێکی جێماوە، دەبێتە شتێکی غەریب، کەیش لەدایکبوونەوە بووە سووڕی ژیانی بەردەوامیی شاعیر، لەوێدا منداڵیی شاعیرێك هەیە، کە بەردەوام لە پەیوەندیی دەستلێدان بەژیاندنەوە دەژێت. کەوایە شیعر دەتوانێت مرۆڤ لە لەدایکبوونە چارەنووسخوداییەکەی بستێنێتەوە و لە ڕێگەیەوە خەون و پرسیارەکانی خۆی بخزێنێتە نێو ژیان و ببێتە دیوی ئەودیوی ژیانی هەرەوەزیی، لێرەوەیە کە "شیعر عیلەتێکی ترسناکە" (هاو. 2016: 65).

ئەمڕۆ بەناو شاعیرانمان خەریکی هەڵقوڵاندنی ژیانی تێکڕایین، واتە بەهیچ شێوەیەک ناتوانن لەنێو بازاڕی قسەی سوواو، تۆڕە خەسێنەرەکان بێنە دەرەوە، ئەمەش وادەکات لەدایکبوونەوە نەبێتە پرسی شیعرییان، کە ئەمەش ڕوونەدات، ئەوە شیعر وەك لەدایکبوون خۆی بێبەریی دەکات لەو مرۆڤە، کە گەرەکیەتی نانەزگێنیی بە شیعرەوە بکات. گەوهەری "شیعر ئەو شتەیە کە دەکێشێت بێپسانەوە خۆی لە شتەکانی دیکە جوودا بکاتەوە" (کارسون. 1397: 64)، شیعر بازاڕی بژێویی نییە، کەچی بازاڕی ئەوان بازاڕی هەرەوەزییە.

لەو دەمەی شیعر دەبێتە ستاندنەوەی ڕووحی هەرەوەزیی لە شاعیر، چونکە شیعر هەڵگەزینی زمانە، بۆ ماڵە ئەبەدییەکەی شاعیر، ئەوە ڕێك شاعیر هەمان چارەنووسی ئۆدیپێستی پێدەبڕێت. چارەنووسێك کە لەمنداڵییدا بە پەیوەندیی بە دەستلێدانەوە بە ژیان مەراییکراوە و منداڵیی شاعیریش، ئەو مرۆڤە ژیاندۆست و مەیللەژیانەیە، کە بەم بەدبەختیی و بێپەناییەی، مینا کەسەکە، کەسێک بەم هەموو ترس و دڵەڕاوکێیەی، ئەوا دەیانەوێت دنیایەکەی خۆیانی بەڕوودا بکەنەوە، کە لێی بێبەرییە؛ ژیانێکی ناشاعیرانە، ژیانی ناشاعیرانە واتە دابڕانی هەمیشەیی مرۆڤ/شاعیر لە پرسیاری منداڵیی خۆی لە ژیان و دونیا. بەڵام شاعیر بۆیە بەرنەفرەتکەوتووە، چونکە شەیدایە، شەیدای ژیان و بەنداوێکە بەڕێگەوە/ بە هەردەم لەدایکوونەوە مەیلی بکات، بەڵام هەردەم لە دەستپێڕانەگەیشتندا بێت، بۆیە هەردەم شاعیر دوورە لە پەناگەی ئەوانی تر -بازاڕ و هەرەوەزیی-. ئەو بۆ بەردەوام ژیاندنەوە، دەبێت دەنگی خۆی بەسەر ژیان و گوێی دونیاوە زایەڵەدار بکات.

شاعیر ئەم مرۆڤە دانەسەکناو، [illegible] و بێنوانووێیە، کە هەردەم بانگەشەی نوێبوونەوە، جیاوازنووسین، کاژ فڕێدانێک دەکات و

دواجاریش لەسەر هیچ تەنافێکی نمایش نییە، بەشێوەیەک دەکرێ بڵێین: ئەو شاعیرە ئەو کەسە نییە، کەچاوەڕێی ئەوەی لێبکرێت، ڕەبازێک، یان ڕێبەرێکی هەقیقەتدۆزەرمان پێبناسێنێت و پێمان بێژێت، ئەوە منم، کە دەرگەتان بۆ دەشکێنم، نا. بەڵکوو ئەو منداڵییە گەورەبووەیە کە چارەنووسی نەمریی شیعر چاوی بەزەیی لێستاندوونەتەوە. هەر ئەمەشە ئەم پەیوەندییەی شیعر و شاعیریی، لەگەڵ شیعر و منداڵیی ئێدیپێست لێکگرێدەدات.

ج

بۆ خوێندنەوەی بەرهەمەیلی ئەمڕۆی شیعری کوردیی، لەلای دوو لایەن دەگیرسێینەوەە، لە لایەنی یەکەم تێدەگەین کە تێگەیشتنێکی زۆر سوواو و مردوویی بۆ شیعر هەیە، تێگەیشتنێکە دەتوانین بە هەڵاتن لە شیعر یان مردووشەریی ناوی بێنین. ئەم مردووشەرییەی شیعری کوردیی لەخۆوەرپێچانەوەی لایەنی بازاڕیی و لایەنی هەڵگرتنەوەیە. بۆیە تێگەیشت بۆ شیعر، تێگەیشتنێکی هەرەوەزییە و لە گەوهەر یان چییەتی شیعر دەسەڵمێتەوە. شیعری ئەم قۆناغەی کە بە شیعری گەنج ناوی دەهێنرێت، بەشێکی هەرەزۆری بریتیی شنگەڵیی و نووزانەوە و هاوکات مردووشەریی، کە بەجێگەیاندنی وەسیەتنامەی هەمان نەریتی باو، هەمان ڕیتم، شێوە و زمانی شاعیرانی باوە، کە ساڵانێکە تاقەتمان لەم بەردەوامنووسینی ئەم لایەنە چووە.
هەڵبەت لەتەك ئەم لایەنەدا، کە بە هەڵاتن لە شیعر ناومان هێنا، لایەنێکی تر خوویایە، کە بە لەدایکبوونەوە ژیان دەژێنن. ئێمە لێرەدا ئاماژە بەو ناو و بەرهەمانە نادەین، بۆ ئەوەی خوێندنەوە بۆ بەرهەمەکان ببێتە سەرباس، نەك ناوهێنانیان، بۆیە ئێمە لێرەدا تەنێ ئەم بەرهەمە شیعرییەی "نارین ڕستەم" بەر چاو دەخەین و لەم نووسینەماندا دەپەرژێینە سەری.
بەرهەمی شیعریی باش هەمیشە ئەو بەختەم پێدەدات کە بیری لێبکەمەوە، بخوێنمەوە و بنووسم. ئەم بەرهەمە شیعرە "بەرەواز" بەرهەمێکی شیعرییە و نۆ شیعر و گفتوگۆیەکی لەخۆگرتووە. بەرهەمەکە بە قەبارە گچکە و بە باڵای شیعر دەوڵەمەند و تێر. ئەم بەرهەمە ساڵی 2021 چاپ بووە و لە بڵاوکراوەکانی نووسیارە.
ئەوەی لەم بەرهەمەدا "بەرەواز" دەیبینین غروورگرتنی شاعیرێکە بەدەم تۆفانی دەڕۆقیی سەردەم، کە هەم ناسکیی خۆی وەک شاعیرێکی باو دەکوژێت و هەم تێگەیشتنیشی بۆ شیعر دەباتەوە لاڕێیەک کە زۆربەی شاعیرانی ئەمڕۆ پێنای لێدەگرن. بۆیە خوێندنەوەی شیعر و بەرەواز، کڵاوڕۆژنێیەکە بە ژیانی تاریککراوی خۆمان. ژیان، کە لەمێژساڵە بە دەنگوباس، مەکینە، مۆبایل، مەکیاژ، بوودەڵەبوون،

فیلمی توورکیی و مردووشۆرییمان گۆڕیوەتەوە.
شیعرەکانی نێو ئەم بەهەمە لەنێو واقیعی ژیاندان، بەڵام نەك بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ. ئەگەر لە شیعرەکان ورد نەبینەوە و بەسەریاندا تێبپەڕین، ئەوە بەر ئەم واقیعە ناکەوین، چونکە ئەم واقیعە بەرگێکی سووریالیی لەخۆیدا وەرپێچاوە. هاوکات سووریالیی و واقیع تێیدا وایکردووە، کە شیعرەکان لەنێو مەترسیی ڕۆژی ڕەشدا، ترس و دڵەڕاوکێ، یان تراژیکۆمیدی بن. بۆیە دنیایەکی سارد و بزربوون، ترس و گرمۆڵەبوون بووەتە کەشی شیعرەکان. بۆیەشە دەبینین هەندێکجار تەنانەت گرۆتێسك "عەجیب و غەریب" ئاوقای خوێنەر دەبێت و بینەقاقای دەگرێت.
ئەگەر بێت و باسی ئەو دەنگانەی شیعری کوردیی بکەین، کە دەکەونە نێو ڕێبازی سووریالیزمەوە، ئەوە بەگشتیی دەنگێکی نێر دەبیسترێت، بۆیە نارین ڕۆستەم یەکێکە لەو شاعیرانەی کە بکوژ، یان کەلێنی ئەم دەنگە گشتییەی نێرە‌، هەرچەندە خۆی وەك دەنگێکی ژن ئینکاریی دەکات، چونکە شیعر ڕەگەزی نییە. لە شیعری "شەرەپشیلە"دا، کە خاوەن فۆڕم و تەکنیکێکی جوان، ناوەرۆکێکی قووڵە دەڵێت:
"لە کن عەریزەنووسی ناسنامە
کە قەڵەم گەیشتە سەر ڕەگەز
سەرەوخوارم کردەوە،
فرمێسکێکی لێ کەوت:
نییەتی.
دەرکراین." (هەمان: 30)
ئەم کۆپلەیە چەند لێکدانەوەیەك هەڵدەگرێت، کە دەکرێت ئەم کۆپلەیە لێدان بێت لە جیاوازیی ژن و پیاو، هاوکات لێدان بێت لەو جیاوازییەی کە لەنێو دونیای ڕۆشنبیری کوردییدا بەنێوی خانمەنووسەر سەری هەڵداوە. سەرباری ئەوە ڕەخنە لەوە دەگرێت ئەگەر جیاوازیی ڕەگەزیی هەبێت، ئەوە ڕەگەزی سێیەم، یان با بڵێین "نێرەمووك" لەسەر ناسنامەکەی دەبێ چی بنووسرێت! کە ناشنووسرێت.
لەلایەکی دیکەوە ئەگەر ئێمەش ئەو جیاکارییەی ژنەشاعیر بەهەند وەربگرین، ئەوە دەبینین بابەتی شیعرەکانی ئەو خانمەشاعیرانە زۆر لێکنزیکە، دڵداریی بەشە هاوبەشەکەیەتی یان هەر لە بابەتی کچێنیی، عادەبوون و شەوی بووکێنییدا ماوەتەوە‌. تەنانەت ئەگەر پەڕیبێتەوە بۆ بابەتی نیشتیمانیی و ئازادیی ئەوە جەلاد و چەوسێنەرەوە هەر تەنیا داگیرکەرە، بەڵام بەپێچەوانەوە لە بەرەواژدا ئازادیی، جەلاد و داگیرکەر دەسەڵاتی خۆیەکییە، بابەتەکانی کچێنیی، عادەبوون و فێمێنیستبوون لەگۆڕێدا نییە، تەنیا دەنگێکی شیعریی هەیە، دەنگێك کە بە ئارەزوو بۆ ژیان بارگاویی کراوە. بۆیە بە خوێندنەوەی

بەرەواژ یەکڕاست لەنێو شیعردایت، لەنێو شیعردابوون لەنێو ژیاندابوونە. سوودوەرگرتنیشی لە سووریالیزم، یان سووریالیزم بوونی، ئەوە لەپێناو خزمەتکردن و نوێخوازییدا قووچ دەبێتەوە، “گۆران”ی شاعیر هەرچەندە کە خۆی شیعری سووریالیزمی نەنووسیووە، بەڵام بانگەشەی ئەوەی کردووە، کە بۆ ئەوەی ئەدەب تازەبکرێتەوە ئەوە سووریالیزم دەبێتە هۆی ئەم لایەنە گرینگەی ئەدەب. (پیربال. 2021: 129) هەڵبەتە ئەگەر ئەو جیاکارییە ڕەگەزییە بکەین، ئەوە “نارین” وەك یەکەم شاعیر لە بەستێنی ئەدەبی سووریالیزمی کوردییدا دەگیرسێتەوە. هەر بۆیەشە ئەم بەرهەمە هەر لە پزدانیدا، شاعیرێك/منداڵێکی کونجکاویی و زیت، چاوەکانی دە دنیای دوێنێ، ئەمڕۆ و بەیانی بڕیوە.

ئەم منداڵەی کە لەنێو ئازار، ساردیی و دڵڕەقییدا لەدایکبووە، بەڵام نایەوێت نە خۆی لێنەبان بکات و نە خۆیشی تێدا سووڕگووم بکات، بەڵکوو دەیەوێت لە ساتەوەختەکانی سەردەمەکەی تێبگات، ئەو تێنوویەتییەی هەیە بۆ تێگەیشتن، واتای ئەوە نادات کە دەزانین بەڵکوو واتای ئەوە دەدات لەوەی تێبگەین، ئەمەش وادەکات لە مەرگەسات، ئاڵۆزیی و دڵساردیی ئاوازی سەردەمی خۆت وەخۆ بکەویت و دەنگێک بخۆیتە گوێچکەی سەرگەردانیی، خەمساردیی و نەبانیی ئەوانی دیکە، خودی ئەمەش تێگەیشتنە لە شیعر.

خاڵێکی سرنجراکێشی دیکە بە بەراورد بە شاعیرانی تر ڕابوردووە، بۆ ئەمەکبوون بەرانبەر ڕابوردوو لە شیعردا، نمەککردنی ژیانە. شاعیر لەهەر کەسێکی تر بەتەنگەوەترە بۆ بیرکردنەوە لە ڕابوردووی خۆی، چونکە بیرکردنەوە لە ڕابردوو خۆتێگەیاندنە لەم ئێستا، خۆتەیارکردن و خەمڵاندنی داهاتووە. هەر بۆیە ژیانی ڕابوردوو، لەلای شاعیر گرینگییەکی زۆری پێدراوە، بەڵام نەبووەتە هۆی ئەوەی کە ئێستا و داهاتوو بووەستێنێت، فەرامۆش بکات، ئەمەش بە هەبوونی ڕەخنەی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی دۆخ و ژینگەی سەردەم، بەتایبەتیی لە شیعرەکانی “شەڕەپشیلە، ئێکسپایەر و بووکەڵەی سووپەرمان تاد دا.

دووەم: ئەشکەوتەکەی نارین ڕۆستەم

“بووکەڵەی سووپەرمان” وەك نموونە

هەر منداڵێکی کورد، لە خەیاڵدانیدا سووپەرمانێك هەیە، دەیەوێت هەردەم بەهانای دیترانەوە بچێت، ببەخشێت و جیهان لەدەستی شەیتان ڕزگار بکات، بەڵام منداڵە سووپەرمانەکەی شیعری “بووکەڵەی سووپەرمان” سووپەرمانێکی تێکشاو و شکستخواردووە، بە پێچەوانەی ئەوەی کە سووپەرمان بانمرۆق و شکستنەهێنەرە.

“جامخانە بە تێپێکی فووتبۆڵ زرمەی لێ هەستا،

بووکەڵەیەکی سووپەرمان دەرپەڕی.

بەسەر کۆمەڵگەیەکی وشکدا دەفڕێت
هەور دەگوشێت، برووسکەیەك فڕێ دەدات و
هیچ نابارێت." (هەمان، 20)

شاعیر، تێڕوانینێکی ڕەشبینانەی بۆ کۆمەڵگەی کوردیی و دونیای کوردیی هەیە، لەم کۆمەڵگەیەدا تەنانەت ئەگەر سووپەرمانیش بیت، سووپەرمانێکی شکستخواردوویت و دەرنابەیت، هەر بۆیەشە شاعیر سوود لە وشەی بووکەڵە وەردەگرێت و دەیخاتە پێش وشەی سووپەرمانەوە. بە مانایەکی تر، ئەگەر بیبەستینەوە بە کۆمەڵگەی کوردیی، ئەوە ئەم کۆمەڵگەیە بەو دۆخە جێگیر و نەزۆکە ڕازییە، پرسیاری نییە و ناشیەوێت کەسێك پرسیاری لێبکات، چونکە لە بنەڕەتدا ئەو کۆمەڵگەیە باوەڕی بەوە هێناوە، کە ناتوانێت و ناشیەوێت بگۆڕدرێت.

"زیندانێکی نهێنی دەدۆزێتەوە،
گوریس هەڵدەدات
زیندانییەکان دەیکەن بە جۆلانە." (هەمان، 20)

لەم کۆپلەی سەرەوەدا، دەبینین کە سووپەرمان پەتێك بۆ زیندانییەکان هەڵدەدات، بەڵام زیندانییەکان لە خەون و بیری ئازادییدا نین، بۆیە پەتەکە دەکەنە جۆلانە. ئەگەر بەراوردی بکەین بە شکەوتی پلاتۆن، ئەوە لە شکەوتەکەی پلاتۆدا کەسەکان زنجیرکراون و ناتوانن ڕوو وەربچەرخێنن، واتە بیرکردنەوە و زانینیان نییە، یان کۆنترۆڵکراوە، بەڵام لە زیندانەکەی نێو شیعری "بووکەڵەی سووپەرمان"دا زیندانیەکان زنجیرنەکراون، واتە دەتوانن بیربکەنەوە، کەچی لەگەل ئەوەشدا نایانەوێت بەرەو ڕووناکیی، بەرەو زانین بڕۆن، ئەمە گوزارشتێکی ئەمڕۆیی دۆخی کۆمەڵگەی کوردییەیە، کە دەستبەسەر نییە و خۆی دەستبەسەر کردووە، کەواتە دەستبەسەریی هەقیقەتی ئەوە. کەواتە ئەم زیندانیانە لەنێو ئەم هەقیقەتەدا کە ئەگەر تاڵیش بێت، هەر بۆی شیرینە، خۆشخەیاڵترە، چونکە مەحکوومە بە خۆدەستبەسەریی، بەوەی کە زانینێکی هەیە کە قەدەریەتی لە زینداندا بژێت. هەر بۆیەشە ئەم سووپەرمانە لەوەها کۆمەڵگەیەکدا دەبێتە بووکەڵە، هەرچەند ئەگەر هەور بگوشێت و بروسکەش بهاوێژێت، ئەوە کۆمەڵگەیەکی وشك هەیە و هیچ دڵۆپێك نابارێت، هەڵبەت ئەگەر بیبەستینەوە بە کوردەوە، ئەگەرنا ئەم ڕەشبینییە گشتییە و تایبەت نەکراوە بە کورد، بەڵام ئێمە دەتوانین دەرك بەوە بکەین، کە کۆمەڵگەی کوردیی، کۆمەڵگەیەکی داڕووخاو، ملکەچبووی نێو خورافیات و وەهمە، دەستبەسەرە بە وەهم و دابونەریت.

“لە قاوەخانەکان…
بە ڕەحەتی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنینەوە،
نەوەك بخەوێت:
دەیخواتەوە و هێڵنج دەدات
سووپەرمان، پەتۆیەکی پێدا دەدات.
لەناو جامخانە شکاوەکە دەنیشێتەوە،
پارچەشووشەیەك هەڵدەگرێ
قۆڵی هەڵدەکات، دەماری نییە.” (هەمان: 20)

ئەوەتا بە ڕەحەتیی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنینەوە، کە نەخەوێت، کەچی هێڵنج دەدات، پێکەنینیش نەك سارد و وشك، بەڵکوو سووپەرمانیش دەستەوەستان دەبێت، قۆلی خۆی بۆ خۆکوژیی هەڵدەکات، بەڵام چیبکات، سووپەرمانەکەمان بووکەڵەیەك زیاتر نییە تا دەماری هەبن.

ماویەتی…

مەقەست… سۆران محەمەدەسوورە

بە لوورە هەواڵ لە ئاسمان دێنێ،
بەتاو گوێ لە زەویی قووڵاغ دەکا
خۆشەویستیی کە ناگێڕدرێتەوە، بۆچی نەبیسترێ!

ئاشقان لە شکستدا
پەنا بۆ سیگار و مەی و کوفر دەبەن
بەیەکجار هەموویانم خستەلاوە

دەبا ببیسترێ، شکستی من
کە خوێی کۆنەساڵی مێژووی لێنیشتووە.
ئاشق کە بێزرا
نا بێ بهێڵێ دەستەکانی مەگیرانیی خوێن بکەن.
چ بریندارە لەخۆ، ئەو کەسەی زامەکانی هەتوانی بیرچووبێتەوە.

ئێوە لێکنزیکن
ئاسمانیش لێتانەوە دوور
دواجار تەنێ ئاسمان ماڵی منە.

***

زلێکی وشکی بەخوێن هەڵماسراو
لە ئازاری ماڵ دادەچۆڕێ.
ویژدانی ئەم هەموو خوێنی تۆیە
لەجەستەم دەنۆشرێ و
گورگەکان هەر تەنیان.
خوێی ئەو هەموو شکستە
وەک مێش نیشتووەتە سەر جەستەم و
گورگەکان هەر تەنیان
مر□قیش ویستی داگیرکردنی لوورەیانە.
دەبا گورگەکان ل□ تێرییدا بن
لچیان سوور
گۆشتی کاڵم لە کەلێنی دەدانەکانیان
خۆی لە زمانیان بسووێ.

***

کە چاوم ل□ تێرایی ڕێگەدا لێ ون دەبن
بەیانییان بەسەر دادێ
خۆریش ڕووحم ل□ نێو ئەم گورگگەلە
ڕەپێش نادیاریی دەدا.
بەیانییەکی بێبەزەیی بەڕێوەیە
مر□قی بەیانی دەبێ شەڕەنگێزتر بێت.
ئای منیش
ئێسکەکانم، پەراسووەکانم
لێدادەماڵدرن.

گورگەیل لەناو ک□ل□سەر و ئێسکەکانمدا ڕاکشاون
تینی خۆریش ساردیی خوێنم دووبارە لەنێو دەمیاندا گەرم دەکاتەوە و
مێروولە ئاسا ختووکەی دەبێتەوە.

***

ئێوە لێکنزیکن
خوێ[ن]ی تێنووی خۆشەویستیی منیش
ئۆزینگ بە لەدایکبوونەوەی تەنیاییم،
باوێشک بە گەلەگورک دەدا.
ئا ئەمە لەدایکبوونەوەی هەمیشەیی زەوییە
دەردێک کە بێچارەسەر لەگەڵ خۆی پەروەردەت دەکا، تەنیایییە.

★★★

بەیانی هەر کە خۆر هەڵدێ
ئاوابوونی منیش
ڕاپێچی بەردەم دادگەی خودا دەکرێ،
ئاخۆ لەخۆی هەڵد□ بڕێنێ.

★★★

ئەهۆ گورگەیل
دەمەوێ ساردیی ئەویندارییەکی بەبێبەزەییی ماڵاواکردوو لەدڵ بتارێنم.
نەمناسی و نەمایەوە؛ خۆشەویستیی
هەر ئەوەی خوێنت پ□د□□ژ□.

سۆران محەمەدەسوورە

تراژێدیای کیمیابارانکردن و ڕۆمانی “پیاوەکان بە خەونیش نەگەڕانەوە”ی مەحموود نەجمەدین

سۆران محەمەدەسوورە

یەکەم

مرۆڤ سروشتێکی غەریب و دانەسەکناوی هەیە، کە لێناگەڕێت بحەجمێت، چجای بۆ کوردێک، کە لەنێو دڵەڕاوکێیییەک دایە، کە ئێستا نا ئێستا دووژمن کیمیاباران و ئەنفالت دەکات، شەڕی براکوژیی ڕۆحت دەهاڕێت. بۆیه تاکی کورد هەمیشە بیری بە ماڵەکەیەوە بووە، وێڕانەگەیشتووە بیر لە دەرەوە بکاتەوە و دەرەوەش بە بوون بکات، چونکە لە ئانوساتی تاڵانکردن و بەسەردادانی بێگانە و نەیارانییدا بووە، ئەو هەستە غەریبییەش بووەتە ماڵ و وا بەکۆڵی یەک بەیەکمانەوەیە. هەر بۆیەشە کەمتر کات بۆ ئەم کورد غەریبەیە هەڵکەوتووە، کە لە خۆی بدوێت و بهزرێت.

بۆیە کارکردن لە هزرین لەخۆ، زۆر کەم بووە، ئەو هەندەی تێگەیشتن لەخۆ و لە کوردبوونیش کەمێ هەبووە و هەیە، مینا هەڵهێنجانی ئاوێکی سازگار بووە/ـە لە بیرێکی قووڵ بەبێ ئامراز، خەیاڵکردن بۆ وەها کارێك سەخت، بەڵام لە نەکران بەدەر نەبووە و نییە، دەریچەی وەها کارێکیش کاری چیامرۆڤێکە، بۆیە مەموزینی ئەحمەدێ خانی بۆ کورد نە تەنێ دەریچە، بەڵکوو ئاو و ئاورێکی هەردەم سازگار/لەدایسانە بەدیار چارەنووسی کوردبوونەوە. خانیش ئەو پرۆمیتێسەی کوردە، کە لە ڕێگەی مەموزینەکەیەوە ئاورێکی دایساویی لە بیرە دۆزەخییەکە، بەڵام نووتەك و سەرانسەر ژاناویی بۆ کوردبوون هەڵهێنجا.

لەوێدا، پرسی مرۆڤ بەدرێژایی ژیان پرسی مانەوە و ناسنامە بووە، چونکە مرۆڤ بەبێ خاك و ئازادیی، بێناسنامەیە. ئەم بێناسنامەبوونەشی جگە لە ئایندەیەکی لەق و لەرزۆك، نایکات بە خودان بیرکردنەوە و هزرین لە خۆی. هەر میللەتێکیش خەم و خەونی سەرەکیی خۆی بریتیی نەبوو لە هزرین لە ناسنامە و بوونی خۆی، ئەوە دەخرێتە پەراوێزی مێژووەوە. هەڵبەت یاریکردنی ناسنامە و ئازادیی، لە دەرەوەی مێژوودا جگە لە نانەزگە هیچی تری لێنازێت.

دووەم

پیاوەکانی کورد نە لە ڕابردوودا گەڕاونەتەوە، نە لە ئێستا و نە لە ئایندەشدا ناگەڕێنەوە، دەڕۆن و ژن و کچە بێنازەکانی نیشتیمان دەبێ تاڵیی دووریان و هەڵبڕاوییان لە نیشتمان بچێژن، دەڕۆن و ڕوو بە ئاڕاستەی ئەو بایەشدا وەرناچەرخێنن، کە بۆنی نامەزرۆیی و چاوەڕوانیی کوشندەی ژنەکانیانی هەڵگرتووە. ئەمەش ئەوە وێنادەکاتەوە، کە لێکهەڵبڕان، ئاوارەیی و کارەسات بۆ کورد، بووەتە چارەنووس و بەردی سیزیف، کە دەبێ لەگەڵیدا بژین. ئەو ژیانەی بە مکووڕبوونەوە نەتژێنێ، نەتهاڕێ و ڕاتنەچڵەکێنێت، چ ژیانێکە؟

بەڵێ پیاوەکان نەگەڕانەوە و ناشگەڕێنەوە، ژن و منداڵانیشمان پەڕاگەندەی وڵاتان دەبن، ئەمە ئەگەر لە ڕابردوودا سست و هێواش ڕۆی کردبێت، ئەوە ئەمڕۆ بەهۆی کەمتەرخەمی گوتاری سیاسیی کورد لەبەرانبەر تراژیدیاکانیدا خێراتر و مەترسیدارترە. چونکە بەدرێژایی ئەم سی ساڵەی حکومەتی هەرێمی کوردستان، نەیتوانیوە جگە لێخەمی بنەماڵەیی و حیزبێنیی، تراژیدیاکانی میللەتەکەی بخاتە بەردەم پرسی بیرکردنەوە لەخۆی و پرسی قێکردنی مرۆڤ. بۆیە ئەوە ڕوونە کە لایەنی سیاسیی کورد لەبەردەم کارەساتە گەورەکانی میللەتەکەی بێدەنگ، کەڕ و کوێرە. هەڵبەت ئێگۆر هێشبووبێت وەك گوتمان ئێوەندەی خۆم بووم کێ مێرکێکی حیزبیی لێبدرێت، ئێوەندێ

خەم نەبووە کە بەم کارەساتە گوزارشت لە قڕکردنی مرۆڤی کورد بکرێت و بیخاتە بەردەم یادەوەریی خۆی و جیهان. خۆبەخاوەنکردن لە تراژێدیای میللەتی کورد لەلایەن هەرێمی کوردستەوە هێشتا لە بەرژەوەندیی حزبیی و بنەماڵەیی ڕەتی نەداوە، بۆیە تراژێدیاکانی ئەم میللەتە لەنێو گوتاری سیاسیی و پەروەردەی ئەم هەرێمەدا هێشتا لە دەوری پرسە و پێنج خوولەك وەستاندا وەنەوز دەدات.
بۆیە ئەگەر هاتبوایە لە ڕابردووش زۆربەی ئەو کارەساتە گەورانەی بەسەر کورددا هاتووە، ئەگەر وێژەوانان بە خەم و بەتەنگەوە نەبوونایە ئێستا تەواو لەیادکرابوون، چونکە لایەنی سیاسیی کورد نە لە ڕابردوودا و نە لە ئێستاشدا بەتەنگ ئەم کۆست و کارەساتانەوە نەبوون، نە توانیویەتی لە ڕێگەیەوە بیکاتە مۆرکێکی سیاسیی و مەزڵوومیی و ژێردەستەیی خۆی نیشانبدات، نە توانیوویشیەتی ئەزموون لەم کارەساتانە وەربگرێت، بۆیە یادەوەریی کورد زیاتر لە یادەوەریی هەر میللەتێکی تر بەدەست فەرامۆشیی و لەیادچوونەوەوە گیرۆدەیە، بەتایبەت دوای گەشەی مۆدێرنیزم و گەشە زانستییەکەی، کە دیوە نەگریسەکەی کورد بەتایبەتی و دونیایە بە گشتیی، ئەوەندەی کورد دوای مۆدێرن بەدەست کارەساتەکانیەوە گیرۆدە، هاوکات کەمتەرخەم بووە، ئەوەندە لە سەتەکانی ڕابوردوودا بەدەستیەوە نەتڵاوەتەوە. ئەمەش بۆ شکستی لایەن و گەشەنەکردوو یان خەساندن و نەناساندنی کارەساتەکانیەتی دوای ئەم لێشاوەی ڕاماڵین و قرکردنە.

سێیەم ـــ یەك

تا ئێستا کارەساتی کیمیابارانکردن و قڕکردنی کورد نەبووەتە چالاکییەکی سیاسیی و فەرەەنگیی پڕ جووڵە، شەوق و خولیا. وەك وتمان "تراژێدیاکانی کورد لەدوای نیوەی دووەمی سەتەی بیستەم" لە چالاکیی سیاسییدا تەنیا وەک نمایش و بەرخۆرییەک بۆ حزبی کوردیی ماوەتەوە و لە چالاکیی فەرەەنگییشدا وەك گوتارێکی لاواز، بێکڕۆک و بێهزر ڕێی کردووە. بیرکردنەوە لە کیمیابارانکردن و ئەنفال ل□ پەروەردەی ئێمەدا، هیچ نییە جگە لە پێنج خولەک وەستان بەدیار یادەوەریییەک کە گوتاری ڕۆشنبیریی و پەروەردەییەکەی وای لێنەکردووە بیری لێبکرێتەوە. تەنێ بیرهێناوەیەکی شینگێڕیی و واوەیلا بووە، تراژێدیاش هەرگیز لە شینگێڕیی و واوەیلادا ناتوانێت دیمەنەکانی بخاتە بەردەم پرسی قڕکردن و سڕینەوەی مرۆڤ و بیژێن□ت□و□.
بۆیە ئەوەی ئەمڕۆ بەفریای ئێمەی کورد دێت، گێڕانەوە و سینەمایە. وەك چۆن کارەساتەکانمان کەموزۆر لە پێشداش لەڕێگەی شیعرەوە توانیی کورد لە خەودا نەهێڵێتەوە و نەیخاتە خەوێکی درێژخایەنەوە، ئیتر هەر لە ڕێی زارەکیی و نووسینەوە جا لە کارەساتی دمدمەوە

بگره تا شەشی ئەیلوول:

شەشی ئەیلوول ئەزانن ئێوە ئەی قەومی وەفاکردار
ئەوە ڕۆژێ بوو دوژمن قەتڵوعامی کوردەکانی کرد.
ئەحمەد موختار جاف

بەڵام دوای ئەوە کارەساتەکان ئەگەرچی قووڵتر و گەورەتر بوون، بەڵام نووسینەوە، خەم و خەونیش-لە لایەنی سیاسی بگەڕێ- وێژە بەتایبەتیی لەتەك ئەم تراژیدیایانەدا سست و بەکاوەخۆ هەنگاوی ناوە و نەیتوانیووە لە ئاست گەورەیی ئەو تراژیدیایانەدا بێت و ڕێبکات.

سێیەم ـــ دوو

ئێمەش شێوەی هەر میللەتێک بۆ گەیاندنی تراژیدیاکانی، لە ڕێگەی گێڕانەوە و سینەماوە دنیا ڕادەچڵەکێنێت و دەیهێنێتە تەك خۆیەوە. **ئاخۆ ئێمە توانیومانە لە ڕێگەی وێژەوە بەتایبەتی گێڕانەوە و سینەماوە، دونیا بهێنینە تەماشای خۆمان و خۆمان لە خۆمان و ئەویتر لەخۆمان بهزرێنین؟**

ئا لێرەوەیە، کە نووسەری ئەم ڕۆمانە “مەحموود نەجمەدین” هاتووە، هۆشیارانە دەیەوێت تەکەز بخاتە سەر تراژیدیایەك و لە ڕێگەیەوە یەکەمجار ئێمە/کورد بخاتە بەردەم هزرین لە خۆمان و ئەوجا بردنی ئەم تراژیدیایە بۆ بەردەم چاوی دونیا.

بەهەر حاڵ، ئەدەبی گێڕانەوەی هەر میللەتێك لە نەهامەتیی و کارەساتە گەورەکانییەوە سەر دەردێنێت، ئەمەش ناسنامەی نەتەوەیەکی زیندوو بە دونیا دەبەخشێت. لە ئەدەبی کوردیدا یەکەم هەنگاوی لەم جۆرە لە قەڵای دمدم (1966)ی عەرەبی شەمۆ و ژانی گەل (1956نووسراو، 1972 چاپکرا)ی ئەحمەد موختار جافدا دەستپێدەکات.

ڕۆمانی “پیاوەکان بە خەونیش نەگەڕانەوە” جووڵەیەکی دیکە و بەردەوامی نووسینی گێڕانەوەی کوردییە، کە دەیەوێت کارەساتێکی گەورەی کورد لە ڕوویەك لە ڕوویەکان بگێڕێتەوە و وێژەی کوردیی بخاتەوە بەردەم بەرپرسیارییەتی خۆی.

ئەم ڕۆمانە لە چوار بەش پێکهاتووە، هەر بەشە و لەژێرناونیشانێکدا ناونراوە، کە ئەم ناوانەش لە دنیا و جیهانبینیی کوردییدا نائاشنا و نەبیستراو نین، چونکە بوونەتە هۆی ئەوەی چەندین هەزار کەس پێیەوە شەهید، بریندار و وەندا ببن، ئەمانیش: (تابۆن، سارین، ڤیئێکس و خەردەل)ـن.

لەم ڕۆمانەدا کیمیابارانکردنی کورد بووەتە تەمای سەرەکیی ڕۆمانەکە، کە تێیدا باس لە ژیانی ئەو منداڵ، لاو و پیرانە دەکرێت،

که بۆنێك، بۆنێکی بێڕووح دەیان کوژێت، باس له ژیانی ئەو ژنانه دەکرێت، که له خاك، خۆشەویست و ماڵەوەیان دابڕێندراون، ئاواره و سەرگەردان بوون، ئەم ئاوارەییەش جگه له ونکردنی ناسنامه و پێدانی ناسنامەیەکی تر، که هی خۆی نییه نایکاتەوه بەو مرۆڤەی که پێشتر هەبووه، بەتایبەت ئەمه له کارەکتەری سەرەکییدا که شکۆفه/مەهتابه، ڕەنگیداوەتەوه. چونکه هەوڵدانیان بۆ دۆزینەوەی بنەماڵەکانیان و گەڕانیان بەدوای منداڵیی و زێدی لەدایکبوون، گەڕان به دوای بەدەستهێانەوه یان دۆزینەوەی ناسنامەیه. که کورد بەردەوام لەژێر ترسی سڕینەوەی ناسنامەکەیدا ژیاوه‌. بۆیه ئەم ڕۆمانه هەوڵێکی گەورەی گێڕانەوەی کوردییه، که دەیەوێت ناسنامه و ئازادیی، تراژێدیای کورد، بخاته بەردەم یادەوەیی خۆمان و دونیای دەوروبەرمان.

سێیەم ـــ کۆتایی

ئەوەی لەم ڕۆمانەدا، جێگەی سرنجه سڕینەوەی شیوەن و واوەیلایه، سڕینەوەی نووزەنووز و پرسەدانانه بۆ خۆ/کورد، هەڵبەته میللەتی شینگێڕ و پرسەدانەر خاڵییه له شەوق و شادیی، هەرچەنده ئەگەر سەیری واقیعی ژیانی کۆمەڵایەتیی خەڵك بکەین، ئەم شینگێڕییه بەو شێوه تاکلایەنه نابینرێت، که وەها ئەدەبیاتی کوردیی تەنیووه، بۆیه کەمجار ڕۆمان و بەرهەمێکی ئەدەبی کوردیی دەبینین که لایان لەم شادیی و ئەدەبی ژیاندۆستییه کردبێتەوه‌، بۆیه ئەم ڕۆمانه، ماڵاوایکردنه له گێڕانەوەی تازینامه و شیوەننامه، مەرگلاواندنەوه له بەرانبەر بێخواستیی و ڕادەستبوون به چارەنووس، بۆیه (پیاوەکان به خەونیش نەگەڕانەوه) نیشاندانی ماندوویەتیی میللەتێکی بێخاك، بێنیشتمان و بێماڵه، ماڵێك که هەم ژن لێی دابڕێندراوه، بەڵام دەکۆشێت و دەیەوێت بۆی بگەڕێتەوه، چونکه حەوداڵ بەژیانه، تروسکاییی شادییەك هەردەم لەنێو ڕەگ و دەمارەکانیدا هاموشۆیەتی و دەنگی کارەکتەر (ژن لەنێو ڕۆمانەکەدا) دەنگێکی ژیاندۆسته، هاوکات ئەوه پیاوەکانیش له پاڵ ژنەکاندا، نەك وەك ڕیتمی باوی ئەدەب (ژن لەپاڵ پیاودا)، ئەوه دەیانەوێت بۆ شادیی و ئازادیی ئەم ژیانه بژن، بۆیه چاولەڕێبوونی ژنان لەم ڕۆمانەدا ئەوه خوویا دەکاتەوه، که بزەی شادییی بەژیاناوێتەبوون لەسەر لێوی خوێنەر نەژاکێنێت. بەکورتیی دیوه گەش و سەرکەوتووەکەی ئەم ڕۆمانه لەلای من جەختکردنەوەیه له ژیان، بەدەستهێنانی شادیی و گەیشتنه به مەستیی ژیان. ئا ئەمەیه کردەی وێژه.
بۆیه وێژه…

وێژە تاکە ڕێگەیە لە پێواریی گوتاری سیاسییدا، کە دەتوانێت ئا ئەمانەی باسیان لێوەکرا قووچیان بکاتەوە و ئێمەش بکاتەوە بە مرۆڤێکی خاوەن یادەوەریی، شاد و شادیساز. تاکێک بەرهەمبهێنێتەوە، کە چیتر تراژیدییەکانی بە شین و واوەیلا نەکات و نەنووسێتەوە، بەڵکوو لە ڕێگەی ئەو هۆشیارییە فەرهەنگییەی کە دروستی دەکات، گوزارشت لە تراژیدییەکانی بکات و خۆی و دونیا بێنێتە بەردەم خەمی خۆیەوە. ئیتر فەرهەنگی هۆشیاریی وا دەکات ئەوە لەم تاکە بستێنێتەوە کە چیتر هەڵگری غەمگینیی، نائومێدیی و خۆبەکەمبینین نەبێت، کە گوتاری سیاسی کوردیی وایکردووە تاکی کورد، جگە لە غەمگینیی، نائومێدیی و خۆبەکەمبینین، خاوەنی ویست و خواستێکی تر نەبێت. بەداخەوە سەرانی کورد نەیانتوانیووە مرۆڤی کورد بکەنەوە بە خاوەن ویست و خواستێك لە دەرەوەی ئەم سێ تێگەیە. ئەوە وێژەیە لەم پێوارییەدا، جێگەی ئومێدە و گەشە بە دایساویی ئەو ئاورە دەدات و فووی پێداناکات، کە ئەحمەدێ خانی لە بیرە دۆزەخییەکەی کورد هەڵیهێنجا.

سۆران محەمەدەسووره
سنە

خوێندنەوەیەك بۆ ڕۆمانی ئەلف/یای ڕەزا عەلیپوور.. سۆران محەمەدەسووره

ڕەزا عەلیپوورم وەک دەنگێکی جیاوازی شیعریی، لە تەک هەردووک شاعیری تری ڕۆژهەڵاتی کوردستان ساڵح سووزەنی و یوونس ڕەزایی ناسی و بۆ من جێگەی سرنجڕاکێشان و خوێندنەوە بووە.
یەکەم بەرهەمی شیعریی ناوبراوم ساڵی 2014 خوێندەوە بەناونیشانی "قاڵییەک دەناسم لە هەرچی گوڵییەتی ماندووە". دووەم بەرهەمی شیعریشم ساڵی 2016 خوێندەوە بەناونیشانی "کڵاکە".
خوێندنەوەی ئەو دوو بەرهەمە وایکرد وەک تێنووی شیعر چاوەڕێی بەرهەمی شیعریی دیکەی ناوبراو ببم. تا ئەوەی دوا بەرهەمی

(ئەلف/یا)م بەدەستەوە گرت. بەڵام ئەمجارە شیعر نا، بەڵکوو ڕۆمان. ڕۆمانێک کە نووسەرەکەی هەر وەک شاعیرێک کە نەدیتراو دیتراو دەکات، خوویایە.
نووسەری ڕاستەقینە، ئەوەیە کە دوای خوێنەر ناکەوێت، بەڵکوو بەشداریی بە خوێنەر دەکات، ئەم دوانەکەوتن و بەشداریپێکردنی خوێنەرە دوو شتی لێکجیاوازن. بەهەمە حاڵ، لێرەدا ئێمە دەمانەوێت نووسینەکەمان لە دوو خاڵدا بخەینەڕوو:

یەکەم:
زمانی ڕۆمانی ئەلف/یا زمانێکی سەرشێتە، زمانێکە وەک ڕووبارێکی بێخووە، لەگەڵ خۆیدا دەتبات و پێشینەیەکیشت لێی نییە، تا بە دوورگەکانی خۆیت نەگەیەنێت، نازانیت بۆ کوێ دەگەیت، لە کام کەنار گیرساویتەوە. ڕاستیی نووسینی بەرهەمی باشیش ئا ئەمەیە، کە چارەنووسی خوێنەر دەداتەوە دەست کەناری دەریای خۆی.
لە دەقی ئەدەبیی وەك شیعر، چیرۆك و ڕۆماندا، هاوکێشەکی پێچەوانە لە ئارادایە، واتە خوێنەر لەگەڵ بەرهەم و بەرهەم لەگەڵ خوێنەر. هاوکێشەی خوێنەر لەگەڵ بەرهەم، هاوکێشەیەکی باوە، واتە ئەو ڕۆمان/دەقەی کە نووسەر لەگەڵیدا خۆشخوانە، ئەو ڕۆمانەیە کە نووسەر ناژێنێت بۆ زەمەنێکی نادیار، بەڵکوو دەیژێنێت بۆ شاگەشکەبوون و کۆکردنەوەی بەردەنگ، کە لەگەڵ مردنی نووسەری دەقەکەشدا، ئەوە دەقەکە خۆی، دەفەوتێن. چونکە نووسەر لەگەڵیدا لەدایکنەبووە.

هاوکێشەی پێچەوانەی دووەم هاوکێشەی دەقە لەگەڵ خوێنەر، لەم هاوکێشەیەدا ئەو دەقەی کە نووسەر لەگەڵیدا دەژیێت، هەردووکیان منداڵی یەك پزدانن و لە یەك پزداندا بەیەکەوە هەڵیانکردووە، ژیاون و هاتوونەتە دنیاوە، بەڵام بە مردنی نووسەرەکەی، دەقەکە ناکەوێت، نەکەوتنی دەقیش نەکەوتن و هێشتنەوەی ڕووحی نووسەرە. ئەو دەقەیە کە دواجار دەفریای نووسەر دێت و لە کاتگەشتی خوێندنەوەدا بەشداریی بە مانەوەی نووسەر دەکات. بێگومان ڕۆمانی ئەلف/یاش دەکەوێتە هاوکێشەی دووەم. لە هاوکێشەی دووەمدا، دەق هەڵگری ڕووحی نووسەرە بۆ ئایندەیەکی دوور و هەردەم لە گفتوگۆدایە لەگەڵ خوێنەر، هەر بۆیەشە بە ناوی هاوکێشەی دەق لەگەڵ خوێنەر دەناسرێت، ئەو جۆرە دەقانەی سەر بەم هاوکێشەیەن خوێنەر لە خوێندنەوەیاندا تووشی هەراسانیی، جاڕسبوون، بەڵام ملنەدان دەکەن. دەقی سەر بەم هاوکێشەیە دەقێکی سرکە و بەردەوام لە خوێندنەوەی نوێدایە.

خاڵی دووەم کە پێویستە لەم ڕۆمانەدا ئاوڕی لێبدەینەوە

بێماڵییە¬*.
لە ڕۆمانی ئەلف/یادا ڕووبەڕووی دوو هاوکێشەی بێماڵیی دەبینەوە. ماڵ تەنی وەك شوێنی نیشتەجێبوون نا، ماڵ وەك شوێنی ئارامیی. بێماڵییش وەك لەدەستدانی ئەو ئارامییەی کە هەمانە؛ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بەها و پیرۆزییەکان، هەڵگربوون بە نەریتی جێگیر و نەبزواوی سیاسیی، فەرهەنگیی و ڕۆتین و… تاد. جا ڕۆمانی ئەلف/یا لە ڕوویەکی تری نووسینەوە، بێماڵییە، واتە تێکشکاندنی سوونەت و باوی نووسینە پلۆت، دیالۆگ و زمان، گۆشەنیگا و کارەکتەر، ڕێزمان و…
لە ڕۆمانی ئەلف/یادا هاوکێشەی یەکەم پەیوەستە بە یووسف و هاوکێشەی دووەم بە داود ئامێدییەوە پەیوەستە. هاوکێشەی یەکەم تایبەتە بە کارەکتەر یووسف. یووسف کەسێکی ڕاڕا، شپرزە، نامۆیە و لەنێوان دەیان کێشەدایە، هەر ئەمەش وایکردووە کە هەندێکجار لە ڕۆمانەکەدا پەنا ببردرێتە بەر خۆدواندن و کارەکتەر لەگەڵ خۆی بدوێت. ئەم خۆدواندنەش زیاتر ئەوەی لێکەوتووەتەوە و ئەوە خوویا دەکا، کە باری دەروونیی کارەکتەرەکە لەڕووی کۆمەڵایەتیی و خێزانییەوە ڕاڕا و گوماناویی، پەشۆکایی و سەرگەردانە، ترس و چاودێریی، لەدەستدانی ماڵ کە تاکە شوێنێك کە یووسف پێیەوە پەیوەست بێت، لە بەرانبەر هەموو شتێك کە هەیەتی و ئەوەیش کە نییەتی ماڵە، بەڵام لەوێدا بەدەر لە ترس و چاودێریی سیاسیی، ژیانی دۆسارد و ڕووحکوژی ڕۆژگار و بێبەزەییەکەی، ماڵێك/خانوویەکە کە هەیەتی بۆ ئەوەی دواجار تێیدا بمرێت:
“ئەی ئەگەر بیفرۆشم لە کوێ بژیم؟
لەکوێ بمرم؟ ئەم گوتبوو.
ئەوەی هێشتا بەم شارەوە توندتوند گرێیداوم ئەم ماڵەیە.”
(عەلیپوور، 2020: 16)
لێرەدا دەبینین، ماڵ گوزارشتە بە ژیان و مانەوە. ژیان و مانەوە ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە خاك و نیشتمان. خاك و نیشتیمانیش پەیوەستە بە دووانەی ئازادیی و ناسنامەی نەتەوە. مرۆڤ بەبێ ناسنامە و ئازادیی کۆیلە و کۆڵەوارە. کەواتە لەلای یووسف بێماڵیی واتای کۆچ و بەڕێگەوەبوون ناگەیەنێت، ئەوەندەی مانای زیندووبوون و مکوڕبوون دەگەیەنێت لە نیشتیماندا، هەموو ئەمانە وایکردووە دیوێکی جیاوازی یووسف لە بێماڵییدا لە دیوی ئامێدیی جوودا بکاتەوە. بۆیە وتمان نیشتیمانیش، چونکە ماڵ لە ئەلف/یادا فرەڕەهەندە.
لە هاوکێشەی دووەمدا جیاوازییەکی پێچەوانە و دژ دەبینرێت لەگەڵ هاوکێشەی یەکەم، لەڕووی ماڵ و بێماڵییەوە. هاوکێشەی دووەم پەیوەستە بە داوود ئامێدییەوە. داود ئامێدیی هەڵگری ڕووحێکی

بزۆز، جێگیرنەبوو، نەگونجا و ناتەبا لەگەڵ دەوروبەر و تەواوی کایەکانی تری ژیان، بۆیە دەبینین هەرگیز بە تەواوەتی جێگیر نییە، هەر جارە و لە شوێنێکە؛ ژێر ئاسمانی ئەو هەمان ئەو گەزە ئاسمانەی یووسف نییە جا هەر لە زیندانەوە بگرە تا بگرەوبەرەی لەگەڵ لەیلا، حافز و ساخکردنەوەی دەستنووسەکانی ئامێدیی. هەڵبەتە لە زۆر شتدا ئەم دوو کارەکتەرە دەبنەوە بە یەك، بەڵام بابەتی نووسینی ئێمە دەرخستن و پێشاندانی ئەمەیان نییە.

ئامێدیی بەهۆی کەمتەرخەمییەوە یان ئاگاییەوە بووبێت، هەڵگری ڕووحێکە کە دەیەوێت بەربەست ببڕێت، یانیش بەرەو ڕووی هەڵبشاخێت، بەڵام ئەوەی یووسف تێدامانە لەنێو نەرمی ژیان و دواجار ناچارییەکە ملی پێدەدات. ئامێدیی خۆی نەبان دەکات و لەژێر سێبەری ئەم نەبانییەدا دەیەوێت ئەو ڕاستییەی کە لە نەکران بەدەرە بینووسێت، ئەوە بنووسێت کە خۆی دەیەوێت نەك ئەوانەی کە دەیانەوێت، ئەمەش تێکشکاندن و هەڵتەکاندنی نۆڕمێکی فرەسەختە. نەنووسینەوەی ئەوەی دەگوترێت، ڕووەرچەرخاندنە لە ماڵ، ماڵ لێرەدا وەك وابەستەبوون بە ژیانێکی یەکڕەنگ، یەکدەنگ، نەریتیی و باو، هەڵاتن لەو ماڵە شوێنهەڵگرتنی بۆماڵییە، ڕووەرگەڕاندنە لە ماڵی باوك بۆ ماڵی بۆماڵیی و بەهای نوێ. ڕەتکردنەوە واتە ڕازیینەبوون و دەستوپێوەندنەبوونیەتی بۆ ئەمارەت، میرمونشی و ئەوانی دیکە، ئەنجامەکەشی لێڕوونە، ناچارە و مل نادات، پێویستیی ڕۆڵی خۆی دەگێڕێت و خۆی لێ خەمسارد دەکات. کەچی لەلای کارەکتەرەکەی تر کە یووسفە، ڕەتکردنەوە نییە و زۆرجار ئەوەی کە دەیەوێت بیڵێت نایڵێت. بۆیە ملدەدات، ڕازیبوونی یووسف ناچاریی و پێویستییەکە بۆ پارە و ڕووەرچەرخاندنی نییە.
ئامێدیی لە گەڕیدەییدا بۆماڵیی هەڵدەبژێرێت و دەربەدەریی. بۆ ئەوەی شوێنێك کە دواجار دوا شوێنە، کە نازانێت کوێیە تێیدا بمرێت، نەك وەك یووسف، کە ماڵ یەکەم شوێنە و دەشیەوێت دواجار جەستەیەکی سار بە مۆتەکە و ملدانە ناچارییەکەی، تێدا بسپێرێت.

لە کۆتاییدا دەمەوێت بڵێم، نووسین لەمەڕ ئەلف/یا فرەسەخت و تاقەتپڕووکێنە. کەشی ڕۆمانەکە، ترس و چاودێریی، گرژیی و پەرێشیی، سەرگەردانیی و خەم، ڕاڕایی و گرفتەکانی، باڵ بەسەر خوێنەردا دەکێشێت. هەبوونی دوو چیرۆك، دوو کارەکتەر و دوو زەمەن؛ کە لەیەکچوون و جیاوازیان هەیە، ئاڵۆزییەکی زۆری دروستکردووە ئەمە بێجگە لە گفتوگۆیەکان، کە هەندێك جار سەخت دەبێت کە بزانی کامە کارەکتەرەیە کە دەپەیڤێت. سەرباری ئەمە چیرۆکی یووسف، گەشەپێدەر

و بەردەوامیی چیرۆکی ئامێدییە، لە دوو زەمەنی جیاوازدا، کە بۆ نووسەر و هەم بۆ خوێنەریش بیرکردنەوە لەوەی ئەم دوو چیرۆکە لە کوێدا بەر یەك بکەون و کۆببنەوە، فرە سەختە.

سۆران محەمەدەسوورە
سنە

گفتوگۆ لەگەڵ: سمکۆ محەممەد لەمەڕ ئەحلام مەنسوور… سازدانی: سۆران محەممەدەسوورە

“نەوەی ئێستا نەوەی ئایفۆن، کەوانتەر، ماڵ و ماشێنی بەرز و زێڕن، نەك نەوەی دەقێکی باڵا و خاوەن کەسایەتیی.”

• لەمێژووی نووسینی ژنان، ستاندنەوە و گەڕاندنەوەی ئەو زمانە پاوانکراوە، لەلایەن پیاوانەوە، لە ئەورووپا، کارێکی هەوەنتە و زوو مەیسەربوو نەبووە، تەنانەت تا هەنووکەش ڕەهەندی ڕەخنەی فێمێنیستیی، ئەم باسە دەخاتە ژێر لێکۆڵینەوەی وردی: دەروونناسیی، کۆمەڵناسیی و فەلسەفییەوە. ئەمە لەگەڵ ئەم هەموو گەرموگوڕییەی ژنانی ئەورووپیی، هەر لە وۆلف، دی بۆڤوار، سیکسۆس و ئێلیگاری… کەچی هەنگاوی ئەحلام مەنسوور لە کوردستان، ئاوئاهەنگ نەبوو لەگەڵ کۆمەڵێك لە دەستەخوشکانی، چونکە ئەمەش ڕێژە نەبوو و تاکتاکیش نەدەبینرا. واتە مەنسوور لە بێنازییدا بوو، بە ڕێگەیەکەوە بوو کەسی بەسەرەوە نەبوو، ڕێگەیەك، کە سەرەتا و کۆتاییەکەی تێکشکاندنی بەها و ڕەخنەگرتنبووە. تۆ چۆن مەنسوورت ناسیی، چۆن لە مەنسوورت ڕوانیووە و چ نهێنییەکت لەلایە بیڵێیت؟

کێشە وململانێی نێوان نووسین و زمان، وەك کەرەستەیەکی سەرزارەکیی بۆ تەعبیرکردن لە شتەکان، گێڕانەوە و بەرگریکردن لە تاك و کۆمەڵگە، کێشەیەکی ئەزەلیی بووە و لەگەڵ سەیرورەی مێژوودا لایەنێك بووە لە ژیان، بەڵام ڕەخنە و ناڕەزایەتیش لەو ژیانە سەپێنراوە، بەشێکی دیکە بووە لە سەلماندنی خود، بەتایبەتی ئەو خودانەی، کە پێش ڕووداو کەوتوون، یان ئەو کارەکتەرانەی لە خەڵکی

عەوام زیاتر دەرکیان بە پێشهاتەکان کردووە، ئەوەی، مێژووی نوێ بۆمان دەگێڕێتەوە، ئەو ئەدەبە نییە، کە لە ڕێگەی خەیاڵ و فەنتازیاوە گریمانەی پێشهاتەکانی ژیان دەکات، بە پێچەوانەوە ئەدەبی مەدەرن وێنە، چیرۆك و پاڵەوانەکانی نەناسراون، ئەحلام، وەك کارەکتەرێك، چونکە خۆی شەفاف و ناسراو بوو، هەروەها نەترسانە کەمەڕێگەی بەجێهێشتبوو، ئاوهاش پاڵەوانی چیرۆکەکانی ناسراو بوون، زۆر فشاری بۆ نەبردوون و زیندانیی نەکردوون، بەپێچەوانەوە دەستواڵای کردوون، ئاخر هەندێك ڕۆمانووس هەن بە ئەنقەست گوایە گرێی دەروونیی لەلای خوێنەر درووست دەکەن، پاڵەوانەکانیان لەنێو ڕۆمانەکانیاندا زیندان و کەیلە دەکەن، کە ئەمە لایەنێکی نەگەتیڤی هەیە بۆ خوێنەرێك، کە لەسەر ڕۆمان، یان دەق بنووسێ، بۆیە ئەو گەرەکی بوو، کە نووسینەوەی مێژوو بە چیرۆکی واقیعیی و پاڵەوانی واقیعیی بسەلمێنێت. ئەو، ژنێك نەبوو لەو ڕیزبەندییەی ژنان وەستابێت، تاکو زمان پاوان بکرێت، بەپێچەوانەی هەموو ئەو کەسانەی تێیگەیشتووبوون گوایە فکری فەمەنیستیی لە مێشکدا بووە، بەواناکەم ژنانی ناسراو و ناوداری ڕۆژاوایش لەنێو ئەدەبدا بەو فکرە کاریان کردبێت، لە نێو فارسدا فەروخی فروخزاد و لەنێو عەرەبیشدا نەوال سەعداوی و فاتیمە مەرنیسی ... خاوەنی ئەو گوتارە نەبوون، کەوابوو ئەوان لەگەڵ تێکشکاندنی بەهای شتەکان نەبوون، بەڵکو لەگەڵ دەق شکاندنی کولتووریی و نەریتخوازیی بوون، ناسینی من بە ئەحلام، دنیایەکی زۆر تایبەت بوو، لەوەوە، کە ئاشنایەتیم بە نووسینەکانی کرد، کە ئەوکات هەرزەکار بووم، تاگەیشتە ئەوەی من پێگەیشتم و ئەو پیر بوو، بەڵام هەمان ڕیتم و ستایلی ئەدەبیی هەبوو، بەڵام خەسڵەتی هەمان خەسڵەتی جارانی یاخیبوون بوو، بۆیە من نەمتوانی دوور بکەومەوە لێی، وەك هاوڕێ و کەسێکی نزیکی و کۆی، کەوابوو ناسینی من تا ئەو جێگەیەی، کە نهێنی ژیانی بەشێکی لەلای من دەدرکاند، وەك خۆبەتاڵکردنەوە لەو شتانەی بە نووسین ناگوترێ، بەڵام لێرەدا بەکەسێکی خوێنەر نایات تاکو لەو پنتەوە ئاشنایی هەبێت ئەوانە بگێڕمەوە، ئەمە بە زەمەن و نووسینەوەی یادەوەریی خۆم بەکار دەهێنم، چونکە ناکرێ ئەحلام، وەك کارتێك بە خۆدەرخستن و بازرگانیی لە ئەدەبدا بەکاربهێنین، ئەو چ لە ڕێگەی نووسین و چ لە ڕێگەی یادەوەرییەکانی خۆیەوە شوێنێك هەیە، وەك محەکە بۆ ناسین و ئاشنایەتیی بۆ خوێنەر.

• ئەحلام مەنسوور لەنێو ئەدەبیاتێکی نێرینەدا دەردەکەوێت، بە زمانێکی ژنانە دەنووسێت، خۆی دەنووسێتەوە و ڕەخنە دەگرێت. لەم ڕووانگەیەوە دەکرێت باس لە سەرەتاکانی دەستبردن بۆ نووسین لەلای ئەحلام مەنسوور بکەیت؟

• ئەحلام مەنسوور، ڕەخنەی خۆی ئاڕاستەی ئەو کەسانە دەکات، کە "مێ"ن و دەڵێت: "دەیانەوێ بە پیاوان یەکسان بن، نازانن کە

پیاوانیش سەرشێن" (گرەوی چاوەکانی ئەم، 2008، ل 71). تۆ ئەمە دەبەستیتەوە بە ناپێوەستیی ژن بە پیاوەوە لەلای ئەحلام مەنسوور، یان مەنسوور باوەڕی بە یەکسانیی ژن و پاو نەبوو، کە بەشێوەیەکی زەق ڕەخنەی لە جیاکاریی و ڕێگەی پیاو گرتووە، یانیش لە ئاقاریی مرۆڤدۆستیی خولاوەتەوە، یانیش هەمیشە بەوهیم و خەیاڵی کەسایەتییەکی داهێنەریی لووتبەرزی ئاڤانگاردیست، مەنسووری ئاڕاستە کردووەتە؟
هەر لەم سۆنگەیەوە، تۆ وەك پیاوێك، (کە نێزیکیش بوویت لە ئەحلام مەنسوور) دەربارەی ئەم قسەیەی، چیت هەیە بۆ گوتن؟

سەبارەت بە پرسیاری ئەوەی، کە ئەحلام لەنێو خوێنەرانی نێرینەدا زیاتر دەردەکەوێ، بە پێچەوانەوە دەیبینم، چونکە ئەوە نووسەری مێیینە نییە، کە لەنێو ئەدەبی نێرینەدا دەردەکەوێ و بە پێچەوانەوە لەنێو مێیینە دەرناکەوێ، چونکە ئەدەب و کایەکانی دیکە، کە سەرجەمیان چالاکیی دەرەوەی چالاکییە ئاساییەکانی ڕۆژانەی ژیانی ئینسانن، گوتارەکەی بەدەست نێرینەوە بووە و هەر ئەوان ئاڕاستەیان کردووە، لەحاڵێکدا ئەم تێگەیشتنەش، کە ناوی نراوە خودنووسینەوە، لە زۆربەی تێکستەکاندا دیار نییە و ئیددیعای ئەوەی بەکراوە، ئەمە بەنیسبەت ئەدەبێك، کە ناوی ژنانی لێنراوە وێرانترە، چونکە خودنووسینەوە ئەو تێگەیشتنەی لەلای ژنان دروستکردووە، کە لەجیاتی خودیەتی خۆی، جەستەی خۆی نووسیوەتەوە، وەك کاڵایەك و ڕیسککردن لەو سانسۆرەی، کە ڕێگە لە بەکاڵابوونی دەگرێت لە ئاستی فەرهەنگیی و کۆمەڵایەتیی، چونکە پیاو بەو شێوەیە تەماشای ئەو جۆرە خود نووسینەوەیە دەکات، بەوپێیەی، کە کەدی ئەو نووسینانە لەوەوە ئاشکرا دەبێت، کاتێك واتای ئەو نووسینەوانە دەبێتە مایەی ڕاکێشانی خوێنەر لە ڕێگەی جەستەوە.

“مارەیی و زێڕ قبوڵکردن، وەك پاداشتی سێکسیی لەلای ژنان و بۆ ئیفتیخارەوە، یەکێك لە ماناکانی بە کاڵاکردنی ژنە”

ڕوونتر بڵێم ئەو نووسینانەی، کە بەزمانێك ئاڕاستەی پیاوکراوە و لە وێنەی سێکسیی بەولاوە هیچی تر نیین، بەڕێش جگە لەپیاوان لە دنیای ئەدەبدا، ژن نییە بەدەقی ژنێکی دیکە سەرسام بێت و خوێندنەوە بۆ دەقەکە بکات، ئەمە جگە لەوەی، کە تەنیا پیاو لە ئەدەبی کوردیدا خوێنەری دەقە بەمانا تیۆرییەکەی، ئەم فەزایەش کارێکی وەهای کردووە، کە دەقی کوردیی چ شیعر، چ ڕۆمان، چ چیرۆك و … مانایەکی نوێمان پێنەبەخشێ، یان لانیکەم نەتوانێ ڕیسك بکات و دوور بکەوێتەوە لەدەقی بیانی، ئەمە سەروکارمان لەوەدا لەگەڵ ئاڕاستەی دووهەمی ژنیەتیی هەیە و بە دەستبەسەرداگرتنی ناسینی هەیەکانی حەقیقەت، پیاو دەبێ ژن بێت، دیزنیزمی نیتشە هەم ژنە و

هەم پیاوە، بوونەوەرەکی دووڕەگەزییە، کە بەر لە پەیدابوونی
بەرانبەریەتیی، دووانیی ژن و پیاو هەبووە، هەموو ئەو ئەدەبەی، کە
کورد، فارس، عەرەب و پەشتریش ڕۆژاواییەکان هەیان بووە،
کارەکتەرە سەرەکییەکەی مێینە بووە، چونکە گوتاری تەواوی
کایەکانی ژیان بەتایبەتی ئەدەب، بەدەست پیاوانەوە بووە، بۆیە
پەداهەڵدان و کارەکتەری سەرەکیی ژن بووە، ئەوەتا شکسپیر لە ڕۆمیۆ
و جولیەت، عشتار لە هەزار و یەك شەوە، کورد و فارس لە خورشید و
خاوەر، شیرین و فەرهاد و ... ئەحلام بە پێچەوانەی هەموو ئەو ژنانەی،
کە گوایە ژنانە دەڕواننە کێشەی ژن و یەکسانیی، بڕوای وابوو
یەکسانیی ژن و پیاو بریتییە لەوەی، کە ژنان ئاگاداری دۆخی
دەروونیی پیاوانەی خۆیان بن، کە بەشێکە لە جەوهەری دیوی ناوەوەی
ژن، هەروەها پیاوانیش بەو شێوەیە ئاگاداری دۆخی ژنانەی ناوەوەی
خۆیان بن، کە لایەنەکی دەروونییە، ئەمە لە ڤەرجینیا وۆڵف فێربوو
بووە، ژنان بەو پێیەی، کە جێگەی سەرنجی پیاوانن، هەمیشە
ئەدەبەکێشیان ڕۆڵی نووسەرەکی پیاوانەی پێدراوە و ئەو مەرجانەشی
بەسەردا فەرزکراوە، لەکاتێکدا، ئەگەر ژنان وەك پیاوان بییان
نووسیبایە و خۆسەڵەتییان وەك پیاوان بوایە، مەزنیەتیی ژن و
جیاوازییەکانیان لەکۆمەڵدا دەردەکەوت لەگەڵ پیاودا، بۆیە ئەو
هەڵاتن لە شوناسی ژنیەتیی لەلای، وەك هەڵاتن لە ئینسانییەت وابوو.
بۆیە ئەم تێڕوانینە جیاوازیی هەبوو، چونکە ئەو زووتر گەیشتبوو
بەو پێشکەوتنەی ڕۆژاوا. ئەگەرچی بزووتنەوەی فێمێنیستیی بەقینەکی
زۆرەوە سەرهەڵدەدات، تاکو مەسەلەی یەکسانیخوازییی پیاو و ژن
لەدوای سەدەی 20 دەبێ بە ستایلی ژیان، لەنێو ئەدەبی ڕۆژهەڵاتیی،
عەرەبی و فارسیش بەو شێوەیە بووە، ئەحلامیش، کە سەرەتا چیرۆکی
“پرد”ی نووسی و دەنگیدایەوە و گرێیەکی دەروونیی بۆ خوێنەر لەنێو
نەرینە و مێینەشدا درووست کرد، چونکە کارەکتەری پاڵەوانەکەی
ژنەکی یاخی بوو لە ئەخلاقی سەپێنراوی کۆمەڵگە، پاڵەوانەکی یاخی
بوو بارگاویی بە سێکس، حەبکەی چیرۆکەکەش بابەتەکی سێکسییە، بۆیە
پیاو دەیخوێننەوە و سەرسام دەبن پێی، بەو پێیەی، کە کێشەی ژن،
کێشەی کۆمەڵگەیە. بابەتەکی هەمیشە زیندوو بووە و تائێستاش
زیندووە، نووسینەوەی چەپاندنی سێکسیی لە گوتاری پیاوانەدا جێگەی
کراوەتەوە، بەڵام ئەحلام ئەمەی نەکردووە بە ئەوەی بناسرێت، یان لە
ڕێگەی ئەم جۆرە بابەتەوە ببەتە کارەکتەرەکی چالاك، بەڵکو زیاتر
لەوانی دیکەی مێینە ڕیسکی کردووە، بۆیە بەمشێوەیە دەستی بە
ئەدەب بردووە، تاکو گوتاری پیاوانە هەڵبسەنگێنە و دواتر لە ڕێگەی
سێکسەوە دەق بشکێنە، کە یەکێکە لە پیرۆزییەکانی کۆمەڵگە. تا
ئەوکات ژنەکی وەها دەرنەکەوتبوو بەو ستایلە کار بکات،

ڕەخنەگرتنەكەشی هەر لە گوتاری پیاوانەیە، كە مامەڵەی خراپ، ناشایستە و نامەدەنیانە لەگەڵ ژن دەكەن، كە ئەمە بەرهەمی گوتاری ئایینیی و كولتووری داخراوی كۆمەڵگەی عەرەبیی بوو بۆ كورد مابووەوە.

مەسەلەی سەرشۆڕیی پیاوان، كە دوو مانا و دوو ڕەهەندی هەیە، یەكێكیان ئەوەیە؛ كە پیاو بەو مێژووە ستاندالەی ڕابردوو ژیانی هێناوە و یەك ستایلی دەقگرتووی ژیانی بینیووە، بۆیە سەرشۆڕیی بۆ پیاوە باڵاكان، ئاغا، سەرۆك و پیاوی ئایینیی وەك شێخ و مەلا و… بۆ ماوەیەكی كۆنی كولتووری عەرەبییە، ئەمە پلەبەندیی ژیان بووە، كە شتێك نەبووە بە ناوی یەكسانیی.

ڕەهەندەكەی دیكە مەسەلەی چەپاندنی سێكسیی بووە، كە پیاو هەمیشە وەك ئەحلام دەڵێ: سەرشۆڕی ویستێكی غەریزیی بووە، كە ژن تاكە هۆكاری دامركاندنەوەی ئەو غەریزەیە بووە و لەهەمانكاتیشدا مەترسیی و قەدەغە ئەخلاقییەكە بووە، جیاكاریی نێر و مێ تا ئێستاش بەو فەزا بەناو كراوەیەی هەیە و بەو هەموو یاسایەوە، كە لەخزمەت ژنانە، بەو هەموو خۆ بچووككردنەوەیەی پیاو لە بەرانبەر سێكس و دواتر كردنی ژن و سێكس بە پێویستیی بازاڕیی، هەروەك لەلای چاوبرسیی و مەبازەكان هەستی پێدەكرێت، تەنانەت لە بەیەكگەیشتنی كوڕ و كچیش بەحەڵاڵیی هەمان مانای وەرگرتووە، مارەیی و زێڕ قبوڵكردن، وەك پاداشتی سێكسیی لەلای ژنان و بە ئیفتیخارەوە، یەكێك لە ماناكانی بە كاڵاكردنی ژنە، كەوابوو چارەسەری ئەو جیاكارییە بۆ منیش هیچ یەكسانیخوازیی چارەسەری ئیشكالیاتی باری كۆمەڵایەتیی و فەرهەنگیی كۆمەڵگەی دواكەوتوو ناكات. ئەحلامیش خاوەنی هەمان تێڕوانین بوو بۆ ژیان و سێكس، كە خەڵك بەو چاوە تەماشای دەكرد، ئەگەر مافی هاوڵاتیی بەبێ لەبەرچاوگرتنی ڕەگەز نەبێتە ستایلی ژیان، ئەم تێڕوانینە تا ئەبەد بەردەوام دەبێت و گرێی دەروونییەكەش ناكرێتەوە، بەڵام ئەگەر وای دابنێین. كە ئەحلام بەهیمیی و خەیاڵیی بووە، نەخێر كەسێكی زۆر واقیعیی بوو. تا ڕادەی بڕوابوون بە نووسینەوەی چیرۆكی ژیان. وەك خۆی و هەندێكجاریش نائاگاییانە دەبوو بە كەسێكی ئیدیالیستیی، تەنانەت لەگەڵ عەتا محەمەدی چیرۆكنووس هەمیشە ئەو كێشەیەیان هەبوو، كە ئەحلام بە ستایلی كلاسیكیی دەینووسی و بڕوای بە واقیعیبوون هەبوو، نەك دروستكردنی خەیاڵ، پاڵەوانی وەهمی و پشتبەستن بە نەریتی نوێخوازیی.

• ئایە دووانەی داهێنەر لە نووسین و کەسیەتیی دایە؟ مەبەستمان: نووسین و کەسایەتیی دەبێ لەگەڵ یەك سەودایی بکەن؟ ئایە بۆ

نووسەری داهێنەر، یان نووسەرێك گەرەکی بێت داهێنان پێشکەش بکات، کەسایەتیی بۆی گرینگە؟

• نووسینی ڕۆمان و دواجار ئەزموون بەتایبەتیی، ئەوە دەگەیەنێت، کە ئەحلام، بەپەرۆشەوە سەیری ئایندەی کوردستانی دەکرد، چونکە بەبێ ڕۆمان هاتنەکایەی ئازادیی و خەونی تاك، ئەستەمە. هەڵبەتە قسەی ژنایەتیی (فێمێنیزم) و ژنیەتیی ئەحلام، لە ئەزموونەکانیدا تەنێ لەسەر ئەو خاڵانە دەورناکەنەوە وەك ماف، خوێندن، زمانی ژنانە و ئازادیی ژنی کورد، بەڵکو خواستێکی گەورەتر لە نووسینەوەی ئەزموون بەتایبەت لە "گرەوی چاوەکانی ئەم" پەنهانە، کە زۆربەی جار سنووری دەکەوێتە ئەودیوی ژنایەتییەوە، ئەمەش بە پێچەوانە لەگەڵ نووسینی چیرۆك و ڕۆمانەکانیەتی. دەکرێت بە کورتی باس لەم خواستەی ئەحلام مەنسوور بکەیت؟

سەبارەت بۆ تێگەی داهێنان و خودی نوسەری داهێنەر، ئەگەرچی من بۆچوونی تایبەتی خۆم هەیە و لەشوێنی تر قسەی جددی و مێتۆدیم لەسەر کردووە و بڵاودەبێتەوە، بەڵام من نەمزانیوە، ئەحلام وەك تەکنیکی کاری نووسین و ئەدەبی نوێ داهێنەر بووبێت، چونکە زاراوەی داهێنەر قورسە و پرەنسیپ و مەرجی خۆی هەیە.

داهێنان بەرهەمهێنانی تێگەیە و خوڵقاندنی شتی نەبووە لەتوانای کەسییدا، ئەمە دەڵێم پشت بەو تێکستانە دەبەستم کە خۆی نووسیویەتی، وەك لەپێشتردا باسم کرد، ئەحلام کلاسیکیانە و سوونەتیانە دەینووسی، تەنیا ئەوە نەبێت، کە هەندێکجار موبالەغەی بە گێڕانەوەی قسەی پاڵەوانەکان و زەمەنی ڕووداوەکانەوە دەکرد، ئەگەر نا، ئەو، نەوەك ژن و لەسەریدا بیرێك هەبوو بە ئازادیی تاکو بەگشتی هەوڵی بۆ بدرێت، چونکە بڕوای بە ئیرادەی تاك هەبوو خۆی ڕزگار بکات و ئازاد بێت، تا ئەو ڕادەیەی زۆر سەرسام بوو بەو شیعرەی نزار قەبانی، کە بەژن دەڵێ ئەمە وەرگێڕانە کوردییەکەیەتی و بەعەرەبییەکەی کێش و سەروای تێدایە و داڕشتنێکی جیاوازە:
"مەوەستە وەك بزمار، خۆشەویستیی یان ناخۆشەویستیی هەڵبژێرە، شوێنێك نییە لەنێوان بەهەشت و ئاگر". تەنانەت ئەم شیعرەی بە زۆربەی خێزانی برادەرەکانی دەگوت، مەترسە بەرانبەر پیاوەکەت ڕابوەستە، کەوابوو ئەو بەدوای حەزی خۆیەوە نەبوو لەنێو ئەدەبدا، بگرە ئەوەندەی بڕوای بە شۆڕشی کۆمەڵایەتیی هەبوو، بۆیە بڕوای بە واقیعبینیی بوو و هیچی تر.

با لەوەوە دەستپێبکەم؛ هیلیس میلەر، نووسەرێکی بەناوبانگی فەرەنسییە، کتێبێکی بەناونیشانی "اخلاقیات القراوە" هەیە لەوە ئەو

لەنێوان نووسین، وەك دەق و کەسایەتیی نووسەر جوودا دەکاتەوە، ئەمە لەلای ڕۆلان پارتیش بەهەمان شێوە لەبەرچاو گیراوە، کە دەق هیچ پێوەندیی بە ئەخلاق و فەرهەنگی کەسیەتییەوە نییە. بەڵام خاڵە بزربووەکەی ئێرە چییە؟ ئەوەیە، کە ئەحلام هیچ خۆی لەپێنا دەقدا حەشار نەدەدا، ڕووداو و چیرۆکەکانی، کە لە خەیاڵدانیدا تۆماری کردبوون، چۆن بوو وای دەنووسی و لەژیانی ڕۆژانەشیدا بەهەمان شێوە ڕەفتاری دەکرد، بڕوای بە کولتوور، ئایین، کەسی پلەباڵا و نزم، ژن و پیاو نەبوو، ئەو هەر زوو، کە ماڵی باوکی جێدەهێڵێت و لەخانەقینەوە دەچێتە بەغدا بۆ خوێندن، بەتەنیا دەژیێت و ناترسێ لەو هێزە نەریتخوازە ئایینییەی کۆمەڵگە، دوای ئەوەش، کە دەچێتە فەرەنسە بۆ خوێندن و سەفەر، کراوەتر دەگەڕێتەوە و درێژە بە ژیانی فەردیی، نووسین و باری کۆمەڵایەتیی خۆی دەدات، هەتا قەناعەت بەوە دەنێ لەگەڵ (شەوقی کەریم) چیرۆکنووس و کەسیەتی ناسراوی عەرەب، کە لە بەغدا دەژیا، هاوسەرگریی بکات.

“ئەحلام کەسێك بوو کەمتر نەبوو لە نەوال سەعداوی، فاتیمە مەرنیسی، فەروخزاد و ئۆریانا ڤاڵاجی و دەیان ژنی ناسراوی دیکەی جیهان”

شەوقی کەریم، جگە لەوەی نووسەر بوو، ئۆپۆزسیۆنێکی عێراقیی بوو، ئەو لەو ڕوانگەیەوە شەوقی دەناسێت و لە هۆتێل شیراتۆن نزیك دەبنەوە و هەر لەوێ هاوسەرگریی دەکەن، دوای ئەوەی ماوەیەکی باش بە هەموو جیاوازییەکانیانەوە پێکەوە دەژن، کە پڕبووە لەناکۆکیی و شەڕوشۆڕی کۆمەڵایەتیی، سەرەنجام، کە شەوقی لەلایەن بەعسەوە زیندانیی دەکرێت، ئەحلامیش دەچێت لە زیندان بەیاسایی جودا دەبێتەوە و داوای هیچ مافێکی لێناکات، پاشان بە هۆی خراپیی بارودۆخی زاتیی و بابەتیی لە عێراق، بەناچار هەڵدێت بۆ سلێمانیی و لەوێ دەست بەژیانێکی نوێ و نووسینی کاری ڕۆژنامەوانیی دەکات، سەرەتاش هات بۆ هەفتەنامەی هاوڵاتیی و لەوێ بەکۆی دەنگ، وەك ئەندامی دەستەی نووسەران هەڵبژێردرا و تا ماوەی نزیك بە 8 ساڵ مایەوە و دواتر دوورکەوتەوە.

• تۆ لە نووسینەکانت، مەنسوور بە ژنێکی یاخی و بوێر دەبینی، ئەم یاخیبوونە دەکرێت، وەك ئاڤانگاردیستێك ببیندرێت؟ ئەگەر بەڵێیە، ئەوە لە کوێی ئاڤانگاردیزمەوە دەتوانین لە ئەحلام مەنسوور بڕوانین؟

ئەوە لە وەڵامەکانی پێشووم ڕوون بووەتەوە.

• هەر لەو وتارەی، کە بەم دواییە، لە لاپەڕەی خۆت لە فەیسبووك، لە بارەی ئەحلام مەنسوورەوە نووسیبووت، یاخود زۆر لە نووسەرەکانیش پێیانوایە، مەنسوور، ژنێکی نازهەڵگر نەبوو، ئایا بۆچی فەرامۆش کرابوو، بەتایبەتیش لە دوا ساڵەکانی تەمەنی، کە لە سلێمانیی بوو، دەکرێت شوێنێك ناوی شاری ڕۆشنبیریی بێت و بەلێشاو نووسەری لێبژێت، کەچی نەتواندرێت بۆچوون و دەنگی ئازادیی وەها ژنێکی لەباو ناڕازیی لە مێشکدا هەرس بکرێت؟

شارێکی وەك سلێمانیی بەرپرسیار نییە بەگشتیی بەرانبەر بە کەسایەتییەك. زۆر کەسی دیار لە دنیادا ئاوها بێناز مردن و کەس پرسیاریشی لێنەکردن، بۆ نموونە کەسێکی، وەك نیکۆس کازانتزاکی، ئەسڵەن نەیانهێشت لە گۆڕستانی مەسیحییش لە ئەسینا-یۆنان بنێژرێت، بردیان بەدزییەوە لەسەر گردێك ناشتیان، کەسانی وا زۆرن لەنێو کورددا؛ بێکەس، قانع، مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی و زۆری تر، بە بێنازیی ڕۆیشتن و مردن، ئەمە پەیوەندیی بە ئینتیمای شار و فکری شارەوە نییە، یان قسەکانی هەرس نەکرێت، بەڵام ئەحلام بەوپەڕیی، کە پەرت بوو لە بۆچوونەکانی، بەتایبەتی بەم دواییانە نزیك کەوتبووەوە لە برادەرانی پەکەکە، بەبێئەوەی بەخۆی بزانێ، ئەسڵەن بڕوای بە پەکەکەش نەبوو، بەڵام ئیتر ئەو جۆرە مەشهەدانەی ژیانی وای کردبوو، خەڵك دووربکەوێتەوە لێی، ئەو جێگیر نەبوو. واتە مستقر نەبوو، خۆ ئەگەر خەڵکیش ئەویان پێهەرس نەکرێت بەهۆی بەرژەوەندیی خۆیان و هەندێ ئیمتیازی تر، لەلایەن حزبەکانەوە، ئەوەیان ڕاستە، بەڵام خۆ لەولاشەوە زۆر بەیەکجاریی فەرامۆش نەکرابوو، تەنیا ئەوە نەبێ، کە مرد، مەراسیمێکی فراوان و لەباریان بۆ نەکرد بۆ بەخاکسپاردن و ناردنی بۆ زێدی خۆی؛ خانەقین. ئەوە بۆ محەمەد موکری، حوسێن میسری، جیهاد دڵپاك و ئازاد سوبحییش وابوو، کە ئەوان گەرمیانیی و کەرکوکیی بوون، خەڵکی سلێمانیی نەبوون.

سلێمانیی ئەوەشی تێدایە، کە هەندێك جار یاخیبوون لە شارەکەی قەبووڵ ناکات، ئەمە خەسڵەتی کۆمەڵایەتیی شارەکەیە و بەدەست خۆیان نییە، کوردستان هەر شارێکی خاوەن خەسڵەتی تایبەت بە خۆیەتی. ئەوەی تر دەگەڕێتەوە بۆ ئاستی توانای کەسەکان یان شێوەی مامەڵەی ڕۆشنبیرییان لەگەڵ ئەو کارەکتەرە.

• ئێستا زۆر ژن قسە ڕەخنەیی و بەرهەڵستییەکانی مەنسوور دەڵێنەوە و دەکەن، تەنانەت هەندێکیان خۆیان بە نەوەکەیەوە هەڵواسیووە: داخۆ لە ڕوانینی تۆدا، ئەمانە توانیویانە ئەحلام تێبپەڕێنن و پێیان بگوترێت نەوەی پاشەحلام مەنسوور؟

سەبارەت بەو پرسیارەش، کە نەوەی پاش ئەحلام چۆن دەتوانن شوێن پێی

ئەحلام هەڵبگرن، لە ڕاستییدا؛ هیچ ژنێکی یاخی وەك ئەحلام لەنێو کورددا دووباره نابێتەوە، چونکە تەمسیل و واقیع دوو شتی جیاوازن، من نەوەیەك نابینم بەناوی نەوەی پاشەحلام، نە لەنێو واقیعگەرایی و نە لەنێو خەیاڵ، چونکە ژیانی ئێستا زیاتر بارگاویکراوە بە گوتاری ئایینیی و بەرژەوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، خوێندکارێکی کچ ئەگەر بیهەوێ یاخی بێت، ناتوانێ سەرەتا لەنێو کۆمەڵگە تەریك بێت و خۆی ڕزگار بکات لە سانسۆرەکان، ناتوانێ خۆی لە بەرژەوەندخوازیی خوێندن، پلەوپایەی سیاسیی، ڕاگەیاندن، خۆنواندن و پاراستنی جوانییەکانی خۆی وەك کاڵایەك، ناتوانێ خۆی بپارێزێ لە سیاسەت و بەرژەوەندیی حیزبگەرایی، کە نە حزبییان هەیە و نە دەزانن حزب چییە، ناتوانن ببن بە خۆیان.

ئەحلام ئەو سنوورانەی بڕی بوو، ئەوە باجی قورسی دەوێ و کەسی هاروهاجی گەرەكە، ئەمە جگە لەوەی، کە نەوەی ئێستا نەوەی ئایفۆن، کەوانتەر، ماڵ و ماشێنی بەرز و زێڕن، نەك نەوەی دەقێکی باڵا و خاوەن کەسایەتیی، ئەوان ناتوانن بەتەنیا سەر بکەون بۆ شوێنی بەرز، مەگەر بە هێزێکی کۆمەڵایەتیی یان ئابووریی و پشتێك سەربکەون، جیاوازیی نێوان نەوەی کۆن و ئێستا ئەوەیە؛ کە پێوەندیی بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندییەکانە، بۆیە هیچ ململانێیەك لەنێوان ئەو دوو نەوەیە نابینم، جا چ جای کەسیەتییەکی وەك ئەحلام، کە لەنەوەی خۆیشی کەس نەیدەتوانی پێشبڕکێی بکات، ڕاستە کەسانی وەك: بەدیعە دارتاش، گەزیزە عومەر، کوردستان موکریانی و شوکریە ڕەسوڵ و خەڵکی تر هەبوون، بەڵام ترس لە داهاتوو، قورستر بوو، کە ئێساش قورسە بەقەد ئەو پێوەرە ئایینیی، کولتوورییه…
نەخێر تائێستا ئەو ستایلەی ئەحلام دووبارە نەکراوەتەوە و تێنەپەڕیوە، ئەو، فەلتەیەك بوو لەنێو ئەدەبیاتی مێ لە کوردستان، هەروەك چۆن یەك فەرووغی فرووغزاد دەرکەوت لە ئێران و کەسی تر جێگەی نەگرتەوە، ئەسڵەن تا ئێستا نەوەیەك نەهاتووە نزیك بێت لەو ستایلە، تاکو بڵێین؛ کەسێك هەیە خەریکە ئەو تێدەپەڕێنێ، بۆیە هەستم بەو حاڵەتە نەکردووە.

• شەڕی مەنسوور لە بەرانبەر ئەدەبیاتێکی هەزار ساڵە، ئەدەبیاتێك دەنگی نێر، تا ئێرەی هێنابوو، گوایە کەلێنێکی گەورەی تێدا بوو، بەڵام داخۆ ڕەخنەی مەنسوور لە زمان و ئەم نەریتە باوە، ئاڕاستەیەکی لە ئەدەبیی ژنانە لە ڕۆشنبیریی کوردییدا لەخۆ گرتووە؟ ئەگەر لەخۆی گرتووە، ئەی ئەم ئەدەبیاتە پێویستی بە داهێنەری تری وەك ئەحلام مەنسوور نەماوە، کە ئێستا نابیندرێت؟

بۆ ئەحلام، نووسینی ڕۆمان ئەوە نەبوو ململانێی نوێخوازیی، پشتگیریی

نەریتخوازیی و سووننەتیی بکات لەنێو ئەدەب و فکردا، چونکە ئەو بەواقیعی مۆدێرن بوو، نەدەترسا لەوەی گومان لە نوێخوازبوونی خۆی بکات و گوێی بە قسەی خەڵکیش نەدەدا، بەقەد ئەوەی، کە لەڕێگەی نووسینی ئەدەبییەوە یادەوەرییەکانی منداڵیی و هەرزەکاریی و تا دابڕانی خۆی لە کۆمەڵگە و خێزانی کوردەواریی دەنووسییەوە، بۆیە لە کتێبی (گرێوی چاوەکانی ئێم)دا کەسیەتیی (سافە) واتە سافی ناز، کە کەسیەتییەکی ژنی یاخی خانەقینیی بووە و لەگەڵ پیاودا هەڵسوکەوتی کردووە و قاچاخچییەتیی و ئەم دیو و ئەودیوی ئێرانی کردووە و بەتەنیا ژیاوە؛ بەکاریهێناوە. کە خوێنەر نەتوانێ سافە بدۆزێتەوە وەك کارەکتەرێکی واقیعیی، تەنانەت بۆ خەڵکی خانەقینیش شاراوەیە، چونکە جوان تەوزیفی کردووە، بۆیە بووە بە پاڵەوانی هەرە دیاری نووسینەوەی ئەو یادەوەریانەی، کە نەیدەتوانی بیانشارێتەوە لەدەرەوەی ئەدەب.

هەمیشە لە گێڕانەوەی چیرۆك و ئیدیۆمەکانی خانەقین، کەسیەتی سافە، کە ناوە ئەسڵییەکەی سافی ناز بووە، خۆدوورخستنەوەشی لە سنووری ژنیەتیی باو، کاریگەریەتیی ئەو ژنە یاخیانە بووە، کە لە خانەقین هەبوون و بۆ ئەحلام بەشێك بوون لە چێژبەخشین، کە چیرۆکەکانی دەگێڕایەوە، وەك ئیدیۆمێکی ناسراو بە قاقاوە دەیگێڕایەوە، بۆیەش ئەو کارەکتەرانەی هەڵدەبژارد، چونکە ئەوان یاخی ببوون لە نەریت و ئایینی کۆمەڵگە، هەر ئەمەش بوو، کە لایەنگری ئەوانی دەکرد، ئەمە لایەنە واقیعبینییەکەی بوو.
پیاوێکی دیکەی هەلاج هەبوو، کە هەمیشە نوکتە و چیرۆکەکانی دەگێڕایەوە و تەوزیفیشی کردووە لە ئەدەبەکەیدا، ئەویدیکە کە ئەدەب، نووسین و هونەر بوو، مەسەلەی شێوازی گێڕانەوەی ئەحلام بوو لە کەسی یەکەمی تاکەوە بۆ کەسی دووەم و هەندێکجار کەسی سێهەمی تاك، هونەر لەلای ئەحلام بۆ نووسین دووهەمین بیرکردنەوە بوو، چونکە ئەو خەمی دیکۆمێنتارکردنی واقیعەکان زیاتر لەوەی خەمی هونەری هەبێت، بەڕاستی ئەمە لایەنە نێگەتیڤەکەی نووسینی ئەحلام بوو لە ڕۆماندا.

• دوای ئەم هەموو ماندووبوون و هەوڵەی مەنسوور، لە فەراهەمکردنی زمانی ژنانە، نووسینی ئەدەبیات و ئەزموون، نەتەوەخوازیی و ڕەخنە لە سەرانی کورد، بە زمان و دەنگێکی لەباو ناڕازیی، پێت وانییە ئێستا ژنانی کورد بەگشتیی و فێمێنیستناسەکانی کورد بەتایبەتیی، تاهەنووکە بێاگان لەکایە زمانیی و جوانناسییەکانی مەنسوور؟

سەبارەت بە پرسیاری سیانزەهەم و پرسیاری داهێنان*یش: بە بڕوای من شتێك نییە بەناوی ئەدەبیاتی ژنان، وەك ئەوەی پێشتر چەپی کلاسیکیی و کۆمۆنیستە ئیدیالیستەکان، پێیان دەگوت ئەدەبیاتی کرێکاریی،

مەسەلەی داهێنەریش باسێکی گرینگی نێو فکر و فەلسەفەیە، شتێك نەماوە لە دنیادا لە سەرجەم کایەکاندا بەناوی داهێنان، چونکە داهێنان بەواتای بەرهەمهێنانی چەمك، وەك چەمکەکانی شیتەڵگەرایی یان ئەخلاقیات یان ئازادیی، مەبەست لەوەیە، کە چەمکێك بێت فرە مانا بێت، بۆیە لە ئەدەبیاتیشدا ئەو کێشەیە هەر ماوە، چونکە بابەتەکە لەسەر ستایل و شێوازی نووسینە، هەموو ئەو نووسینانەی لە دنیادا بەهەموو زمان و کولتوورەکان دەنووسرێنەوە، یەك هەدەفی ئینسانیی و یەك کێشەیان هەیە، کە کێشەی کۆمەڵایەتیی و سیاسییە یەخەی ئینسانی گرتووە، بۆیە نە ئەحلام و نە کەسانی تریش داهێنەر نەبوون تاکو کەسی داهێنەری وەك ئەلتەرناتیڤی ئەحلام بێتە کایەوە، دەکرێ بڵێین: کۆمەڵگەی کوردستانیی پێویستی بە کەسانی بەجورەت و بە خاوەن کەسایەتی خۆیانە، تاکو لەنێو ئەدەبیاتدا بۆچوون و تێگەیشتنیان لەبارەی ژنەوە هەبێ، لەکاتێکدا ئەدەبیات بەبڕوای من ئەدەب کێشەی کۆمەڵایەتیی چارەسەر ناکات، تەنیا دەتوانێ دیالۆگی تێدا بەرهەمبهێنێ لەنێو زمان، کولتوور و خوێندەواردا و ئەمە دەبێ لەئاستی کۆمەڵایەتیی ڕەنگبداتەوە و لەنەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر مانایەکی جیاواز وەربگرێت، هەروەك چۆن ئازادیی و ئازادییەکانی تاك لەنەوەی ڕابردوودا بریتی بوو لە سیاسەت، ڕزگاریی نیشتیمانیی و نەتەوەیی، ئێستا بریتییە لە ئازادیی تاك و خۆشگوزەرانیی.

ڕۆشنبیری کوردیی کێشەی زۆری سایکۆلۆژیی تێدایە پێویستی بە ئەدیب نییە بەقەد ئەوەی پێویستی بە زانای سایکۆلۆژیی هەیە، چونکە دەبێ ئەو گرێ دەروونییانە، خوێندنەوەیان بۆ بکرێت و دواجار بکرێت بە لێکۆڵینەوەی ئەکادەمیی و بخرێنە بەرباس، چونکە نووسین تەنیا هەدەفی ئەوە نییە باسی کێشە بکەیت، بەڵکو هەدەفەکەی دیکەی خوێندنەوەی سایکۆلۆژیی و سۆسیۆلۆژییە، هەروەك چۆن هۆمیرۆس و ئەدیبە کلاسیکییەکانی یۆنان و شکسپیری ئینگلیز، هاملێت و گرێی ئۆدیب لە شانۆ و لە سیاسەتدا، کە فرۆید و مارکس هەریەك بەشێوەیەك موناقەشەیان کردووە و لە تێزەکانیاندا ڕەنگیداوەتەوە، دەبینین، لێرەدایە نووسین و داهێنان لە نووسیندا چ فەزایەکی لەدەرەوەی فەزای ئاسایی کۆمەڵگەدا خوڵقاندووە و لەکوێدا ڕەنگیداوەتەوە، بۆیە داهێنان وەختێك دەبێ، کە دەسەڵات و سیستەم بهەژێنێت، نەك تەنیا بە لێکۆڵینەوەی موجامەلاتیی، کە تەنیا بۆ زانستگەکان بەکەڵك دێت بۆ تەرقییە و بەرزکردنەوەی پلەی ئەکادەمە، من داهێنان لە ئاستی جهانییدا وادەبینم و لە ئاستی لۆکاڵی کوردستانییشدا بە گەورەتر لە خۆی، نەك لەنێو ژناندا، بەڵکو لەنێو پیاوانیشدا.
ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کۆیلەی چەندین هێزی دیار و نادیاری کولتووریی، ئایینیی، سیاسیی و فەرهەنگییە ... ئەوەندەی من بزانم ئەحلام ئەمانەی وەك داتا دەزانی، بەڵام نەیدەتوانی وردی بکاتەوە و

تەوزیفی بکات لەنێو نووسیندا ڕەنگبداتەوە، ئەمە غەدر نییە، بەڵکو هەقیقەتە، ئەم حاڵەتە بۆ تەواوی ژنەکانی دیکەی ئەدیبیش وایە، کە دەنووسن، چونکە ناتوانن قووڵتر ببنەوە لەوەی، کە سیاسەت و سیستەمی دەسەڵات و پیاو تەماشایان دەکەن، وەك کاڵا، بەداخەوە ئەوان خۆشیان لەشوێنێکدا بەهۆی کۆیلەبوونیان بەدەستی غەریزەی چەپێنراوی ژنیەتییەوە، یان بەدەستی پلە دووییانەوە، بوون بە کۆیلەی کەمالیات، پوول، ماڵ و موڵکییەتێك، کە لە کۆیلەبوونی پیاو، ماڵ، زێڕ و منداڵەوە کۆکراوەتەوە.
داهێنان، کێشەی هەرە گەورەی بەشەریەتە لەسەر گۆی زەوی، نەك ژنان و ڕۆشنبیری کوردیی، بەڵام ئەگەر بمانەوێ کەسێکی دیکەی وەك ئەحلام بەرهەمبهێنینەوە، ئەوا پێویستمان بە شۆڕشی کۆمەڵایەتییە، کە دەبێ بگەڕێینەوە سەرەتەی ڕابردوو، کە هەم ململانێی سیاسیی و ئابووریی لەو ئاستەی ئێستا نەبوو لەسەرتاسەری جیهان، هەم ئینسان بە خۆی نەبوو بە کۆیلە و ملی نەدابوو بە هەموو ویست و غەریزە بچووکەکانی خۆی، هەم ئیرادەی ئینسان لەشوێنێکدا قیمەتی مابوو.
ئەحلام کەسێك بوو کەمتر نەبوو لە نەوال سەعداوی، فاتیمە مەرنیسی، فەروخزاد و ئۆریانا ڤاڵاجی و دەیان ژنی ناسراوی دیکەی جیهان، بەڵام ئەوان خاوەنی شوناسی نەتەوەیی و خاوەن کۆمەڵگەیەك بوون بەرگریی لە کەرامەت و بەهای کولتووریی خۆیان دەکەن و لەوەشەوە بەرگریی لە فەرهەنگ و ئەدەبیاتی خۆیان دەکەن و کەسایەتییەکانیان دەخەنە بەردەم گڵۆپی گەشی ڕاگەیاندنی ڕاستگۆ، نەك ڕێکلام.
ئەحلام بەهۆی ئەوەی بیرکردنەوەی جیاواز بوو لە زۆربەی حزبە کوردییەکان، کە خاوەنی ڕاگەیاندن بوون، پشتگوێ خرابوو، بەمەش هیچ هیوایەك نەماوە کەسێکی وەك ئەحلام دروست ببێتەوە؛ لەنێو ڕۆشنبیری کوردییشدا بەتایبەتیی، کە گوتارێکی بەدەست پیاوانەوەیە، ژن هەمیشە لەبەردەم تەشیر، قسەی ناشیرین و هێرشە بۆ نەوزەاندنی، چونکە پیاوانی کورد بەتایبەتیی ئەوانەی لەنێو ڕاگەیاندنن، تەنیا لەنێو چوارچێوەی سێکس تەماشای ژنان دەکەن، بۆیە بوارەکە بۆ ئەوان بەرتەسکترە.

کۆتایی

ئەم دیمانەیە لە مەلەفی ئەحلام مەنسوور، لە گۆڤاری “کەلێن” ژمارە چوار، زستانی 2018 بڵاوکراوەتەوە.

گێڕانەوە و شتی تریش … سێران محەمەد سوورێ

خوێندنەوەی چیرۆکی “گەڕانەوە و شتی تریش”ی ڕەشید مەحموود

“دەنگی هێلێن ئێستاش هەر لەنێو گوێچکەمدایە و ئەوکات نەمدەوێرا وا بڵێم، بەڵام ژنێکی جوان بوو.”

ئەمە، خوێندنەوەیەکە بۆ چیرۆکی گەڕانەوە و شتی تریش. لەم خوێندنەوەیەدا هەوڵدەدرێت ئاماژە بە چەند زاراوەیەك بکەین، کە لە چیرۆکەکەدا هەیە، کە دەرگەیەکە بۆ دەرککردنی ڕەهەندە شاراوەکانی چیرۆکەکە و لەگەڵ زاراوەکانیش هەوڵدەدرێت تەکەز بخرێتە سەر کاریگەریی نەریت و دین بەگشتیی و ڕەهەندی مێژوویی چیرۆکەکە بەتایبەتیی.

چیرۆك، چیرۆکی گێڕانەی کەس و شتەکانی دەوروبەرە. دەنگی هێڤیی و سامناکیی ویژدانی چیرۆکنووسە، کە تا نەیگێڕێتەوە ناحەجمێت. چیرۆك؛ ماڵێکی غەمگینە و لە خاوەنی خۆیشی، کە چیرۆکنووسە، دواجار حاشا دەکات و تەنێ گوێگران بە خاوەنی خۆی دەزانێت. گۆرگۆن* (Gorgon)ـەکان لەدەمی گێڕانەوەدا وەها دەچنە دنیای گێڕانەوەی چیرۆك و زمانی چیرۆکەکەوە، کە دواجار هەر شتێك نیگا بکەن، بەبەردبووی دەکەن. جوانیی ئەم ئەفسانە و چیرۆکگێڕانەوەیەش هەر لە بەبەردکردن، مانەوە لە دنیای خۆیان، دایە، کە نایانەوێت لە بازنەی گێڕانەوە بچنە دەرەوە. ئا ئەم چیرۆکەش دەیەوێت لە بازنەی گێڕانەوە دانەبڕێت و دانەبڕێین؛ بەشێوەیەك، کە وادەکات تا کۆتایی، دەستبەرداری خوێندنەوەی چیرۆکەکە نەبین، تەنانەت ئەگەر بێت و شتێك لە دەوروبەرمان نیگا بکەین، بەبەردبوو ببێت.
چیرۆکی “گەڕانەوە و شتی تریش”، لە نووسینی “ڕەشید مەحموود”ە. گێڕەرەوە، بە زمانێك دەگەڕێتەوە، کە هەمان گەڕانەوە دەبێتە گەڕانەوەی ئێمەش. ئەوە منداڵیی ئێمەیە، لە گوندێکی دوورەشار ژیاوە و تێکەڵمان دەکاتەوە بە ڕووداوگەی/ شتی تریش. بۆیە تا کۆتایی چیرۆکەکە، دەیان ڕووداو/شتی تریش، لە منداڵیی و ژیانی خۆت

دێنەوە بیر، کە هاوشێوە و نێزیکن، بەڵام دەپرسین ئەگەر ئەم زمان و گەمە گێڕانەوەیییەی چیرۆکنووس، تەوس و تەنزە نەبوایە، ئەو چێژبینینە، هەست و ئەلهای دەرککردنمان بۆ ئەم چیرۆکە دەبوو؟

درێژتر لە چیرۆکەکە و شتی تریش:

کارەکتەر لە گوندێك، کە چل ماڵێك دەبن دەژیێت. لەوێ "دێوانە"کان هەن، "ئەوەی زۆر باو بوو لەوێ (دێوانەکان) بوون، کێ دەزانێ دێوانەکان کێن و چین؟"

- دێوانە: سەر بە تەریقەتی نەقشبەندیین، خوو و نەریتێکی سەیر، پابەندبوونێکی چەقبەستوو بە گەورەکەیان/ شێخ هەیە، وەك باوە و وتراوە، لە کابرایەکیان پرسیی؛ پێغەمبەر محەمەد گەورەترە، یان شێخ ڕەشید، وتی دیارە -گێڕانەوەیەکی تر هەیە دەڵێت: هەرتکیان مرۆڤی مەزن بوون-. ئەم دیارەیە بۆ شێخە نەك پێغەمبەر. شێخ ڕەشید لە پێغەمبەر محەمەد پیرۆز و گەورەترە.
  دێوانە، خۆشەویستییەکی زۆری بۆ چەڵاك هەیە، لە پارچەی دووەمی چیرۆکەکە دەخوێنینەوە: کە دێوانەیەك گۆپاڵی ڕووە و ماڵی بەرباربووێك ڕاگرتووە و پێی دەڵێت: "بڕۆ سەیری مانگا سوورەکەت بکە".
- چەڵاك (گۆپاڵ): لەلای دێوانەکان پیرۆزە، وەك دار عەسای موسا، بەڵکو زێتریش. گۆیەکەی ناگرن و ئامرازێك نییە بۆ ڕێکردن، بەڵکو نێوەڕاستەکەی دەگرن و دەڕۆن، سەرە باریکەک□یشی، هەرگیز لە کاتی ڕۆیشتن و ڕێکردن بەر زەویی ناکەوێت.
  پیرۆزیی چەڵاك، گەیشتووەتە ئاستێك؛ کە دەتوانن بە ئاڕاستەکردنی گۆپاڵ بۆ کەسی دژ یان "بەربار"بووێك، پەڕجوو بافرێنن و کەسی بەربار تووشی نەگبەتیی و (خوانەخواستە) بەڵایەك بکەن.
- بەربار: لەلای دێوانەکان ئەو کەسەی جزیە نەدات، کە بریتییە لەو داواکارییەی دێوانە لە کەسێکی دەکات، نانپێدانبێت، یان بزن و گا بێت. زۆرجار دەڵێن: خەونمان بە فڵانە شتەی تۆوە بینیووە، ئیتر ئەوە دەبێتە ماڵی شێخ یان دێوانە. ئەگەر نا ئەوە کەسەکە بەربار دەبێت، سەرپێچیی فەرمان کراوە. بە مانایەکی تر واتە لەوان نییە.

وەك لە چیرۆکەکە دەردەکەوێت؛ ئاڕاستەکردنی گۆپاڵ بە ئاڕاستەی

ماڵی بەربابووێك، گەفی بڕۆ سەیری مانگا سوورەکەت بکە‌، ئەوە مردن و زیانگەیاندنە، لەپای ئەو سەرپێچییەی بەربار کردوویەتی، ئەمیش مرداربوونی مانگایە.
“نەشماندەزانی، کە ئایا ئەم چیرۆکە ڕاستە یان نا”، ئەوە نیشاندەدات، کە کارەکتەر لە پێواریی زانین، لەنێو خورافیات و نەریتێکی یەکجار دواکەوتوو ژیاوە، کە یەکسەر ئەم ڕستەیە لەم تەمەنەیدا، ئاماژە بۆ خۆشباوەڕیی و نەبینیی کۆمەڵگە و خەڵکە، کە وەها نەریت و خورافیاتی دینیی باڵی بەسەردا کێشاون. ڕستەی دوای ئەمیش “دەرکمان بە ڕووداوەکانی… ، نەکرد.) کە بۆ ڕووداوان (ان)ی کۆ بەکار دێنێت، داخۆ چیتر □ویدابێت، کە باسی لێوەناکات و ڕووداوگەلێك بە نهێنیی دەسپێرێت. داخۆ ئەمە بەهۆی ئەوەوە بووبێت، کە دەرکی ئەم ڕووداوانەی بۆ نەکراوە؟ چونکە وا لە چیرۆکەکە دەگەین، کە ئەو ڕووداوانەی تر، کە دەیانگ□□تەوە، دەرکی کردوون. سەرباری ئەمە، ئەوە نیشان دەدات، کە ماڵی سەرۆکی دێوانەکان جێگەی پەڕجوو و ڕووداوی سەمەرە بووە، بۆیە لەگەڵ ئەوەدا دەرکی ئەم ڕووداوانەی بۆ نەکراوە. کارەکتەر لەگەڵ ئەم خۆشباوەڕیە منداڵییەشیدا؛ چاوەڕێ بووە لەسەر جۆگەلەیەك، کە کەوتبووە نێوان گردێك و ماڵیانەوە، فریشتەیەك بێت و بیکاتە بانمرۆڤ و دەمڕاستی خەڵك.

گەڕانەوە لەم چیرۆکە بۆ چیرۆکێکی تر و ئەمیش تەنیا بە ڕستەیەکی کورت، (چیر□ککەلی؛ شوانبوونی پغەمبەر، سنگشەقکردنی پێغەمبەر، ه□□ن و جۆگەی تەسنیم، چیر□ککەلی دێوانەکان و مانگا سوورەکە و… تاد) گەڕانەوەیەکی جوانناسیی و گێڕانەوەیەکی سەرکەوتوانەیە، کە بەشێوەیەك توانایی چیرۆکنووس بۆ ئافراندنی چیرۆکی باش و جیاواز لە تاکڕووداویی، بە دەربڕین کورت و بێفیڕۆدانی وشە و هەڵڕشتنی زانیاریی لابەلا، نیشان دەدات.

ئەمەی خوارەوە،‌ ئەو قۆناغانەن لە چیرۆکەکەدا، کە یەکێکیان ساتی نووسین/چیرۆکگێڕانەوەیە و ئەویتریان سەرسامبوونە بە دێوانە و ژیانیان، ئەویتریشیان قۆناغێکە، تێیدا کارەکتەر هەست دەکات و ئارەزووەکانی دەجووڵێن؛ مەیلدارییشی بۆ جوانیی هاوڕەگەزەکەی، کە ناتوانێت بڵێت؛ جوانە، کەبتدەکرێت، چونکە دەنگی ژن حەڕامە، ئەمەش بەهۆکاری ئەوەی فریودەر و ناسکە و پیاو ناتوانێت لە بەرانبەریدا خۆی بگرێت. ئەمەش داستان و ئەفسانەی “شمشێری خودا” –پیاو؛ ئەو پاڵەوان و گەورەیەی، کە لە ژن ڕێزدارترە- ئاشکرا دەکات.

یەکەم: قۆناغی چاوەڕوانیی.

دووەم: قۆناغی مێرمنداڵیی.
سێیەم: قۆناغی گێڕانەوە.

قۆناغی گێڕانەوە: ئەمە قۆناغی دەسپێکردنی چیرۆکەکەیە و ئەو تەمەنەیە، کە چیرۆکەکەی تێدا دەنووسرێت/نووسراوە. “چەندین مانگ بەسەر بیست و پێنج ساڵییمەوە تێپەڕین و شتێکی نوێ ڕوویندا”. بە گوێرەی ئەمە و بە پشتبەستن بەو ساڵەی لەگەڵ چیرۆکەکە نووسراوە، ئەوەی دەبێت چیرۆکنووس لە 1992 لەدایك بووبێت. (ئەمەش تەمەنی دوو قۆناغەکەی تریشمان بۆ ئاشکرا دەکات. واتە قۆناغی چاوەڕوانیی لە شەش ساڵیی و قۆناغی مێرمنداڵیی سێزدە و چواردە ساڵان).
ئەم کەوتنە نێو ساڵی تەمەنەش (25 ساڵیی) وادەکات، کە چیرۆکەکە بگێڕدرێتەوە، کە لە پارچەی دووەمدا دەیخوێنینەوە، هەڵبەتە وەك لە پارچە (پەرەگراف)ی یەکەمدا نووسەر ئەوە نیشان دەدات، کە گوایە ئەو ژیانە خودییەی خواستی بووە و ئەو ڕێیەی لە ژیان گرتبوویە بەر، کە هەمیشە دەنگی ئەو لەگەڵ دەنگی کچ/باو نەهاتووەتەوە، پەشیمانییەك چەکەرە دەکات، کە گوایە ئەوەی پێیوابووە نوێیە، نوێ نەبووە، بۆیە ژیانی ڕۆژانەی دەبێتە قەرەبووکردنەوەی بێداریی، تەمەنی یاخیبوون و سەرکێشیی دوای تەمەنی ڕاستەڕنەچوون، گومانکردن و پرسیارکردن. پەشیمانییەك، کە دواجار خۆی دەدۆزرێتەوە.

قۆناغی چاوەڕوانیی: بەندە بە تەمەنی پێغەمبەرەوە، کە جوبڕائیل سنگی شەق دەکات، کە ئەودەم تەمەنی پێغەمبەر 6** ساڵیی بووە. واتە چیرۆکنووس لە تەمەنی 6 ساڵییدا بووەو، کە دەکاتە ساڵی 1998 (لێرەدا باز بەسەر دۆخی ساڵانی نێوانێکاندا دەدەین، کە کارەکتەر تێیدا ژیاوە، مەبەستمان ئەوەی پێوەست بێت بە گەرموگوڕی و گەشەکردنی دیوانەکان لەم گوندەدا.) و دەیەوێت خودا، وەك پێغەمبەر، یانیش دیوانە و خەلیفەیەك هەڵیببژێرێت، تا خزمەت بە دینی ئیسلام بکات، کە ئەمە هەمان کێخەونی منداڵیمانە. چونکە ڕۆژانە چەندین جار دەبیستین، کە خودا توانای هەموو شتێکی هەیە. کەچی لە قۆناغیی گێڕانەوەدا، واتە لە تەمەنی 25 ساڵییدا دەڵێ: شتێکی نوێ ڕووینەدا.
قۆناغی مێرمنداڵیی: چیرۆکنووس لەو خەیاڵە دۆنکیشۆتییە بەئاگا هاتووەتەوە، بەڵام هێشتا نازانێت چۆن خودا توانای کردنی هەموو شتێکی هەیە؟ ئەم قۆناغە ساتی ڕامان و خستنە ژێرپرسیاری شتەکانی دەوروبەرە، دۆخێك، کە کارەکتەر لەنێوان دین و ئاواکردنی دین، جەنگی مانەوە و جەنگی دەستبەرداربوونیەتی. نیشانەکانی (سێری خۆم دەخورێنم و هەروەها لێبێر تۆ نێبێ هێر بۆڕۆژوو نابن، کێ چوزانێ؟)

قەناعەت بەخۆکردن ناداتە خوێنەر، کە بڵێت: ئیتر خوێندنەوەی ئەم چیرۆکە سێچوار جار سەرووزیادیەتی، بەڵکو بەداوی دەسپێکردنەوەوە تووشە. خۆی لەخۆی دەپرسێت: ئاخۆ من لەکوێی کۆتایی ئەم چیرۆکەم؟ ئەی ئەوە منی گێڕەرەوە/کارەکتەر-قۆناغی گێڕانەوە- نەبوو، پێیەکانی خستبوونە سەر مێزەکەوە و ئێستێش ڕێك دانیشتووم، کێ چووزانێ؟

گێڕانەوەی کورت و بەتایبەت پێدانی تەوس بە چیرۆکەکە، لەو شوێنەی کە گەرەکیەتی، پێکەوە خوێنەر زۆتر وابەستەی چیرۆکەکە دەکەن:
“لەسەر قەنەفەکێ پاڵکەوتم، جاری یەکەم خۆو دەمباتەوێ و نامباتەوێ.” بیرکردنەوە لە قەرەبووکردنەوەی خەوی شەوانە، گێڕەرەوە دەخاتە وەنەوزدان، کە قۆناغی گێڕانەوەیە، بیرکردنەوە لە ڕابردوویەك (قۆناغی سنگشۆقکردن بەتایبەتیی)، کە کارەکتەر کەشی دینیی و ڕاستر بڵێم خەیاڵی دەنکیشێتیی، کە خەڵك دروستیان کردووە و بووەتە نەریت، تەواو بەسەر کارەکتەرەکەمان/ماندا زاڵە، کە شەڵی لەگەڵ چاوەڕوانیی بووە، خودایەك، کە نێردراوی نایەت تا سنگێکی تر شەق بکات -تۆی خوێنەر بڵێ: گێدێ، کە نایەت …- ئەمەش لەپێناو زۆتر تێکەڵبوون لەگەڵ نووری خودا. لەگەڵ ئەمەشدا پێکەوەبەستنەوەی ڕستەی “برایێکم دەڵێ ناکرێ نیوەی ڕۆژێکێ بە ڕۆژوو ببم؟” ئەم شێوەگێڕانەوەیە تەکەز لەسەر هەبوونی پەروەردەیەکی توندی دینیی، بەڵام زۆرەملێیی دەکاتەوە. “سێری خۆم دێخورێنم. دێنگی هێلین ئێستاش هێر لێنێو گوێچکێمدایێ و ئێوکات نێمدێوێرا وا بڵێم، بەڵام ژنێکی جوان بوو.” لێرەدا ئەو پەرۆشیی، قەدەغەییی و تەنانەت بە حەڕامزانینی دەنگی ژن و کەبتکردن لە دین-ئیسلامدا-، زۆر بە زەقی دیارە، بەتایبەت کاتێ گێڕەرەوە دەڵێت: ئەوکات نەمدەوێرا وابڵێم، بەڵام ژنێکی جوان بوو. تەنانەت ترس دەکەوێتە سەر وشەیەکی کورتی وەك (جوان)یش.

گوند؛ دوور لە شارە، بەڵام ئاوەدانییەکی بەخۆوە گرتووە. ئەم ئاوەدانییەش کەمتازۆر پێوەندی بە کۆبوونەوە و ماڵی سەرۆکی دێوانەکانەوەیە. کارەکتەر چەندجار هەوڵی ئەوە دەدات بچێتە دەرەوە تا میز بکات، بەڵام دەرگەکەیان بەرانبەر باخچەی ماڵی دێوانەکانە، کە شەوانە تێیدا کۆدەبنەوە و خەریکی گاتا کردنن. لەوێدا ڕێکەوتی مامی، کە ڕاستییەکەی مامی باوکییەتی دەکات، کاتێك دەیەوێت بێتە

دەرەوە، کە چاوەڕێی خێزانەکەیەتی، کە دەکاتە ئامۆژن/ ئامۆژنی باوکی. دیارە لەم پەرێشییە یان لەم نەتوانینەی، کە مێردی ژنەکە/دێوانەکە تێیدابووە، ژنەکە سەغڵەت دەبێت و دەڵێت: "بۆ خاتری شێخ ڕەشید با خودا بتباتەوە بۆ خۆی".
دێوانەبوون، بەشێوەیەك پلە دەداتە ژن، کە پیاو/پیاوی نادێوانە مافی چاوەڕوانکردنیشی نییە، چونکە ئەو لە بەئەنجامگەیاندنی ئەرکێکی پیرۆز و خوداییدابووە. لێرەدا پرسیار ئەوەیە دەبێت دێوانەبوون چ شەوکەت و شانازییەك بە پیاوی دێوانە ببەخشێت لەبەرانبەر ژن/ژنێك کە دێوانە نییە/نەبێت؟ چونکە دێوانەکانیش پێڕەوکاری دینی ئیسلامن.
دواجار گێڕەرەوە لەمە تێدەگات، کە دێوانەکان (سوارانی خودا) تاریکوڕوون دەگەڕێنەوە.

"دایکم گوتی: ئەگەر من نەبم، خودا لێتان خۆش نابێت، من نەمدەزانی خودا بۆچی لێمان خۆشنابێت." دووبارە گێڕەرەوە بە وشەی "هەرچەندە" چیرۆکی ماتڵیی خۆیمان بۆ دەگێڕێتەوە لە چاوەڕێبوونی هاتنی فریشتە، بەڵام تێناگات لەو مەهزەلەیەی کە خودا بۆچی لێی خۆش نابێت. ئەوە نییە، چەندین ڕۆژیش چاوەڕێبووە، تا بەشە شەیتانییەکەی فڕێبدرێت. ئیدی ئەم دەیەوێت بەم گوزارشتە خۆی ڕەها، یان بێبەریی بکات لەهەر شتێك و تاوانێك، کە دەیکات، تەنانەت گوێگرتن لە مۆسیقاش، چونکە فریشتەکان نەهاتوون. تاوان لە فریشتەکانە. بەڵام ئەمە درێژە دەکێشێت، هەرچەندەش گێڕەرەوە دەڵێت: "ڕاستە کاری دنیا ئاوایە***"، بەڵام خۆدەبوایە ژیانم بەم شێوەیە نەبوایە و شتێکی نوێ ڕووی بدابا و کۆتایی بەم تێدامانە یەکڵیتمییەی هێنابام، بەڵام لەوێ ئەو ئەگەرە نییە، کە دەشێ شتێك/جیاواز ڕوو بدات.
ئەم کەڵەکە بوونەی خودا و پێکرانی خودا، دواجار چیرۆکنووس دەرکی ئەوە دەکات و تێدەگات، کە خودا توانای ئەو هەموو شتانە/ شتی تریشی هەبووە، هەیە. بەڵام بە تەوسێکیشەوە، دەڵێت: "هەرچەندە چەندین ڕۆژیش چاوەڕێ بووم، تا فریشتەکان بێن و بەشە شەیتانییەکەی نەوم فڕێبدەن؛ بەڵام من هەرگیز شوان نەبووم." واتە دەبوایە بۆ ئەوەی خودا توانای کردنی ئەمەشی هەبێت، پێویست وابووە، کە کارەکتەر دەبوایە شوان بووبێت. ئەگەر نا خودا توانای دووبارەکردنەوەی هەمان ڕووداو و چیرۆکی نییە و ناشبێت.
(لە چیرۆکەکەدا سنگشەقکردن دوای شوانبوون خستراوە، ئەمەش تا مانایەك، یانیش بیانوویەکی تەنزیی بۆ جڤاك، دەسەڵاتی خودا و ڕوونەدانی سنگشەقکردن بێنێتەوە. واتە خودا غەیبی هەبووە و

زانیویەتی کە کارەکتەر لە تەمەنی مێرمنداڵییدا و دواتریش تووش بە ژیانی شوانبوون نابێت، ئیتر چ چەقۆیەك یان بیانوویەك بداتە جوبڕایل تا بچێت سنگی شەق بکات و وەك سوارچاکی خۆی هەڵیببژێرێت.)
لەکاتێکدا خودا، کە توانای کردنی هەموو شتێکی هەبووە، هەیە و دەشبێت، ئەوە منداڵێك لەسەر جێگەیەك (تەسنیم) لەنێوان گردێك و ماڵەکەی چاوەڕێیە خودا توانای بەبەردا بێت/بێتەوە و فریشتەکان بنێرێت تا بەشە شەیتانییەکەی (کە ڕاستییەکەی هەر خودا پێی بەخشیووە) لێیفڕێبدەن.
جێگەی (تەسنیم): دەکرێت بەکارهێنانی جێگە، گەڕانەوەیەکی تریش بێت بۆ چیرۆکی ئافراندنی مرۆڤ، بابادەم پاشانەکینێ حەوا، بۆیە بابادەم؛ خەونی کارەکتەری منداڵە، کە ئەویش نێرە، جگەلەوەش حەوا لە پەراسووە نەك لە قوڕی جێگەی تەسنیم. کەواتە دەکرێت حەوا؛ (ژن/ ئەوەی کە دین و کۆمەڵگەکانمان بە زەحیفەیان داناوە) پلاری تەمەنی بیستوپێنج ساڵیی تەمەنی بەفیڕۆچووی کارەکتەر/چیرۆکنووس بێت، کە قەرەبوو ناکرێتەوە؛ بیگرێتە دین و نەریت، ئەمیش لەپای ڕوونەدانی شتێکی نوێ.
هەڵبەت بەسوودوەرگرتن لە بیردۆزی لاساییکردنەوەی پلاتۆن: خودا، نموونەی باڵایە و ئادەمیش سێبەر/ خەلیفەی خودایە لەسەر زەویی و حەواش هونەرە لاساییکراوەکەیە، کە دووجار لە نموونەی باڵا، یاخود وەکخۆبوون، دوورترە. بەمانایەکی تر ژن پلە سێیە و لێرەش لەپیاو کەمترە. ئەمەش ڕەنگە ئەو گومانەمان؛ مەبەستبوونی چیرۆکی ئافراندنی بابادەم و حەوا، پێکەوە پشتڕاست بکاتەوە، کە دواجار دەیەوێت بڵێت: گەلێ خودا ئەمانەشی توانیوون، لە جیاوازییەکی نابەرابەر، تا ناکۆتا لەنەبڕاو؛ ناتەبا و جیاواز.

ئەم هەموو ڕووداوانەی چیرۆکەکە، کە دەشێت بۆ چاوی کارێکتێر، نوێ بووبن، کە بەسەر ئەم نەهاتوون، بۆیە لە ژیانیدا هیچ شتێکی نوێ نابینێت و ڕووینەداوە. ئەمەش بەوهۆکارەی وەڵامی ئەو چاوەنۆڕییکردنەی دەمی منداڵیی نەدراوەتەوە و سنگی شەقنەکراوە.

دەکرێت لە کۆتاییدا ئەوە بگوترێت، کارەکتەری چیرۆکەکە هەمیشە بەهۆی هەوڵدان بۆ بوون بەوەی، کە لەدەسەڵاتیدا نییە و لە توانا بەدەرە، لەنێو خەوتن و ئاگاییدایە. چیرۆکنووس دەیەوێت پێمان یێژێت: لە چاوی منی کارەکتەری منداڵ/ منداڵییمان و ئێستامان؛ شتی نوێ؛ ڕوودانەوەی/لاساییکردنەوەی چیرۆکە گەورەکانە. بۆیە پەیاماڕاستەڵیی ئەودیوی چیرۆکەکە؛ فڕێدانی خەیاڵی دۆنکیشۆتانەیە بۆ بوون بە پاڵەوان، گەڕاندنەوە و زیندووکردنەوەی ڕووداو و لاسایی

کەسانی تر. بۆیە گەرەکە خۆمان بپچڕێنین و ڕووداو/ ڕووداوی بچووك بافڕێنین و دەستبەرداری منیگەوره ببین و چیتر خۆمان بە خەونی نەکران، دڵنکیشێت ئاسا، تێدانەمێنین.

پەراوێزەکان:

- گۆرگۆن: تۆقێنەر. ئەفسانەیەکی گریکییە و سێ خوشکن؛ بەناوەکانی مێدووسا Medusa، ستێنو Sthenno و ئێوریول Euryale. ئەم سێ خوشکە پرچیان ماری ژەهراوییە. گۆرگۆنەکان بەوە گوزارشت دەکرێن، کە چیرۆکان دەگێڕنەوە، هەر کەسێکیش سەیری چاوی بکردبن، یەکسەر بووە بە بەرد.
** هەڵبەت گێڕانەوەی جیاواز هەیە لەسەر ئەم مێژووە، ئێمە بۆ ئەوەی تێڕوانینی خۆمان بە لەگەڵبوونی شتی تریش بنووسینەوە، ئەم ساڵەمان هەڵبژاردووە، هەڵبەت زۆرجار تەمەنی شەش ساڵیی گوزارشت لە قۆناغی 2 بۆ 6 ساڵی دەکات.
*** ڕاستە کاری دنیا ئاوایە، ئەمە سوودوەرگرتنە لە ڕۆمانی (قەسابخانەی ژمارە پێنج، کوورت ڤۆنێگات، وەرگێڕانی: عەتا نەهایی، چاپخانە: سەردەم، چ1، سلێمانی- 2008)، چیرۆکنووس سوودی لە ڕۆمانی جیهانیی و مۆدێرن وەرگرتووە. ئەم دەقئاوێزانییەش یان بڕێین ئەم وەرگرتنەیەشی، زۆر جوانناسیی شکاوەتەوە.

سەرنج: ئەم نووسینە، لە ژمارە “4”ی گۆڤاری کەلێن، ساڵی 2018 بڵاوکراوەتەوە.

دمدمیی … سۆران محەمەدە سووره

ئـ
جێی هێشتین.
ڕێگەکانیش، بەرەو ئەشکەوت هەڵدەڕووشران.
لە ڕێگەکان دابڕان و
لە دابڕانیش ڕێیشتن جێدەمێنێ.

تەوژمیش، کە هەموو گیانێک زگپڕ دەکا
بەیتووتە دەبێ.
شەو درەنگ،
کشانێک بە ڕێگەکانی تاریکیی دادێت.
لە هەرکوێیەک، بەلاوەتر لە مانگ
دڵۆپێک خوێن دە‌پڕژێتە دەموچاوی.
گوست بۆ ئاگرێک درێژ دەکا
ئاگر نێوانی خۆی و
تارمایی دمدمییەکانیش لە پشتەوەڕایان* سەیر دەکا.
نیگا لە چارەنووس هەڵدەنووتێ،
کە بردوونیەتییە نێو تاریکاییی "دۆڵی شەهیدان*"ـەوە.

ن

ئەوها کایەکان دەسپێدەکەن و
پرسیاری هاوڕێ سەرمابردووەکەش:
ئاخۆ دەبێ بزانین دەبین بە چیی، تا ببین؟

ک

ورد ورد پەنجەکان دەکەونە‌وە مەلەی تاریکیی.
گمەی گالەپێک، ڕێگە‌ دەیبات.
پێیەکان؛ پشووی ڕووحێکی نەحەجمیو ئەنگاوتە دەکەن و
خەونیش؛ نێوان تاریکیی و هەناوی وێرانبوون دە‌نجنێ.
سێبەری مەودای نەخۆشییەکی بەرترس
دەکەوێتە ڕاچڵەکین، کەمێک دواتر،
ئاسمان هەناسە‌ی ڕاز*ی ئەم بەر هەڵدەمیسێ.
لەنێو هەرەسهێنان و دوا نووزە،
بە ئەستەم دەبیسترێت، هەوا؛ ڕێگەدەسپێکردنەوەیە.

ی

لەو سەر خاڵی ڕێگەیەکی ونبوو،
دەنگی گازێک دەبیستم.
ئەمەش تۆیەکە ئەنکیدۆی بچووک
هەمیشە لە خەونەکانمدا هەر بە بچووکیی
بە هەمان ئازار،
نەخۆشییەکی هاوماڵ و سەفەر دەژیێت.
دەبینم مۆڕە لە مردن دەکات و
لە دەمی زیندووان دەڕوانێت،
باسی نوێماڵێکی تازە دەگێڕنەوە.

د

شەوگەڕین و
هەنگاوەکان تێکهەڵەنگێوی قەدەر دەبن
شەیتان بنلێوە و شپرزەیە،
ناحەجمێ نا□.
ئافاتیش لەبەرخۆیەوە:
ڕێگەوشەکان، خەیاڵی لاڕێییەکانت نەبوون؟
مەیلی خۆخزاندنە بوونی با،
دڵەڕاوکێی بینین و نووزەی قوربانییەکانت،
لەسەر چ ڕێگەیەك، بە کام ئاڕاستەدا ڕاهێشت؟

ۆ

شتانێك مێروو نین
مێرووله ئاسا بە لەشمدا هەڵدەگەڕێن.
دەنگێگ بەنێو سێبەری زنارەکانەوە وەردەبێت و
پێیەکانم ڕێگەیەکی کۆن دەدۆزنەوە.
چیلکوپاڵی کۆن لەژێر پێیەکانم دەبن بە زیندە خشۆك.
داهۆڵی ڕۆخ هەوێزە کۆنەکانی شەوین و
مەنگیی لە مانگڕاماوی هەرکوویەك، بە خێرایییەك لە خەنییان دەبڕم.
ئاوەدانیی لە پشتڕا دوورتر و تارمایی بەرباربووێك وەك ملی دابێت،
تادێت نێزیکتر دەبێتەوە.

ن

پێ ئەنگواو و نەفرەتی ڕێگەکان،
کرم ئاسا کەوتوونەتە نێو سەرم.
تەراتێن دەکەن.
قەدەری بێدۆستییش لەپشتمەوەیە.
تەمەن ڕێکۆچی وشە مێرووله دەکا و
مانەوە لەگەڵ پێداڕۆیشتنیش،
خستوومیەتییە‌ دڵەخورپەی شەیتانیی.

خ

ئێستا نازانم چییە ختووکەی ڕاڕاییەکانم دەدات؛
بڵێی دەنگی ڕابردووی ڕێگەکان بێت،
گازم بکات، ئەهۆی غەریب؛ پێکدەگەینەوە؟

و

شار لە‌سەرقاڵیی نوێژەمێگەل ئاوادەبێ و

دەنگێك ئاڕاستەی ڕووانینم دەپێكێ.
مووی لەشم ڕیز دەبەستن و
دەكەومە سەرپشتی نهێنییەكی زوو؛
بەرەو كوێیە؟
ڕێگەكان؛ نووسراوەی وێرانبووەكانن.
ڕێگەكان؛ ڕەگی ئاژاوەیەكی نەناسن.

ش
دەنگ؛ لە خاڵێكی ڕێگەوە و
هەنگاوەكان لەگەڵ ئاوەژووبووی قەدەری شار ڕێ دەكەن.
لە غەریبیی، ڕێوەساڵكەوتووەكان كەمۆ* دەبن و□
بەهەزار زمان، بوونم پەرتەوازەی توولەڕێیەكانیان دەكەن.
بوون دەئاڵۆزكێتە ڕووخساریی ژنێكی دمدمیی* بەناوكەوتوو
سەهەندەییش لەگەڵ تاریكیی هاوئاهەنگ سەما دەكات.
هاوڕێ قەقنەس ئاساكەشم
“نامە ناتەمامە‌كان”؛ تەواو دەبن و تەواویش نابن،
دەگەنە جێ و ناشگەنە جێ؛ وڕێنە دەكات.
س
خەیاڵانی سەرم، لە هیلاكییم ناڕەونەوە و
بە دەم شەڕی ڕێگەوە، یەكدەنگ هاوارم لێدەكەن:
ئەهۆ شەیتان:
لەبەردەم تەنگەژەكان
بەبەرچاوی خودا پەركەمگرتووەكان
ڕووح بەچ بێگوناهییەك دادەكێشیت؟
دەبا قەدەری شار، كوفر ئاوەژووی بكاتەوە.

خ
با قەدەر كۆكردنەوەی لێكترازانەكان بێت.
بۆ ئەم قەدەرەت گوناهــ ئاژۆبە،
ئەی خودا پەرێشانەكەم، گوناهاژۆبە،
بێ لە نەسەكنین؛
چ شتێك ختووكەی پێیەكان دەدات!

ت
دەنگ لەلاڕێ، نێزیك،
دەمخرۆشێنێ. فێ-دەبمەوە.
شەیتانیش؛ بەرەو پێكرانی پێنەكران فیتوو لێدەدات.
دەنگەكە هاتووە، لێ نێزیك بە لێكناكۆكبوون

به خۆشه‌ویستییه‌کی ڕقلێبوون، ده‌متاسێنێ.
ده‌نگه‌که‌، من و شه‌یتان؛ "نه‌خۆشسه‌خت"ـــاسا،
له‌ وێنای "هه‌شت"ێکدا، له‌تر ده‌ده‌ین، ڕوو بۆیه‌ك ده‌ڕنین.
ده‌نگه‌که‌، ده‌چێته‌ باوه‌شی بووکه‌ به‌فرینه‌که‌ و
له‌ لاسایی ئه‌ویندارە مه‌ستبووه‌کانه‌وه‌ ستران ده‌چڕێ:
به‌ بۆنه‌ی تۆوه‌ که‌ مردین،
چه‌پکه‌ پێکه‌نینێکمان له‌گه‌ڵ بنێژه‌.
ئه‌ی تاڕووکه‌یی ئیرۆسیم له‌ ناته‌بایی،
وه‌چه‌ی گومڕاخوازێك بڕاسێ.

په‌راوێزه‌کان:

پشته‌وه‌ڕایان: له‌ پشته‌وه‌یان ڕا، ئاخاوتنی ناوچه‌ییه‌.
دۆڵی شه‌هیدان: دۆڵێکه‌ ده‌که‌وێته‌ چیای "هه‌ندرێن".
ڕاز: 1- نهێنیی. 2- ئه‌و لێواره‌ به‌ردینه‌ی له‌ شاخ، که‌ چه‌ند مه‌ترێك زیاتر یان که‌متر هاتووه‌ته‌ ده‌ره‌وه‌ و له‌ ده‌می باراندا، په‌نای بۆ ده‌بردرێت، جیاوازه‌ له‌ به‌ڕاك (نوانوو)؛ که‌ به‌ڕاك واده‌کات باران ته‌ڕت نه‌کات.
*هه‌رکوو: 1-هه‌رچۆن 2- یه‌کڕاست، ده‌ستبه‌جێ. 3-هه‌رکه‌و، هه‌قڵو، حه‌قڵو: ئه‌و ئاوه‌یه‌؛ که‌ دوای باران له‌ شاخ ده‌مێنێته‌وه‌، شوان و ڕێبوار تێنوویه‌تییان پێده‌شکێنن.

- به‌ربار: 1- ئارام. 2- ئه‌و که‌سه‌ی له‌لای "دێوانه‌"کان جزیه‌ نه‌دات، پێیده‌گوترێت به‌ربار. فڕانه‌که‌س به‌رباربووێ، لێره‌ وه‌ك هه‌ڵگه‌ڕاوه‌ له‌ وشه‌که‌ ڕوانراوه‌.
*که‌مێ: وریا و فێڵزان. گورگێك که‌ فێڵ له‌ شوان بکات و له‌ پشته‌وه‌ڕا په‌رێز بۆ مێگه‌ل به‌رێت، یان ئه‌و بزنانه‌ی، به‌هۆی ته‌نبه‌ڵییه‌وه‌ یان نه‌خۆشییه‌وه‌ بێت، لێدواوێی مێگەله‌وه‌ بڕۆن.
- دمدمیی: پێوه‌ست به‌ مێژوو، داستانه‌ ئه‌فسانامێزبووه‌که‌ی قه‌ڵای "دمدم" به‌کارهێنراوه‌.

ئه‌م ده‌قه‌، له‌ ژماره‌ 6ی گۆڤاری "شی" ساڵی 2018، بڵاوکراوه‌ته‌وه‌.

خوێندنەوەیەکی فێمێنیستانە بۆ کۆچیرۆکەی “دەزگیرانە قوڕینەکەم”

سێران محەممەدە سوورە

دەروازەیەك بۆ کۆچیرۆکەکە:

دەزگیرانە قوڕینەکەم، کۆمەڵە چیرۆکی چیرۆکنووس “کازیوە ساڵح”ـە، ساڵی2012 لە چاپخانەی ئاراس، لەچاپ دراوە. ئەم کۆمەڵە چیرۆکە بیست و هەشت چیرۆکی لەخۆ گرتووە. هەژدە چیرۆك لەم کۆمەڵە چیرۆکە بە شێوەیەکی بەرچاو باس لە زووڵم، شەرمە و کوشتنی ژنان دەکاتن. لاوازیی، نزمسەیرکردن و لەشیش؛ وەك چێژ و سەرچاوەی دامرکاندنەوەی ئاڵۆشی پیاوان، خراوەتە ڕوو.

نووسەر خۆی ئامادەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی لە داواکردنی مافی ژنان هەبووە، چ لە ناوەوەی کوردستان، چ دوای ڕووکردنە دەرەوە. کازیوە، جیاواز لە ژنگەلێکی نووسەر خوێندنەوەی بۆ کێشە و پرسی ژنی کورد و ژنایەتیی (فێمێنیزم)ی کوردیی جیاوازە. چونکە ناوبراو لەلایەك منداڵیی و گەنجیشیی هەر لەنێو نەریت، ژینگە و فەرهەنگی نەتەوەکەی خۆیدا بەسەر بردووە. لەلایەکەی تریشەوە بەهۆی ڕووکردنە هەندەران و تێکەڵبوون بەو کەشە ئازاد و یەکسانییەی، کە لەوێ لە ئارادایە؛ ئاگاداربوونی لە کارە ڕێکخراوەیی و بزووتنەوەکانی ژنانی ئەورووپیی و چۆنیەتی هەڵوەستوەرگرتنیان بۆ ماف و ئازادیی ژن، تێگەیشتنێکی نوێی بۆ بواری چالاکی ژنان و بزووتنەوەکانی ژنان لە کوردستاندا، خستووەتە ڕوو.

بەشێوەیەك چیرۆکەکانی ڕێکخستووە، کە دەنگی کاره‌کته‌ری چیرۆکەکان، لە هەناوی لێبووردەیی، مرۆڤدۆستیی و یەکسانیی ڕەگەزییەوە هەڵبکاتن. کارەکتەرەکانیش ژنن و لەلایەن پیاوانەوە ناڕەوایی و زووڵمیان لێدەکرێت و دەچەوسێنرێنەوە، وەك کازیی و مەرام بەکارهێنراون و ڕەگەزەکەی تریش ئاڵۆشیی خۆیانیان لەبەتادەکەنەوە. کاره‌کته‌رەکان هەڵقوڵاوی ئەو کولتوور و سیستەمە دواکەوتووەن، کە هەمیشە ژن قوربانیدەر بووە و پیاویش وەها براوەیەك، کە بەشان و باڵیدا هەڵبگوترێت.

هەندێك لەو چیرۆكانە وەك (دەزگیرانە قوڕینەكەم یان ژووری ژمارە 508، كە كوشتنەكەی ئاشكرا كرد؟ و مەیموونستان، ئەو سێوەی دایكیشم بۆ خواردنی گوناهباری كردم، ژنەكانی جەنەراڵ و كچە ئازادەكە) جێگەی سەرنجن

چیرۆكنووس باس لە كێشەكانی ژن لە كوردستان دەكات. هەڵكردەكان و گرێكوێرەی دروستبوونی ئەم ئارێشانەش دەخاتە ڕوو، خودی بەربەستەكانیش كە هەمیشە نێر/ پیاو لە پشتیەتی، دەخاتە بەردەم نەشتەری ڕەخنە.

نووسەر لەم كۆمەڵە چیرۆكە، خاوەنی بیرێكی یەكسانیخواز و داكۆكیكاری ژن دەردەكەوێت. لەو ڕوانگەی، كە ژنی كورد هەمیشە ڕووبەڕووی كەمسەیركردن و هێنانەوەی ژن وەك زەعیفە، خزمەتكار و تەركاری ئەو "ژەنەڕاڵ/ پیاو"ـە بووە، كە گوایە هۆشێكی ڕەهای هەیە و بەرزترە لە ژن و ژن زیاتر سۆزی هەیە. بۆیە پیاو مافی بەسەر ژنەوە هەیە، خاوەنداریەتی بەسەرەوە بكا، لەگەڵیی ڕابوێرێت و ئارەزووەكانی خۆی لە تێر بكات.
هەوڵی ئەمە خوێندنەوەی ئەم كۆچیرۆكەیە، لە چەند ڕوانگەیەكی جیاوازی بزووتنەوەی ژنان، كە ژنان خوازیارینی و كاری بۆ دەكەن و لە ژیانی كارەكتەرە سەرەكیی و لاوەكییەكانی نێو كۆچیرۆكەكەش "دەزگیرانە قوڕینەكەم"ـەوە ڕەنگ دەداتەوە.

1- نیشاندانی سروشتی دایك، لە دەسەڵاتێكی پاتریاركیدا

ژن هەمیشە لە كۆمەڵگەكان بەگشتی و كۆمەڵگەی كوردیی بەتایبەتی، لە پەراوێزی كۆمەڵایەتیی، ڕۆشنبیریی و ئابووریی … تاد، گێش كراوە. هۆكارەكەیشی سروشتی ژن خۆی نەبووە، بەڵكو كۆمەڵگە و هێزی خۆسەپێنەر ئەمەی خستووەتەوە. پلە و چینایەتیی دروستكردووە. بۆیە دەبینین كارەكتەرەكانی نێو چیرۆكەكانی"دەزگیرانە قوڕینەكەم" هەمیشە لە پێگەی كۆمەڵایەتییدا كەنارگیر كراون. ئەو ڕۆڵەیان لەسەندراوەتەوە، یان پێیان نەدراوە، كە دەبێ ئەمیش وەك ڕەگەزێك هەیبێت. بۆیە دەبینین هەمیشە ژن لە گۆشەیەكی ماڵدا هەڵدراوەتەوە، ((دایكی هەموو جارێك بانگی دەكرد" كچم وەرە بۆ چێشتخانە با ڕێگەكانی گەشتن بە دڵی پیاوت فێر بكەم.))، ل 118.

ئەم بیركردنەوەیە، بیرێكی باوی نێو كولتووری خێڵەكیی كوردیی بەرییە و تا ئێستاش خەڵكگەلێك چ پیاو، چ ژن، هەڵگری وەها تێگەیشتنێكن، كە گوایە ژن دەبێت خزمەت بە پیاو بكات و تەواوی تەمەنی لە چێشتخانە بباتە سەر. ئەم چیرۆكە ئەوە نیشاندەدات، كە

هەمیشە پیاو خۆی لەپێشەوە داناوە و ژنیشی وەك خزمەتكار سەیرکردووە. هەڵبەتە هەر ئەم پیاوەش بووە، کە ئەو دایکەی دروستکردووە، کە بڵێت: ڕازیکردنی دڵی پیاو؛ گەیشتن بەدڵی پیاو، کارێکی پیرۆزە و جوانیی بۆژن دەبەخشێت. بەمانایەکی تر لەرەوە چیرۆکنووس دەیەوێت پێمان بێژێ: دایکی کورد خەونی خۆی لێسەندراوەتەوە. بۆیە هەر خەونێکیش، کە هەیبووبێت ئەوە خودی سیستەمی پیاوسالاریی بۆی چێکردووە. ئەوە نییە هەموو ڕێگەکانی ژنی هەر بۆ لای خۆی بردوونەتەوە.

بۆیە چیرۆکنووس سەرکەوتووانە توانیویەتی، لە هەناوی نەریتە دواکەوتووەکەی گەلەکەیەوە، کارەکتەر دروستبکات. بیری وشیاریی و هەڵوەستیش لە بەرانبەریدا و یاخیبوونی کچی تێگەیشتووش، نیشان بدات: ((ئەویش بە دەم بۆڵەبۆڵەوە ئەی هاوار کەی لەم عەقڵە کۆن و تەزگرتووەی تۆ ڕزگارم دەبێت))، ل 118.

لەرەوە چیرۆکنووس دەیەوێت ئەو پەیامە بگەیەنێت، کە دایکان کەوتوونەتە ژێر ساوەری عەقڵی کۆن و پێویستە وەئاگا بهێنرێنەوە. سەرەڕای ئەمە پەیامێك ئاڕاستە دەکات، کە دەبێت کچان سەردەمیانە بیربکەنەوە و خاوەنی کەسێتیی و بڕیاری خۆیان بن. تەنیا کەسێکیش، کە ئەم دایکە وەئاگا بهێنێتەوە، ئەوە خودی کچەکانیان/ ژنان خۆیانن. چونکە ئەمانیش هەر ئەو مێیینەیەن، کە وەك یەك جیاوازیی ڕەگەزیی و نایەکسانیی گرتوونیەتییەوە و دەیانگرێتەوە، ئەگەر یەکنەگرن، ئاگا نەبنەوە و بە بیرێکی نوێ و سەردەمیانە لە دنیا و ژیان نەڕوانن.

ئەگەرنا هەر ئەو ڕەگەزە دەمێنێتەوە لە چێشتخانەدا بێت و هەوای ژیانی ئازاد هەڵ نەمژێت. چونکە ژنیش وەك پیاو پێویستە بۆ خۆی بژێت. چونکە دەسەڵات و مەیلیی خاوەندارییەتیی و خۆبەخاوەنزانین، دڵی پیاوی کردووەتە دڵێکی ڕەق لە بەرانبەر ژن، چونکە هەر خۆی ژنی خستووەتە پەراوێز و گۆشەی چێشتخانەوە، جا چۆن دایك ڕێگەیەك بۆ کچەکەی بدۆزێتەوە بۆ ئەوەی بەدڵی پیاو بگات؟!

((هەرگیز وا نییە، بیرت چوو خۆتان پەروەردەکەری ئەو داوانەن… ئەمە هەر لە لەدایکبوونەوە، لاسایی زمانی ئەو دایکانە دەکەینەوە کە باوکمان قەپچەی ڕەشی داوە لە زمانیان و چاوەڕوانی جەنەڕاڵی قەدەرە لە خەزانەکدا بیانوەرێنێت))، ل 89.

ئایا ئەم دایکە توانیویەتی لە کونجی ماڵەوە ئەم ڕێگەیە، کە پیاو

وەك داهۆڵێك سەرەڕێى گرتووە، بيگرێتە بەر يان لايەك لەم ڕێگەيە بكاتەوە؟! بۆيە بەتەوسەوە كارەكتەرى چيرۆكەكە دەڵێت ((تۆ هەرگيز ڕێگەيەكت زانيوە بمگەينێت بە عەقڵى پياو، نەك دڵى، م□ بەستم مەعيدەى؟)) ل 118.

گەدەى پياو، لەلايەك ئاماژە بۆ هەرسكردنى خواردن، تێرنەبوون و چێژ وەرگرتنى پياو، لەژن دەكات، لەلايەكى تريشەوە گەدەى پياو، بريتييە لەو ئيمپراتۆريەتە مێژووييەى، كە دروستى كردووە: بەچەوساندنەوە و لەگۆڕنانى خەونى ژن. مێژووێك كە پياو واى لەژن كردووە بۆ گەيشتن بەدڵى، دەستبەردارى خەونەكانى ببێت و لەگۆشەى ماڵەوەدا بمێنێتەوە و خواردن پێشكێشى ئەو پاشايە بكات، كە هەرگيز لەئاستى مرۆڤ سەيرى نەكردووە، كە وەك ئەم خەون، مەيل و پرسيارى هەيە. ((ڕۆڵە خوا عەقڵێكت بداتێ كە پێى بژيت، چونكە ئەم عەقڵە ناتژێنێت))، كورتە برووسكەكانى غوربەت- برووسكەى يەكەم ل 118.

هەميشە متبوونى ژن، وايكردووە پياو دەسەڵاتە ميريەكەى خۆى بەرفراوان بكات و پەرە بەمێژووە چەوسێنەرايەتييەكەى خۆى بدات. ((تا خواستى دەسەڵاتدارى زۆرتر و زاڵتر بێ ئاستى هۆشيارى لاوازتر و كۆڵتر دەبێ، خواستى ملكەچبوون باڵاتر دەبێ، مرۆڤى ملكەچ لە سرووشت و بەهاى ئازادى ناگا، تەنيا مرۆڤى ئازاديش هەڵگرى مەزەندەكردن و هۆشيارى مافى بەرانبەرە، مافيش باسى كاتى نەبوونى دەسەڵات و ژێردەستەيييە، كەواتە ژن كە بە مرۆڤى بێ دەسەڵاتى ناو كۆمەڵ ناوزەدكراوە و كۆمەڵيش بێ دەسەڵاتى دەسەڵات ناكرێ لە زلهێزيى دەسەڵاتەوە داواى ماف بكات.))(1) بۆيە دەبينين دەسەڵاتى پياوسالارانە، بوارى بە ژن نەداوە؛ هزر بكاتەوە، پرسيار بكات و بڵێت و بڕوات. بۆيە ئەمەش وايكردووە، پياو هەميشە براوە بێت لەبەردەمى بێهەڵوێستييەك، كە خۆى بۆ خۆى فەراهەمى كردووە. هەر وەڵامدانەوەيەكيش بە كوشتن و بەردباران كردن كۆتاييى پێدێنێت. بۆيە عەقڵێك، كە هەڵوێستى نەبێ و بييەوێت كۆيلانە بژێت، ئەوە دەبێت ئەم نەوەيەش وەك دايكى هەميشە لەسووچێكى ماڵەكەيدا، خەريكى ناوماڵيى بێت، ئەگەرنا ئەقڵى نوێ و بيرى نو□ ق□□انى دەكات و نايژيەنێت. بۆيە خۆشويستنى پياو بۆ ژن لەم چيرۆكەدا تەنيا بۆ گەدەكەيەتى.

2- جياوازيى ڕەگەزيى و ترس لە ڕەگەزى نێر؟

جياوازيى ڕەگەزيى و هەبوونى نايەكسانيى لەكۆمەڵگەى كورديدا، ژنى كردوو□ ب□ □ووزن. لەوێوە ژن وەك نامووس، شەرمگەى وەك ئافات

و ئابڕووچوونی خێزانەکەی لەکەدرەتەوە. بۆیە چیرۆکی "ئەو سێوەی دایکیشم بۆ خواردنی گوناهباری کردم" چیرۆکی کچێکە سەرتاپای منداڵیی لە نێو ترس و شەرمەدا بەسەر بردووە. ترسێك، کە وایکردووە، لە خەونیشدا دار، دیوار…تاد، لێی ببن بە سێبەری باوك و برا.
کارەکتەری چیرۆکەکە کچێکی یازدەساڵانەیە. هەر لە منداڵیی و لەو تەمەنە بچکووکەیەوە بە گوێیدا چرپێندراوە، کە نابێت تێکەڵاوی هیچ نێرینەیەك بێت. جا چ لە خوێندنگە بێت یان قسەکردن لە ڕێگە لەگەڵ کوڕ. هەموو ئەمانە بۆ کچ تابۆ کراون و نابێت لێی نزیك ببنەوە.

((دایکم بۆ نیوەی هاوپۆلەکانمی گوتبوو هەر شتێکیان لێبینی یا لە ڕێگە لەگەڵ کوڕدا قسەی کرد خێرا وەرن لە ماڵەوە بەمن بڵێنەوە))، ل 114.
هەر ئەمەش وایکردووە کە کارەکتەر/ کچی کورد، تێکەڵاوی ڕەگەزی نێرینە نەبێت و باوەڕ بە هیچ پیاو/ کوڕێك، نەکات. ((هەزار جار پێم وتویت و پێت دەڵێمەوە، ئەوەی نێر بوو باوەڕی پێ نەکەیت، تەنانەت گەر باوکیشت بوو، ئەگەر ئۆتۆمبێلێك لە ڕێگە ماڵی هەر کەسێکی لێ پرسیت نزیك نەبیتەوە))، ل 112.

ئەوە سیستەمی خێڵەکیی و باوکسالارییە قوربانییە بۆ هەردووك ڕەگەز کچ/ کوڕ، دەدات. ئەو دوو ڕەگەزەی سروشت هەڵی بژاردوون و خودا وەك یەك گیانی بەبەردا کردوون، ئیتر لە یەکتری دەکرێن. کوڕ دەبێتە ڕەگەزی دڕندە و کچیش دەبێتە ڕەگەزی شوورەیی، شەرمە و سەر بە فەتارێت. ناڕەوایەتییەك پیاو دوو جار بەخۆی دەکات، جارێك بۆ ڕەگەزی بەرانبەر و جارێکیش بۆ خۆی، کە خۆی وەك دڕندە دەناسێنێت ئەم کچە داماوە تەنانەت سووڕی مانگانەشی، کە سروشتی خۆیەتی. لێی ڕادەکات و لێی دەترسێت، چونکە هەموو شتێکی لەلا کراوەتە شەرمە و شوورەیی.
دایکە عەیبە یانی چی؟
واتە خوا دەتخاتە جەهەننەمەوە……، ل 110.

بۆیە هەموو پرسیارەکانی بۆ دەکرێنە ترس و دڵەڕاوکە. هەر، کە خوێنی مانگانەش دەبینێت، ئەوە لە خوێندنگە بە ئەوەی هاوڕێکانی نەیبینن، قسەی بۆ هەڵنەبەستن و نەی گەیەننەوە بە دایکی، پەنا بە پاسارانی خوێندنگەکە دەبات.
تەنانەت، کە خەونیش دەبینێت و کوڕێك ماچی دەکات و زگی لێپڕ دەبێت، ئەوە لە کاتی سووڕی مانگانەی و بینینی خوێن، ترس دایدەگرێت و ئەم خەونەی وەك ڕاستییەك بۆ دەردەکەوێت. چونکە پێشتریش چیرۆکی ئەو

کچەی بیستووە و زانیویەتی، کە چۆن بەهۆی زگپڕبوونی لە خۆشەویستەکەیەوە، نەفرەتی لێکرا و بە بێڕەوشت ناوی بردرا.

ئەمە جێگەی هەمیشە کەچکردنی کچانمان بووە، بۆ ژوورە تاریکەکان. ئەمەیە کەپتکردن، کە هەمیشە کچی کورد تێکەڵاوبوونی لەگەڵ ڕەگەزی بەرانبەریدا، بۆی کراوەتە شەرمە، لە وەڵامی بۆچییەکەشیدا؟ ئەوە هەمیشە پەنا بۆ ئەو سزایە بردراوە کە خودا دەتخاتە دۆزەخەوە. هەرگیزیش ئەم تێگەیشتنە باوەی کۆمەڵگە، ئەو بوارەی بە ژن نەداوە وەها تێگەیشتنێک بخوێنێتەوە، لێکی بداتەوە و ڕەزامەندی بۆ دەر نەبڕێت.

ئیتر ئەمە دەبێتە هۆکارێک و وا لەو کچە دەکات، کە تەنانەت سەیرکردنی ئاوێنەش بۆی نەشیاوە، چونکە پێی دەڵێن: ((دەت پێیدا کردووە))، ل 114. بۆیە ئیتر سەیرکردنی ئەو بۆ ئاوێنە، سەیرکردنی ڕووخساری نابێت وەک سروشتی خۆی، وەک هەر کوڕ و کچێک، کە لە جوانیی خۆیان، حەیران دەمێنن، بەڵکو کاتێک سەیری ئاوێنە دەکات، بۆ ئەوە سەیری دەکا، کە ئەو جیاوازیانە ببینێتەوە ((کە شوانی برامی لای دایکم شیرین کردووە و منیشی نابووت کردووە))، ل 114. ئیتر گەڕان بە دۆزینەوەی جیاوازیەکان، دەبێتە بەدزی سەیرکردنی ئەو بۆ ئاوێنە، تا بزانێت بۆچی ئەم شوومە؟! کەچی ئەو/ برا، پیرۆز و ئازادە. بۆچی جەستەی ئەو کارەساتە و مایل بە دیلکردنیەتی؟ تۆ بڵێی پێوەندیەکی ڕەگەزیی لە نێوان مە و ئاوێنەدا نەبێت؟ کە تەواوی منداڵیەتی لەنێو ئاوێنەدا بۆ نەبێتە خۆ ناسکردن، دەرککردن و پێشیانی سۆز و جوڵانی ئارەزوو، هەڵبەت ئەمە لە هەرتک ڕەگەزدا و بە بێ گەڕانەوە بۆ نارسیس.

3- ئازارەکانی کچبوون

لە دایکبوونەوەی زەوی، هەڵگرتنی جیاوازییی ڕەگەزیی نێوان ژن و پیاوە، کە چیتر ژن وەک ڕەگەزی کەمتر، شووم و ئابڕووبەر… تاد، سەیر نەکرێت. ژنیش لە زمانی خۆی و تێڕوانینی خۆیەوە، ئەمیش گوزارشت لە ژیان، بوون و گەوهەری مێبوونی خۆی بکات. ئەوە ڕوونە کە ژن لە کۆمەڵگە دواکەوتووەکاندا هەمیشە سەرکووتکراوە و دەچەوسێنرێتەوە. هەموو ئەمانەش بە هۆی مێبوونیەوە بووە. هەڵەیەک، کە هەرگیز نەیکردووە، مێبوونیەتی، بەڵام نا مێبوون؛ ڕووحی پاسارییەکە، لە فڕین بەنێو ئەبەدییەت. مێبوون ڕووحی شیعرە. بەفرە کاتێک سەر بە زەویدا دەکا بۆ لەدایکبوونەوە و ژیانەوە.

چیرۆکی "دارسێوەکەی باپیرم" وێنای ئەم جیاوازییە ڕەگەزییە دەکات، لە نێو خێزانی کوردییدا، ئەمیش لە ڕێگەی میراتەوە. ئەم چیرۆکە ئەوە نیشان دەدات، کە هەرگیز لە نێو خێزانی کوردییدا وەك یەك سەیری کچ و کوڕ نەکراوە. ئەمەش بووەتە فەرهەنگ و هەمیشە کوڕ لە پێشتر دادەنرێ و کچیش نەك هەر لەدایکبوونەکەی، بەڵکو بەرگوێکەوتنی ئەوەی، کە منداڵە لە لەدایکبووەکە "کچە؟!" ئەوە نێوچاوانی باوك، برا و مام، گرژ دەبێت، چونکە لە لەدایکبوونی کچ، گوایە هێنانی بەڵایەکی گەورە و شوورەییەکی مەزنە.

سەرەڕای ئەوەی، کە مافی میرات بەخشکاریش، هەمیشە پیاو سەرقافڵەی ئەم کاروانە و خاوەنی هەموو شتە هەبووەکانی بنەماڵە و کوڕە لە پێشەکەی خێزانەکەیە. ((باپیرم بەر لەوەی بمرێت ماڵ و موڵکەکەی بەسەر کوڕ و کچەکانیدا دابەش کرد و ئەو دارسێوەشی بە من بەخشی. من تەنیا نەوەیەکی بووم لە نێوان یازدە نەوەدا شتم بەرکەوت، ئەویش تەنیا بە خواستی باپیرم))، ل 9.

هەڵبژاردنی نەوەیەك لە نێو یازدە نەوەدا لەلایەن باپیرەوە، ئەمیش کچ و بەخشینی دارسێوەکە، کە میراتی بنەماڵەییە، ئەوە هەر زوو تەقینەوەی نەك تەنێ پیاو، بەڵکو ژنیش لەبەردەم پێدانی ئەم بەشە میراتە ڕوودەدات، چونکە کچەکانی باپیرەش میراتیان دەکەوێت، کە ئەمانیش کوڕیان هەیە.

((ئامۆزا و پوورزا هەرزەکار و کامڵەکانم دەنگی ناڕەزایەتییان گەیاندە ئاسمانی سەرووی دارسێوەکە، مامەکانم و پوورەکانم خەریك بوو دیوەخانەکەی باپیرم بکەن بە گۆڕەپانی جەنگی مەغۆلەکان))، ل9.
هەرزوو ناڕەزایی ئەوە دەردەبڕن، کە ئەم بڕیارەی باوکیان، واتە باپیری کچەکە داویەتی، ئەوە بڕیارێکی ئەجگار هەڵەیە و نادادپەروەریی تێدایە، چونکە:
یەکەم: منداڵەکانی مامی گەورە، ڕەچاو نەکراوە، کە لە پێشترن.
دووەم: بەخشینی وەها دارسێوەك، کە ئەو هەموو شەڕە و قوربانیانەی، کە لە پێناوی پاڕاستنی ئەم دارسێوەیە دراوە، ئێستا دەدرێت بە نەوەیەکی یەکێك لە کوڕە بچووکەکانی و سەرەڕای ئەمەش ئەو نەوەیە، کوڕ نییە و کچە. چونکە کچ بە دیدەی ئەمان ئەوە نە هێندە لە پێشەوەیە، نە توانای پاڕاستن و بەرگە گرتنی هەیە.

تا بەو هەیەوە بەسەر مافی نەوەکانی، کە کوڕی گەورەیە بازبدرێت. ئەم تێڕوانینەش لەوە سەرچاوەی گرتووە، کە ژن زوو خۆی لەدەست دەدات و توانای بەرگەگرتن و داکۆکی کردنی نەك هەر لە کەس و شت،

بگرە لە خۆیشی نییە. ئەمەش بیرکردنەوەیەکی هەرە لاوازی کۆمەڵگەی داخراوە، هەڵقووڵاوی ئەو دەسەڵاتەیە، کە پیاو پاوانی کردووە، ئەمەش سیمای کۆمەڵگەی داخراوە بە ڕووی شارەستانییەت، دێموکراسیی و یەکسانیی نێوان مرۆڤەکان.

یەکێك لە بیرە هەرە سەرەکیی و مرۆڤدۆستییەکانی ژنایەتیی لەو دەقەدا ئەدگاری خۆی یان بیری خۆی تێدا لەق نەکردووە، کە باپیری خودی کارەکتەر/ کچەکە، دەڵێت: ((من خۆم دەزانم چ ئازارێك لە ناخی ئەم دارسێوەدایە و دەشزانم منداڵەکان و نەوەکانم کامیان باشتر تیماری ئەو ئازارانەیان پێ دەکرێت و کامیشیان مێژووی ئەو دارسێوە وەکو خۆی دەڵێتەوە))، ل 10.

ئەم چیرۆکە ڕێگریەکانی بەردەم ژن، هەر تەنیا بۆ پیاو نابەستێتەوە، بەڵکو ژنیش بەشێکی ئەم ڕێگریەیە. سەرەڕای ئەمەش وێنای پیاوێکی شکۆمەندیشمان بۆ دەکێشێت، کە بیردەکاتەوە و جیاوازیی ڕەگەزییش وەلاوە دەنێت. وەڵامی ئەم هەڵە تێگەیشتنەش دەداتەوە، کە گوایە ژن توانای پارێزگاریی، پاڕاستن و بەرگەگرتنی نییە و ناتوانێت بارودۆخەکان تێبپەڕێنێت، بەڵام وەدەنگهاتنی پیاوی وشیار، ئەوە ڕێگە بە وەها تێگەیشتنێك چۆل دەکات، ((باپیرم سوور بوو لەسەر قسەی خۆی و گوتی، [illegible] منیش بۆیە دەیکەم بە ناوی ئەم کچەی تۆوە، دەمەوێت ببێت بە موێکی کەسێك کە بتوانێت بە گژ ژیاندا بچێت((، ل11.

لێرەدا گەرەکە ئەوە بگوترێ، کە هەر سێوەکیش لەو دارسێوە، ژنێکە، مرۆڤێکە. هێنانی ناوی دارسێو لەم چیرۆکەدا ئاماژەکردنە بەوەی، کە ژن وەك سەرچاوەی ئاشکراکردنی زانین و خواردنی بەری دارسێوی بەهەشت، کە زانینی بە مرۆڤایەتیی کەشفکرد، هێنراوە. کە هەر ئەمیش بوو ئەوەی، کە لە بەهەشت لێی یاساغکرا، لە سەر زەوی بەدەستی بێنێت. بۆیە ژن ئەو مرۆڤە کاردەستەیە کە هەمیشە بزوانی بۆ ژیان و ژیانێکی نوێتر تێدایە. مرۆڤ کاتێ دادەماڵرێت لە بەها مرۆڤییەکات، ئەوکاتەیە، کە چالاکی نییە، چونکە چالاکیی ڕیشەی هەیە؛ کە خواستە.

بۆیە دارسێو: پێگە، جوانیی، ڕۆڵ و کاریگەریی ژن، لە کۆمەڵگەدا نیشان دەدات. کەچی ئێستا بەچی ناکرێت ژن خاوەنی شتێك نەبێت. ((من دەمێکە لەوە تێگەیشتووم ئەوەی خەڵکی مەملەکەتی حیکایەتخوانەکان شێتگیر دەکات ئەوەیە ژنێك خاوەنی دارسێوێك بێت))، ل 13. ئەمڕۆ ئەو لاپەڕەیە هەڵدراوەتەوە و نهێنییەکەی خوێندراوەتەوە، کە پیاو و پیاوی کوردیی، بەچی ترسی لە ژن هەیە ببێتە خاوەنی خۆی و خۆی

بڕیار بدات، چونکە ئەودەم ژن پرسیار لە ناسنامە ڕاستقینەکەی دەکات و بەدوای بوونە ڕەسەنەکەی خۆی دەگەڕێت. چیتر ئەو مرۆڤە بەنامرۆڤکراوە نامێنێتەوە بۆ پیاو، کە سەرچاوەی چێژبینین و سۆز جووڵاندنی پیاو بووە. بۆیە هەرگیز ناکرێت وەك ترس سەیری: ماف، ئازادیی و بزووتنەوە فێمێنیستەکان بکەین، بۆیە باسکردن لە ئازادیی، نە تەنێ ژن، بەڵکو هاوکات پیاو خۆیشی خوێنەکی لەبەر ڕۆیشتووی برینێك دەبێت، برینێکی قووڵ، کە هەمیشە ئەگەری نەخۆشییەکی تری کوشندەی بۆ سەر مرۆڤایەتیی و کۆمەڵگەی لێدەکرێت. برینێك دەبێت هەمیشە کولاوە، کە مرۆڤ پێیەوە دەتڵێتەوە، بەڕوەی خواستی بۆ چارەسەرکردنی هەبێت. بۆیە باسکردن لە ئازادیی نەك تەنیا پیاو، بەڵکو مرۆڤ، ساڕێژکردنی برینێکی قووڵە، کە مێژووی دەسەڵاتی باوکسالاریی، کردوویەتیە ژیانی کۆمەڵگەوە؛ کردنەوەی دەرگە داخراوەکانە بۆ ڕووی ژیانێکی یەکسان و بەختەوەر.

بەدیوێکی تر ئەم چیرۆکە، دەکرێت چەند خوێندنەوەی تر هەڵبگرێت، ئەم چیرۆکە لە 2012 بە دووساڵ پێش داعش نووسراوە. هەڵبەتە ئەمە ڕامان دەگرێت. چونکە دەکرێت بیبەستینەوە بەو بەرخوودانییەی لە کۆبانێ کچانی شەڕڤان کردیان. وەجا دارسێو دەبێتە هێما بۆ خاك، کە هەر ئەو کچە دەیپارێزێت، کە باپیرە لە وەسیەتدا بۆی بەمیرات داناوە. واتە میراتی کچانمان شەڕەفی پاڕاستنی نیشتیمانە، چونکە هەر ئەو دەتوانێت بەرگریی لێبکات و بیپارێزێت. هەڵبەت باپیرەش لە کەسیەتیی عەبدوڵڵا ئۆج ئاڵان وێنا دەبێتەوە، کە وەك سەرکردەیەك پاشخانێکی لە ڕووی هزر و کارەوە بە نەوەی نوێ بەخشیوە. هەم ناسنامەی خەباتی چەکداریی بەخشیە ژن و هەمیش وەڕێی دوای بوون و ئازادیی خۆی خستن.

لەوەوە خەمی پاڕاستنی نیشتیمان، کە بۆ پیاو ئەمڕۆ ئێجگار قوورس کەوتووەتەوە، ئەوە ژن هەڵگر و داینەمەی شەڕ و خەباتە. بۆیە هزریش بەبێ خەم و خەمیش بەبێ چالاکیی بەدی نایەت. ئەوەی ناسنامەی ژنانی شەڕڤانی کۆبانێی گەیاندە هەموو جیهان، ئەو پڕۆژە گەورەیەیە، کە باپیرە و نەوەی ڕووناکبیر و تێگەیشتوو وەگەڕی دەخەن.

کە هیچ خەون، چالاکییەك نەبوو، تا ئیرادەی ناساندن و بەدیهێنان بکات، ئەوە نەبوونی خەون و چالاکیی، کوشتنی ئازادیی نابێت، بەڵکو کەوتنەوەی دنیایەك، نیشتیمانێك دەبێت، کە ڕۆڵەکانی خەیاڵپڵاو و تەنبەڵ دەژین. چاوەڕێی دەستێکی ئاسمانیی دەبن بێت و لەو چاڵە ڕزگاریان بکات. لە ئەمە هەموو ئەو ڕەگەزانەی ملکەچ نەبوون و کارابوونە، لە ڕزگارکردنەوەی کۆبانێدا دەدۆزینەوە. واتە ژیانی

نوێ لە کەبانە، خەڵکگەلی ڕووحمردوو بەرهەم ناهێنێت. بۆیە ڕەوتی ژنـــــایەتیی لەم نەوەیەدا، لە ئەگەری بـــــاشترین بەرەو و پێشەوەچوونەکـــان دەبینرێـــت. هەڵبەت بە بەردەوامیی ڕەگەزەکـــانی جووڵەی ژیان: هزر، خەون، خەم، ئیرادە، چالاکیی.

4- نموونەی ژن وەك دایكێك دوای كەستكەوتن

ژن لە گەلێك بار و ڕووداودا لە پیاو خۆڕاگر و بەهێزتر بووە. تەنانەت لە ژیانی هاوسەرێتی و چاوەڕوانیشدا، ئەوەندەی ژن بە بەگەردیـــی(*) و خـــاوەنی نەشکانـــدنی بەڵێنـــی هاوســـەرێتیش دوای کەستکەوتن و لەدەستدانی مێردەکەی ماوەتەوە، ئەوە پیاو ئەوەی نە کردوویەتـــی نە دەتوانیشـــدا هەبـــووە بیکـــات. بە مانـــایەکی دیکە، ئەوەندەی ژن دەتوانێت بە منداڵەکەی کچ/ کوڕ، دوای لەدەستدانی مێرد یان لێکجوودا بوونەوەیان، پارێزکارییان بکات، نانیان بدات و پەروەردەیان بکات، ئەوەندە پیاو بۆی ناکرێت، چونکە بەڕاستی ژن توانایەکی بێسنووری لە چاوەڕوانیی و دانبەخۆداگرتندا هەیە.

ئەی بۆچی بە سۆزداریی زێتر لە پیاو سەیر بکرێت؟ ئەوە نییە پیاو دوای مردنی ژنەکەی، زوو یان درەنگ ژن دەهێنێتەوە، بەڵام ژن لەسەر منداڵەکانی دادەنیشێت، تا گەورە دەبن. لێرەدا دایك/ ژن تەمەنی گەنجیی خۆی بە منداڵەکانی دەبەخشێت؟!
یەکێك لە چیرۆکە سەرنجڕاکێشەکەی نەو" دەزگیرانە قوەینەکەم" چیرۆکیر "ئەو بخووری نەمری دادەگیرسێنێ"یە، کە دوای ئەوەی "ئەم"، کە دایکی "ئەو"ە، واتە دایکی کچەکەیە، ئەوکاتەی باوکی لە شەڕێکدا دەکوژرێت، ئەوە "ئەو" لە زگی دایکیدا بووە، بۆیە دایکەکە بەخێوی دەکات و وەك بێوەژنێکی داوێنپاك و میهرەبان دەناسرێت و خەریکی بەخێوکردنی منداڵەکەی دەبێت و مێرد ناکاتەوە، لە وەڵامی پرسیاریی شوونەکردنەوەشی وتوویەتی: ((من ویستوومە لە ژیاندا بە یەك کەس بژیم و بە یەك کەسیش بمرم، بە ئەو کەسە ژیام هەر بە ئەویش دەمرم))، ل 94.

ئەم دایکە، بە بەخێـــوکردنی کچەکەی و ئاگـــالێبوونی، دەکەشێ و ڕووبەڕووی هەمـــوو نـــاو و نـــاتۆرەیەکیش دەبێتەوە، کە بە دوایەوە هەڵیدەبەستن و چاودێریی دراوسێی خراپ و تانە و قسەی بەجێش دەژانە لە بەڕانە. تەنـــانەت ئەو ژنەی، کە کـــونەکی کـــردووەتە حەسـارەکەوە و تێیـــدا چـاودێریی هەمـــوو خێـــك و جووڵـــانەوەی هەر هەنگـاوێکی ئەم دایـــك و کچە دەکـــات. بۆیە هەناســـەکانی ئەم کچە و هەناسەکانی دایکێك دوای مردنی مێردەکەی، دەبێت چەند گەرم و چەند

جاریش ساردییی دراوسەی چەتوون و خەڵکی بیرکەر و تێنەگەیشتوو، هەناسە تەنگیان کرد بێتن؟

5- شەڕەف، چەکێکە بەدەستی پیاوەوەیە بۆ کوشتنی ژن

شەڕەف هەمیشە، لە واتا بەرفراوانەکەی خۆی داماڵدراوە، بچووك و بەرتەسك کراوەتەوە، هەر ئەمەش زیانی زۆری بە مرۆڤ/ ژن، گەیاندووە، شەڕەف بە مانا بەرفراوانەکەی و لە کۆمەڵگەیەکی کراوە، خاوەن ئازادیی و ڕاوبۆچوونی جیاواز، بە واتای بەها، نرخ، گەورەیی و شکۆمەندیی دێت، کە بە تاکەکان دەیگەڕێننەوە. کاتێك دەڵێن: فڵان کەس، کەسێکی بەشەڕەفە، ئەمە واتە ئەو کەسە خاوەنی گەورەیی، ئازادیی و ڕووحێکی مەزنە، کە کەس پێی نەداوە، بەڵکو خۆی فەراهەمی کردووە.

بەڵام شەڕەف لە کۆمەڵگە دواکەوتووەکان و دەسەڵاتی پاتریاکی، هەمیشە بەرتەسك کراوەتەوە. ئەو مانا مرۆڤییەی شەڕەف هەیەتی، لێی ستاندراوەتەوە و مانایەکی نەرێنی لێبارکراوە. شەڕەفێك ئەوەندەی پیاو بە ناسنامە و دەسەڵاتە پاتریارکییەکەی بەکاری هێناوە، ئەوەندە هەڵوەستەیەکی مرۆڤاسای لەتەك شەڕەف نەکردووە، کە ژنی پێ نەچەوسێنێتە، بەڵکو پێچەوانە بووه تەوە. ئێستا شەڕەف بەندە بە کچێنیی و کاری زایەندیی (سێکسیی)، دوور لە نەریت و شەریعەتە ئایینییەکان. وەجا نەر ئەوەی بە ژن بە بێڕەوشتیی و شکاندنی یاسا دینییەکان سەیری دەکا، ئەوە بۆ ئەم، دەچنە پەراوێزی نەبوونەوە، کەچی ژن بەناوی شەڕەفەوە دەکوژێ و بەردبارانی دەکات، بۆیە زۆرجار تەنیا شتێك دەفریای ئەم کچ/ ژنە داماوە بێ، لە یەکەم شەوی بوکێنییدا، ئەوە دڵۆپێك خوێنە، ((تەنیا ئەو پەڕەیە سوورانە گەواهی دانایی ئەمەن و بورکانەکان ڕامانناماەن))، ل 153.

لە یەکێکی تر لە چیرۆکەکان، یادەوەریی ژنێك دەگێڕێتەوە، کە چۆن بەهۆی دەستدرێژیی نامەحرەمەوە، کە باوکی مێردەکەیەتی، لە ڕێگەی بێهۆشکردنەوە زگی ژنەکە پڕدەکات، هەڕەشەشی لێدەکرێت بە ناوزڕاندن و کوشتن. بۆیە دوایی وا بەباش دەزانێت بەهۆی ئەو خۆشەویستیی و وەفایەی بە پیاوەکەی هەبووە، پێی بڵێت و ئاگاداری بکاتەوە. هەرچەندە زۆرجار لەوە دەترسێت، کە باوەڕی پێ نەکات، چونکە: ((ئاخر ئەوساش هەر لەو ئابڕووچوونەی ئێستا دەترسام بەبێ ە تاوان دەیتوانی ئەوە بخاتە پاڵم))، ل 61، هەر کە پێی دەڵێت، ئیتر ئەوەی بیری لێکردبووەوە، کە پشتتێکردنی پیاوەکەی بوو و تاوانبارکردنی بە بەڵابەوو، کە گوایە درۆ دەکات، منداڵەکە لە کەسێکی ترە و

خیانەتی لە هاوسەرێتیی کردووە، ئەستاش دەیەوێت پاکانە بەخۆی بکات، چونکە ((پیاوان هەمیشە خۆیان لە ژنەکانیان بەڕاستتر دەزانن و ئەوەندەش ژن بەشەڕەفی خۆیان ناوزەد دەکەن، ئەوەندە کەسوکاریان نزیکترە لەیانەوە هەتا ئەو شەرەفە،....))، ل 58.

ڕاستییەکەشی ئەم ژنە هیچ تاوانێکی نییە و بێگوناهە، بەڵکو ئەوە ئاڵۆشی دڕندەیی نێرەکە، پیاوەك کە خیانەتی لە کوڕەکەی کردووە و ژنەکی بێگوناهیشی کردووەتە قوربانیی ئاڵۆشییەکەی. لەوەش زۆتر، کە هەڕەشەی کوشتنیشی لێکردووە، کە ئەگەر ئەمە ئاشکرا بکات یان ئەم کارەی لەگەڵ نەکات، ئەوە ئابڕووی دەبات و دەیکوژێت، چونکە هەمیشە شەڕەف چەکی دەستی پیاو بووە، بۆ ناو زڕاندن و ڕیسواکردنی ژن: ((لەوەش زیاتر چەقۆیەکی گەورەی لە دەردەهێنام و دەیگوت دەتکوژم و دوایی دەڵێم شتی خراپم لە بینیوە و لەسەر لەشفرۆشی کوشتوومە))، ل 62.

ئەمە چارەنووسی ژنێك و دوان نییە، بەدەیان و سەتان ژن، تووشی وەها ناڕەوایی و دەستدرێژییکردنەسەر بوونەتەوە و دەبنەوە. دوایش بەناوی شەڕەف و لەشفرۆشیی دەکوژرێن.

ئەم چیرۆکە گۆرانییەکی غەمگینە. گەڕانەوەی ناڕەواییەکە، کە ڕەوەندەکانی بە چیرۆکەوە ژیاو، حەوسەڵەی گەڕانەوەیان نییە. نامە نەگەیشتووەکانی منداڵەك دەگەڕێتەوە، کە نامە بە خودا دەنێرێت تا باوکی بۆ بنێرێتەوە، کەچی نازانێت ئەو باوکەی ئەوی بەناو بانگ دەکرێ، باوکی ڕاستەقینەی نییە ((... نازانی باوکی ڕاستەقینە لەگەڵ ناوی خۆیدا زنجیرەی سێیەم وەردەگرێ))، ل 62. ئەفسووس هەموو نامەکانی منداڵەك لە نەگەیشتن کاڵ دەبنەوە، منداڵەك لەو ڕۆژەوە بۆ ئەو ڕۆژ، لە چاوەڕوانیی باوکەکدایە، کە هەمیشە خۆزگە بە ئارایی خواستنێتی لە ژیاندا. ئەمە یەکسان دەکرێت بە مەیل و خولیاکانی کچانیشمان، کە هەمیشە نامەکانیان ناگەنە جێ، کە شەڕەف هەزاران وێڵ و سەرگەردان دەکات. هەزارانیش نەشتەری شەڕەف خوێنیان دەڕژێنێ و خوێنیان دەچێتە گۆزە شکاوەکانەوە.
زۆرجار ئەم گۆرانییە هاوئاهەنگ دەبێت، لەگەڵ عەشقێکی ناکام. یانیش داوای دڵنیاییکردنەوە، لە دڵدار و نیازیەتی گۆرانیی خۆی بە بچڕێت و پێی بڵێ:
دڵنیام بکە،
چیی تر گەنمی تاڵە قژەکانم
رۆژنەی ماچ تەڕیان ناکات
چونکە نیشتیمانی سەرابی رووت

خستمیە گەرووی پامیامەکەوە
پاکیزەییمی
کرد بە دەمامکی گوناه و
کچێنیمی کرد بە قەرەبرووت، ل 53.

بەڵێ نیشتیمانێك، کە مەیل و خەونی هەموو مرۆڤێکی وەك سەراب، وەك تەمەکی نەناسی زستانە، کە تەنیا هەڵدەکات، بەڵام هەرزوو لەباردەبرێن و هەم بەگەردیی هاژەی سولی بەرزی لەدەستێنن و هەمیش کچێنیی دەدزن و ئاور دەدەنە ڕووخساری فریشتە ئاسای. ئیتر نە ماچی خۆشەویستیی، نە هەستی مرۆڤدۆستیی نییە تا بیلاوێنێتەوە. هەموو ئەمانە لەگەڵ کچێنییدا مانا دەبەخشنە خۆی و هەرزووش بەمانایی دەبەخشنە گوناهێك، کە بێگووناهییە.

6- ژن و پێگەی سیاسییەکەی

دەسەڵاتی پاتریاکی، نەك بووە بە بنەمای سەرەکی خۆی، بگرە ئەو دەسەڵاتە سیاسەت و جومگەکانیشی گرتووەتەوە. بە شێوەیەك کە ژنگەلەکیشی کردووەتە کەسێك کە خۆی، لە دەمولوتی پیاو هەڵبسوێت و لمووزی ماچ بکات. بەرگریی لە دەسەڵاتی پیاو بکات و بووەتە بەشێکی بچووکی خۆ لەلا گەورە، بەڵام بەکارهێنراو لەلایەن بەشێکی گەورەی سیاسیی چەوسێنەرەوەی ڕەگەزی ئەم.
لە چیرۆکی "ئەو نامانەی بەر لە مردن نەخوێنرانەوە"، کە پێکهاتووە لە (6) شەش نامە، کە بە "دلارام" دەینێرێت.

دلارام لێرەدا دەکرێت هێما بێت بۆ هەموو ئەو پیاوانەی، کە لە دەسەڵات دان و هۆکارێکی هەرە سەرەکین لە چەوساندنەوەی ژناندا. هەڵبەت دلارام، کە خۆی بەشداریی ئەم دەسەڵاتەیە دەکرێت لە خەونی خودی چیرۆکنووسیش شتێکی تر نەبێت، کە زیاتر شیمانەی ئەوە دەکرێت چیرۆکنووس خەونی پێوە دەبینێت بۆ بوونی وەها کەسێك، کە وەڵامی پرسیارەکانی بداتەوە و دەخەمی سیاسەتێکی شەفافدایە، ئەوە وەك چیرۆکنووس دەڵێت ((چۆنە تا ئێستا بێدەنگن چۆن سیاسەت دەکەن؟))، ل 186.

دوای ئەوەی باس لە دەستەیەك دەکەن، کە دروست دەبن و هەموو شتێك بۆ میزی نەرینەیی خۆیان پیرۆز دەکەن، هەرچی جوانیی هەیە دەی شێوێنن و دزە دەکەنە ئەقڵی میرەکانی شار. دیارە ئەم دەستەیە لەسەر بنەمای دەگما و چەقبەستوو خۆیان بەرز دەکەنەوە بۆ ئاستێك، کە هەمیشە ئەم ساوێرە وەك خۆشەویست لە ئاوی مەلکانەی ئەقڵی مرۆڤی

بە هزر و زەرینەی خەڵکیدا بڵاو دەبێتەوە و گەرا دەکات.

هەر دوای ئەمە ئەم دەستەیە بێباکانە ڕەگەزی بەرانبەر دەچەوسێننەوە و ئازاریان دەدەن و ((بێباکانە پێ دەنێن بە دڵی هاوڕەگەزەکانی خۆماندا))، ل 184، کار دەگاتە ئەوەی، کە تەنانەت ژنگەلێکیش، کە دوێنێ ناڕازیی و چالاك دەبینران، ئەوە ئەمیش بۆنی میزیان گرتووە و ملکەچی هەموو ئەو بنەما سیاسیی، ئایینیی و خێڵەکییانەن، کە بە هۆیانەوە هاوڕەگەزەکەیان دەچەوسێنرێتەوە، کەچی نەك بێدەنگن، بەڵکو ئەوەی زمانی بکاتەوە ئابڕووی دەبەن و تووشی مەینەتیی، گێرمە و کێشەی زۆری دەکەن.

بۆیە گەڕان بەدوای خۆدا و خۆ دیتنەوە، یان ملکەچنەبوون بۆ ساوەری چەکووشی دەسەڵاتێکی فاشیل، ئەوە یان دەبێت بچیتە ژێر باڵیان، یان ئەوەتا هەمووان دەنگت لێهەڵدەبڕن و بە نەشاز، دز و بێشەڕەف تاوانبارت دەکەن و ڕووت لێهەڵدەماڵن، چونکە گەلێك لە هاوڕەگەزەکانی بەر لافاوی میزی ئەم دەستەیە کەوتوون، ڕەنگ و دەنگیان بووە بە هی ئەمان و ئەمانیش بەهۆیانەوە هاوڕەگەزەکانیان پێ دەمکووت دەکەن.

ئەو دەسەڵاتە سیاسییەی، کە خشتەی کارەکانی ئەوە، ڕۆژێکی تێدا نەماوەتەوە بۆ پاکیی، جوانیی و خۆشەویستیی، چونکە تەواوی ڕۆژەکانی حەفتەیان بە ناشیرنییەکانی خۆیان پڕ کردوون و پڕیان دەکەنەوە، ئەوەتا ((شەموو: دڕینی سکی کچۆڵەیەك کە بە ناوی عەشقەوە لە خشتە براوە، یەکشەم: لە بەردەم ئێوارە هاتنی بێوەژنێکدا ڕشانەوەی گورگێکی برسی ئێوارەکەی ڕەش داگەڕاندبوو، دووشەم: دایکی شەهیدێك پەنجەرەکانی پاشگەزبوونەوەی بەڕوودا دەخرێتە سەر پشت، سێشەم: گەڕانەوەی چیرۆکی نیفاق و داستانیکارەکتەریەتیی دەستکرد بە ڕیزی کەنیزك، چوارشم: چەند تێکۆشەرێکی مۆدێرن لەسەر ژمارەی مەعشووقەکانیان بەشەڕ دێن، لە یەکەم پێنجشەمی سەرەتایتانەوە هەتا دوا پێنجشەمی ئەم وشەیە کارەکتەرێکی دۆڕاوتان قیڕەی هەموو بۆقە بەزیوەکانتانی لەگەڵدا تاقی کردمەوە هەتا گەنجیەتیی سەربڕاوم دابەش بکات بەسەر سمکۆڵانی ئەسپەکانی عەشیرەتاندا))، ل 186.

بۆیە پرسیاری کارەکتەر، پرسیاری ژنگەلێکە، تەواوی ناڕەواییەکان، کە دەرهەق ژن کراون، ئەوە دەرهەقی کارەکتەریش کراون و ڕووحی مرۆڤانەکەی ئەمیان ئازارداوە. بۆیە بە چاوێك، کە پەرۆشییەکی گەورە دەبینرێت لە گلێنەکانیدا، دەپرسێت و بە تەوسەوە یێژێ: کام

ڕۆژتان ماوەتەوە، کە خشتەی کارەکانتانی لێدابنێن، چونکە ئەوەتا هەموو ڕۆژەکانتان بە چەوساندنەوە، کوشتن، لەچاڵنان، بێوەژنکردن و تازیەبارکردن، پڕکردووەتەوە.

هەر ئەمەیشە، کە وا دەکات کارەکتەر حەز بە گەورەبوونی "دلارام" نەکات و هەر بە بچووکی بمابایەوە لای جوانتر دەبوو، چونکە چی پیاو هەیە، ئەوە ڕۆژێك لە ڕۆژان منداڵێکی بێگەرد بووە، کەچی گەورەبوون ئەمی کردووە بە پیاوێکی ترسناك و چەوسێنەرەوە، ((چەندم پێ خۆش دەبوو منداڵێکی منداڵ بوویتایە، نەك منداڵێکی گەورە، چەند لە گەورەبوونت دەترسم. چونکە دەزانم ئەو جۆرە منداڵییە دەتکات بە گەورەیەکی ترسناك))، ل 186.

دوو تێڕوانینمان لەمەڕ دلارام خستنە ڕوو، تێڕوانینی سێیەممان لەمەی سەرەوە هەڵدەهێنجین، کە ئاوڕ لەو فەرهەنگە باوە کۆنەی نێو کۆمەڵگەی کوردیی دەداتەوە، کە سەبارەت بە لەدایکبوونی منداڵی کوڕ هەیانە، کە هەمیشە وەك پیرۆزییەك سەیر دەکرێت. کەچی بە کچ پێچەوانە دەبێتەوە، کە کچ مایەی شوم و نەگریسییە. بۆیە هەر ئەو منداڵە کوڕە، کە لەنێو فەرهەنگێکی باوك سالاردا چاو دەکاتەوە، ئەوە کاریگەریی ژینگە و خێزانەکە بەسەریەوە گەشە دەکات. دوایيش خۆی دەبێتە پیاوێك، کە دەیەوێت نەك چارەنووسی خۆی، بەڵکو هی ژنیش دیاری بکات. لێرەوە چیرۆکنووس ترسی ئا لەم گەورەبوونەیە هەیە و ناکرێت نەرێیانەش لەم گەورەبوونە سامناکە، ترس هەن، بە بەشەکەی تری ژیان و ژین نەهێنێت، کە ژنە.

7- ڕەنگدانەوەی ستەمکردن لە ژن

شکۆ هەمیشە پیاو لە خۆی مارە بڕیوە. بۆیە لەو کاتەوەی شکۆ لە ڕەگەزی بەرانبەر دەستێندرێت و پێی نادرێت، ئەوە خودی ئەم ڕەگەزە کە ژنە، مەحکوم بە کۆیلەیی و مەحکوم بە تاوانی بوون دەکرێت. هەر ئەم ژنە مەحکومکراوەیە، کە لە جیاتی ئەوەی باوەشی پێدا بکرێت و شکۆمەندیی و میهرەبانییە سروشتییەکەی لەبەرچاو بگیرێت، ئەوە خراوەتە ژێر باری قورس، ئەشکەنجە، ئازار و قامچی پیاو.

هەڵبەتە ستەمکردن هەر تەنێ نەبەستراوەتەوە بە سووچی ماڵەوە، زیندانییکردن و لێستاندنەوەی گەلێك لە مافەکانی ژیانی مرۆڤ/ ژن. بەڵکو ستەمکردنی پیاو لە ژن، ئەمڕۆ زەقتر بووەتەوە، کە چووەتە لایەنی لەشی ژنەوە و ئەم ستەم و زووڵمکردنە لەسەر ژن لە لەشە و خۆدامرکاندنەوەی پیاویش بە ئەندامەکانی لەشی ژن دەگەڕێتەوە، کە

پیاو وەك چێژ و خۆدامرکاندنەوەی ئارەزووی زایەندیی، خۆی لە ژن نێزیك دەکاتەوە، بەڵام بە جیاوازتر لە ژیانی بەری. کە هەوڵدەدات لەوەوە ئارەزووە زایەندییەکەی خۆی دابمرکێنێتەوە و لەگەڵیدا ڕابوێرێت و کات بەسەر ببات. تەنانەت بۆ مەیل و تێرکردنی ئارەزووەکانی و کات بەسەربردن، ئەوە کار گەیشتووەتە فریودانی ژنی هاوسەردار، یان دوای هاوسەرگریی کردن، لە پەیوەندیی بەستندایە لەگەڵ ژنانی تر. ئەمەش بە ژنەکەی خۆی بەشیاوی نازانێت. تەنانەت ژن وەك هەڵوەستوەرگرتنیشی لە بەردەم وەها کارێکدا، کە مێردەکەی دەیکات. ((پیاوێك لە بازاڕی گەوادەکاندا لە قوژبنی تاریکییەوە، فریوی ژنی هاوسەرداری دەدا بە خیانەتی هاوسەری))، ل 8.

هەموو ئەمەیش ستەمکردنە لە ژن، بۆیە ئەمڕۆ چەوساندنەوەی ژن لە لەشیدا وێنا بووەتەوە و زێتر دەیچەوسێنێتەوە. ئەمڕۆ لەوەی کە پیاو بە سۆز نیشان بدرێت، ئەوە هەر ژن دووچاری دەبێتەوە و کەم سەیرکردنیشی لەم ڕوانگە کۆنەی پیاوەوە بۆ ماوەتەوە کە ژن سۆزدارترە.

هەڵبەتە بۆ ئەمەش هەمیشە پیاو دەمامکی پۆشیوە و ڕووی ڕاستەقینەی خۆی هەرگیز وەك ئەوەی، کە هەیە پێشان نەداوە. بۆیە هەمیشە ژن لەم تاوان ئەنجامدانەی پیاودا، قوربانی بێگەردیی و بێگوناهیی خۆی بووە، بۆیە ئەم ئاڵۆشییەی پیاو هەیەتی، بووەتە هۆکارێکی هەرە سامناك لە کولتووری کوردییدا، ناپاکی کردنی پیاو، لەوەوە دزە دەکاتە نێو بێگەردییەك کە خودی دەسەڵاتی پاتریاکی ڕێگر بووە لە تێکەڵبوونی ڕەگەزیی، کە وایکردووە متمانە بە هەموو ڕاستییەکی درۆ بکات و وشیارییەکی کەمتریشی هەبێت لە ڕەگەزەکەی تر.

سەرەڕای ئەمە نەبوونی ڕۆشنبیرییەکی خێزانداریی و زایەندیی. ئەوەی دەشمێنێتەوە لەو سەرەڕۆییەی کە پیاو دەیکات، شێواندن و نواندنی بەوەفاییەکە، کە ژنانمان مینا کوێوکەی تەرزە لەدراو، تەمەنیان هەمیشە لە ئەفسانەکانی پرۆمیسەس و داستانی” ئۆدێسە و ئەلیادە”ی هۆمیرسەوە، بە پێوە لکاندنەوەی تاوانەکی تر لە گێژاوەکدایە، کە تێیدا ژن وەك هۆکاری هەموو شوومی و شەڕێك نیشان دەدات. بۆیە ڕازیبوون بەشی ئەوە بەوەندەی کە هەیە و پێی ڕەوا بیندراوە، ئیتر دەبێ بڵێت: ((ئەمەی قەیرە کچانی قەدەر، هەردەم ئەفسانەی فرمێسك بە گوڵەکانی ماچ دەسپێرین))، ل 52.

بۆیە گۆکردنی “قەیرە” لە دەمی کارەکتەر، دەرەنجامی ڕەشبینییەکی ناکۆتا، بەنەکردن و شیمانەنەکردنی هەڵوەستەکی مرۆڤیانەیە لە

پیاوێك، كە هەمیشە سەنگی خۆی بە كەمسەیركردنی ژن و چاوتێبڕینی وەك چێژ و دامركاندنەوەی ئارەزوو، شكاندووەتەوە. ((لەگەڵ ئەوەی ژیان بەبێ ژن نابێت، بەڵام ژیانێكی سەرفراز و ماناداریش لەگەڵ ژنێك جێگای باس نابێت كە تا ئەو ڕادەیە بچووك و سووككراوە))(2)، بۆیە ڕێزگرتنی ژن، لەلای پیاوەوە ئاماژەكردنێك دەبێ، بە خۆشویستنی ژن و خۆشویستنی ژیان. ژیانێك كە هەر لە سەردەمە كۆنینەكانەوە بووژانەوەی خاك و زیندووبوونەوە و چرۆكردنی سروشت، وایكردووە بە دایك بچوێنرێت. لەم دیتگەیەوە مانایەكی قووڵ هەڵدەمژین كە: بوونی سروشتی دایك، بوونی بنەڕەتی سروشت و ژیانە، چونكە خودی دایك (ژن) ئەم بوونە موفەڕەك و پیرۆز دەكات.

8- ماسكی پیاو هەكاری فەرهەنگی داخراوە؟

ا- چیرۆكی "كچە ئازادەكە"

فەرهەنگی داخراو، هەمیشە سەر بە زوورە بەدەنگەكان و كەڕانە بە جەمەكاندا دەكات. فەراهەمی كەشەكە، كە هەمیشە چاوی ئەم، چاوی گشت تاكەكانە. دەبێت لە چاوی ئەمەوە خەڵك سەیری خۆی و دەوروبەری خۆی بكات، چونكە هەمیشە باوك و دایك {دایكی دروستكراوی دەسەڵاتی پاتریاكی}، بە گوێچكەی تاك بەتاكدا دەچرپێنن، وەك ئەوەی ئەحلام مەنسوور دەڵێت: ((هەمیشە دایكم پێم دەڵێ وەكو خەڵكی ڕەفتار بكەم))(3)، لە وەها دۆخێكیشدا ژن/ كچ، هەمیشە بەهۆی ئەو نەریتە ڕیشە داكوتاو و دەقگرتووە، دەكرێت بە كۆیلە و قوربانی سەرەكیش هەر خۆی/ ژن دەبێت.

بۆیە لە چیرۆكی "كچە ئازادەكە"، كە كچێكی ڕۆژهەڵاتییە و لە ڕۆژهەڵاتی نەریتیی ژیاوە، لەم چیرۆكەدا كارەكتەر داوای یاخیبوون دەكات. یەكسانیی و ژن دەكاتە لەڕە و لە بێدەنگیدا نەوای دەنگێكی یاخیی و خودێك دەبیسترێت. جاڕ دەدات و هاوارێك، كە ماسوولكەكان وەك دەنێتەوە.
بەڵام ئەم كارەكتەرە نەك هەر لەلای پیاوانەوە، بەڵكو لە لایەن خودی ژنان خۆیانەوە، دەدرێتە بەر نەشتەر و پلار، چونكە ئەم، ڕێچەی نەریتی شكاندووە و لە یاسای خێڵ هەڵقریوەتەوە، بۆیە ((لە ڕۆژێكی ژناندا كۆمەڵێك لە ژنان بە ژنێكی ناعادەتی ناوزەدیان كرد و تاوانی دابونەریت شكاندنیان دایە پاڵی گوایە ئەو یەكسانییەی ئەو داوای دەكات بۆ ئەوان زۆرە))، ل 160.
ئەم كچە، دژی كۆنپەرست، مرۆڤكوژ و تەسكبینەكانە، نزا و هاواری، لە گەواڵەیەكی سەركەشانەدا دەبن و ئاوێزانی هەستێكی مرۆڤدۆستانە

دەبن، کە هەمیشە پەنجەی هێواشی□ك و ن□رمونیانییەکی خوداژنانە،
لەسەر ژێکان سەمایانە و سەر لە ماڵی یەکسانیی هەڵدەسوون.

بەڵام ((بەبەهانەی ئەوەی گوایە چەندین ساڵ پێش گەلەکەی خۆی کەوتووە و لەگەڵ ڕەوتی پێشکەوتنی مێژووی نەتەوەکەیدا ناڕوات، هاوار دەکات دەست دەخرێتە گەرووی، سەربەرز دەکاتەوە دەدرێت بەسەریدا، هەنگاو دەنێت قاچی دەکرێت بە داوادا. بەر نەفرەتی مینبەرەکانی دەخەن. گوایە ئەو پێشکەوتنەی ئەو لە نەتەوە رۆئاوایە کافرەکانەوە وەرگیراوە))، ل161.
فەرهەنگی داخراو، بە ڕووی هەموو شتێکی نوێ، دەنگێکی ئازاددا ه□□□د□شاخێت و ڕووبەڕووی دەبێتەوە. هەرگیز نا بێتە لەنگەر بۆ هەرسکردنی نوێ. فەرهەنگی خێڵ، هەرگیز خوازیاری ئاشنایەتییی و تێکەڵبوونی لەگەڵ فەرهەنگێکی تر نییە. بۆیە هەر دەنگێکی لەخۆی جیاواز دەداتە بەر نەشتەر. هەر ک□س□□کی لەخۆشی، کە بانگ بۆ یەکسانیی و ئازادیی بدات، تاوانباری دەکات و بە هەڵگەڕاوە، لەدین دەرچوو، ناوی دەبات، کە هۆگر بە پێشکەوتنی نەتەوە ڕۆژاوایییە کافرەکان بووە.

دواجار کارەکتەر، ڕووکردنە دەرەو□ ه□□□د□بژێرێت، لەو فەرهەنگە دەربازی نا بێت، بەڵکو لەو فەرهەنگ□ ه□□□د□ت، کە یەکسانیی و پێشکەوتن ناخوازێت. هەنگاوەکان لە وڵاتێکدا دەیگیرسێننەوە، کە گوایە تێیدا پێی دەوترێت ((هەموو بۆچوونەکانت پەسندن. وڵاتی ئەو یەکسانی و ئازادییە کە باسی دەکەیت، فەرمووو ئەوە دیمەنی شیرینی دەریا کە هەمیشە بە ئاواتییەوەیت. د□ب□ر□تە سەر دەریا و مەلەوانگەیەکی تێکەڵاو، وەکو هێشووە ترێ پیاوان و ژنانی ڕووتی بەیەکسانی لێ هەڵنیشتووە))، ل 161.

گرفتی سەرەکیی لەم چیرۆکە و لە گەنجانماندا ئەوەیە، کە لەجیاتی بەڕەنگاریی: هەڵهاتن و ڕووکردنە دەرەو□ ه□□□د□بژێرن، ئەمەش پێوەندیی بە ڕووحێکی تەنبەڵ و ترسەنۆکەوە هەیە، چونکە مرۆڤ دەبێت بە خواستێکی بەهێز سەنگەر بگرێت و ئەحلام ئاسا بیر لە ناوزڕاندن و ژیانێکی ڕازاوە نەکاتەوە. کوا ڕچەشکاندن، بێبەهاییکردنی بەهاکان و شەڕی کۆنخوازیی، ڕووحی مرۆڤی هەڵاتوو، له کاتێکدا، کە هەمیشە لە ڕاکردندایە. مرۆڤی هەڵاتوو بەدوای هیچەوە نییە، نە خ□و□نی هەیە، نە بە خۆی دەگات وەك ناسین. هەڵاتوو دەبێت تا پەسڵان دەست بە سەریەوە بگرێت. له ده□ەکدا زەمینە بۆ وێرانکاریی لە وڵاتدایە. لە هەر وڵاتێك زێتر، ئەم زەمینەی□ ل□بر□ سازاوە و دەبینرێت.

کارەکتەر لەوەش هەم دیسان، کە گوایە بەهەشتە و ئازادیی و ماف هەیە، بەڵام هەر زوو دەبێتە مایەی پێکەنین و گاڵتەپێکردنی ئەو ژن و پیاوانەی لە ئاوی دەریادان، کاتێك شەرم دایدەگرێت، چونکە ئەو لە فەرهەنگەکی کراوەدا نەهاتووەتە ئەو وڵاتەوە، بۆیە ((ناچار دەبێت، لەجیاتیی مایو (سترێج) و تیشەرتێك لەبەر دەکات بۆ ناو مەلەوانگە))، ل 161، جارێکی تر هەندەی دیکە شەرم دایدەگرێت و کاتێکیش لە ئاوەکەدایە نزیك بە خنکان دەبێت. ئیتر ئەم خنکانەش دەبێتە خنکانی ڕاستەقینە، دەرەنجامی ئەمەش هەر ئەو پێکەنینە و گاڵتەپێهاتنەی هاوڕێیە نوێیەکانی بوو، کە گوێبیستی ئەوە دەبێت پێی دەڵێن ((ئەم دواکەوتووە داوای یەکسانی دەکات، کە خۆی لەناو یەکسانییدا جێگەی نابێتەوە؟)) ل 162، ئەمەش کاتێك قووڵتر دەبێتەوە، کە زۆر ڕەگەز پەرستانە دەڵێن: ((بابە ئەمانە بەسەد ساڵی تر ناگەن بەشارستانییەتی ئێمە، هەتا دوێنێ بەشاخەوە بوون)) ل162.
ئەورووپاییەکان بۆ ئەوەی ئازاد بژن، هەڵنەهاتن، بەڵکو لەو زەمینەیەی بۆ گۆڕانکاریی دەبینرا، یاخی بوون و بەرەنگارییان نواند. بەڵێ، شەڕی ئایندە بۆ هەڵهاتن/هەڵهاتووان ناکرێت.
دوای ئەمە کارەکتەر، لەگەڵ دوو هاوڕێ، ڕوو دەکەنە کافتریایەك، کە لەوێ یەکترناسین لەگەڵ کۆمەڵێك کەس دەکەن، کە بە یاخی و ئازاد ناسراون. دوای ئەمە یەکێکیان جگەرەیەکی پێشکەش دەکات، بەڵام ئەم سوپاسی دەکات، چونکە جگەرە ناکێشێت و سروشتی ئەوە. دوای ئەوە خزمەتگوزارێکە فەرمووییان لێدەکات، کە ((هەریەکەیان داوای بیرەیەکی کرد و ئەویش داوای شەربەتێکی پرتەقاڵی کرد))، ل 162، بۆیە ئەمان ئەم هەڵوەستەی ئەو بە نەشیاو دەزانن و پێی دەڵێن: کە تۆ کەسێکی ڕۆشنبیر بیت و شەرمە هەر لەگەڵ شەربەتدا بیت. چیرۆکنووس لەم وێنەیەدا وێنەی ئەو جۆرە ڕۆشنبیرانەی ئەوەشمان بۆ دەکێشێت، کە جۆرە ڕۆشنبیرێکانی ئەوەش، مەرج نییە هەموویان کەسانی تێگەیشتوو و مرۆڤدۆست بن، بەڵکو کاتێ کارەکتەر هەر کە داوای شەربەت دەکات، ئەوان وەك جنێویان پێدرابێت، دەتەقنەوە، کە بۆچی داوای شەراب ناکات.

ئا هەر لەوێ کە سەر بەرز دەکاتەوە، چاوی دەنیشێتە سەر ژنێکی باڵاپۆشی چارشێو بەسەر، کە بەرانبەری دانیشتووە و تاوناتاوێك، چەمکی پێچەی لادەدات و پێکەکەی هەڵدەدات. بۆیە سەری سووڕ دەمێنێت و لەبەر خۆیەوە دەڵێت ((ئای خۆ لای ئێمە تەنیا باسی ئەم دیمەنەش بکەین بە چاوی خۆت بینیوتە، بڕیاری کوشتنت دەدرێ، سەیرە من داوای ئازادی بۆ ئەو دەکەم، کەچی ئەو لە من ئازادتر و ئازاتریشە))، ل

.163

دوای ئەم گفتوگۆیە، بابەتێکی تر قسەی دەربارە دەکرێت، ئەمیش خۆشەویستییە، کە هەریەکەیان باسی ژیانی خۆشەویستیی و پەیوەندیی خۆیان دەگێڕن دڵدارەکانیان دەکەن. کاتێکیش ڕووی دەمیان دەکەنە کارەکتەرێکە ((ئەی تۆ باسی چی خۆتمان بۆ دەکەیت، باسی خۆشەویستییە ڕاستەقینەکان، یان کاتییەکان؟))، 163. بەڵام ئەوە دەیوروژێنێت و دەڵێت: لە فەرهەنگی ڕۆژهەڵاتدا، ڕاستەقینە قەدەغەیە، چجای ئەوەی کاتییەکان.

ڕاستییەکانیش سنگت دەکەنە نیشانەی گوللە. ئەوە کاتیی هەر مەپرسە، لە پەواردایە، تاوانێکە مایەی لێخۆشبوون نییە، تا من ئەزمونی بکەم. بۆیە پیاوێکی دانیشتووی ناو گفتوگۆکە، لە هەموویان پیرتر، پێی دەڵێت ((بە کچم تۆش وەکو هەموو مرۆڤێکی تر مرۆڤ نیت))، ل 163، بۆیە بە چاوی پڕ ئەسرین و دنیایەک پەرۆشیی و غەمەوە، پێی دەڵێت: ((بەڵێ مرۆڤم… مرۆڤێکی لەوانەو لە نەخۆرەکانی ڕۆژهەڵات، مرۆڤێکم ڕەهەندی ڕوانینەکانم پێ کراوە لە ڕشانەوەی کەسانێک کە لە دەرزەمانەوە تاوانباری مێژووی مرۆڤن))، ل 164.

ڕۆژهەڵاتێک هەمیشە دەنگ و ڕەنگی ژنانی، لەپشت پیاوەوە دەبیسترێت و دەبینرێت. ژن لە زمانی خۆیەوە نا، بەڵکو لە زمانی ڕەگەزی نێر/پیاوەوە گوزارشتی لێکراوە و وێناکراوە، کە دەبێت چی بکات و چۆنیش بیکات، ئەمە هەر پیاو بڕیاردەدات و داردەستێکە هەر لە دەستی ئەمدایە. ئەو ئەمەی، کە شکۆی پیاوی پێناس دەکرێت.

ب- چیرۆکی ژنەکانی ژەنەڕاڵ

چیرۆکی ژەنەڕاڵ، چیرۆکێکە کار لەسەر ڕووهەڵماڵینی دەمامکی پیاوێک دەکات، کە چۆن بۆ ئارەزووەکانی فریوی کچێک دەدات، باسی خۆشویستن، عەشق و بەدەسووتانی خۆی، بۆ کچە دەکات. ژێنەڵاێک، کە کۆشکە سپییەکەی، لە ژنگەلێک بۆ ئارەزووەکانی، کە وەها سەیری ژن دەکات، کە ژن جگە بۆ ئارەزووە زایەندییەکەی و کات بەسەر بردن هیچی تر نییە، پێ کردووە. ((کانی هەر یەک جار خۆشە ئاوی لێ بخۆیتەوە… بەڵام من وەکو وتوویانە" کانییەک ئاوت لێخواردەوە بەردی تێ مەگرە" بەوەفا دەبم بەرامبەریان و لە ساختمانەکەدا کاریان بۆ دابین دەکەم، بەردیان تێ ناگرم))، ل 133. ڕۆژانێک ئەم دەنگە ((چەندین جار بەسرپێی خۆشەویستی و بێ ئاکام گەیشتن و دەسەزی دڵ و دەروونی ئەمی پێ کردبوو ئەو دەنگە دلێرە لە بێ هەڵوەستیی مرۆڤەکاندا باسی

جورئەتی دەکرد و لە خیانەتدا باسی پاکی دەکرد))، ل133.
بەڵام، کە وەك پێشتر هەرزوو بە چاوەڕوانیی کردن بە دیداری، دەکرایە ژوورەوە. ئەوە ئێستا ئەم دەرگەی بەڕوودا داخراوە. ئیتر ژەنەڕاڵە بەکامی دڵی خۆی گەیشتووە و ئارەزووی لێ شکاوە. هەرگیز ئەو ژەنەڕاڵە نییە، کە پێشتر ((چەندین خۆشم ئەوەی بەگوێی مندا داوە))، ل 134. بۆیە گومانی ئەوە دەکات، کە ڕەنگە ئەو دەنگەی لە ژوورەوە دەت ئەم نەبێت ((ئەگەر ئەو بوایە ئێستا هەر بەزانینی کە من لێرەم خێرا دەیکردمە ژوورەوە و قسەی خۆم لەگەڵ دەکرد… یا هیچ نەبێ کە دەیزانی من گوێم لێیە هەرگیز وا توندوتیژ خۆی پێشان نەدەدا، هەر بەو ناسکی جارام دەجووڵایەوە))، ل134، ئیتر مەیلی مریشکێکی تر دەکات.

ئەم ژەنەڕاڵە ببووە نموونەیی و ژەنەڕاڵێك دلێر و مرۆڤدۆست، بەشێوەیەك کە ((لە هەموو کەس بێگەردتر بێت مرۆڤتر بێت بەڕەوشتتر و بە هەڵوێستتر و ئاشتیخوازتر بێت))، ل 134، کە خۆشەویستییەکەی وایلێکردبوو، کە خودی خۆیشی نەبینێت تەنیا و تەنیا ئەو ببینێت. خۆشەویستییەك، کە وەها بەرپەرچی هەر قسە و قسەڵۆکێکیشی دەدایەوە، کە دەربارەی ئەو/ژەنەڕاڵە، دەکران، ئەم نمایشەش درێژە دەکێشێت تا ئەو ڕۆژەی، لە دەستبازیی و گەرموگوڕیی ماچدا، ژەنەڕاڵ دەیداتە بەر زللە، نە یەکیان و نە دووان.

سەرەتا واهەست دەکات زللەی خۆشەویستییە و گاڵتەی دەگەڵ دەکات، بەڵام تا ئازاری لەهەڵدەستێنێت و تەنانەت بەر دەم و چاویشی دەکەوێت، هەر ئەمە نا بەڵکو چی وشەی ناشیرینیش هەیە پێی دەڵێت: ((هیچ و پووچ، بێنامووس، سۆزانی))، ل 135.
کە تا ئەو کات هیچ کەسێك، وەها وشەیەکی پێ نەگووتووە. لەپێ هەموو شتەکان ئاوەژوو دەبنەوە و وێنەی ڕاستی خۆ وەردەگرنەوە. ژەنەڕاڵیش، لە پیاوێکی خۆویست، چەوسێنەر و مێشك پووچ، تای تەرازوویەك داگیر ناکات. بەڵێ وشەگەلی وەك: هیچ و پووچ، بێنامووس و سۆزانیی، ئەم وشانەن، کە لە بازاڕی دەمقەڕەباڵغیی پیاودا، ئەمڕۆ بۆ ناشیرینکردن، ناوزڕاندن و کەمسەیرکردنی ژن، ئاووسن بە ڕۆژانە هەزاران جار بیستنەوەیان، کە پیاو وەك پاکانەیەك بۆ خودی خۆی و چەکی بەرگرییە دینییە، سیاسیی، ئابووریی و مرۆڤبوونە شکۆمەندەکەی، خۆی پێ دەکڕێتەوە. ژنیش هەڵدەداتە دۆزەخێك، کە هەر پیاو دروستی کردووە.

بۆیە هەر دوای هەڵمژینی جوانیی و پێژمووردەکردنی خونچەی، دوای تێربوون و وەڕسبوون لێی، دوای سووکایەتیی پێکردن و جنێو پێدان،

نەك هەر خەرا دەری دەكاتە دەرەوە، بەڵكو هەڕەشەی لێدەكات ((خێرا بەم دەرە با بەفیشەكێ كاسەی سەرت لێ نەكەمەوە))، ل 135.
ئایە كەسێك شەڕ و فیشەك، چەك و سووكتەماشاكردنی ژن گەورەی كردبێت، لە مانای خۆشەویستی و عەشق دەگات؟!
((ژن بووە بەوەی لە پیاو بدات))، ل135. كەی گوێ لە دەنگی ناوەوەی دەگرێت؟! كەی كەی. ئیتر ئەم ژەنەڕاڵە، ژەنەڕاڵەی شەڕە دۆڕاوەكانە، ئەو شەڕانەی مێژوویەكی بێ ناسكردنی مرۆڤبوون بە مرۆڤی نەبەخشیووە. چونكە ژەنەڕاڵە لە كۆپە و بەڕەسەی ئەوین ناگات. تێگەیشتنی نییە لە مستەكۆڵە و زللە خۆشەویستییەكانی دەبەر. تەنیا دامركاندنەوەی دەوڵەت و تێربوون.

بۆیە كچە/ كارەكتەر، پێی دەڵێت: ((جەنەڕاڵە تۆ بەردەوام خۆت بەبراوە دەزانیت، بەڵام دەبێ ڕۆژێ ئەوەت تێ بگەیەنم كە تۆ براوەی شەڕێكی دۆڕاویت))، ل 136، ئەوەی تۆ شەڕی بۆ دەكەیت، ئەوەی بێی ژیاویت، ئەوەی خۆت پێی ناسكردووە، ئەوە ڕۆژێك ئەوەت پێشان دەدەم، كە چەندە مایەی پێكەنین و گاڵتەجاڕی دەم گەمەیەك بوویت، كە هەر لە زووەوە بۆ وەدەرنانی تۆ ئاشنا بووە. چونكە ((لە شەڕەكاندا فرمێسكی ژن و خوێنی پیاو هیچ بەها و نرخێكی نییە))، ل 136. ئەمە دەبێتە ڕووبەڕووبوونەوەیەك لەسەر بوون و ماف. بوون و خودێكی ڕەسەن، چونكە پیاو وەچەی دوای شەڕە دۆڕاوەكانە. لە تەواوی دەوران بەدرێژایی مێژوو، دەیەوێت كەماسییەكانی خۆی بە ژن پڕ بكاتەوە و شوورەییەكانی بەژن بسپێرێت.

ئەمەش كاتێك بۆ ژەنەڕاڵە دەردەكەوێت و ئاشكرا دەبێت ((كە هەستت بەوە كرد فرمێسكی ئەمە بەرامبەر خوێنی ئەوەیە ئەوكات دەزانیت براوەیەكی دۆڕاویت))، ل 136، ژەنەڕاڵە شەڕ وایكردووە هەرگیز تۆ خۆت نەناسیت. شەڕی تۆ لەپێناو بێبەهاكانە و شەڕكردنە لەپێناو هیچ. بۆیە شتێك دەستبەرت كردبێت، خۆشاردنەوە و نیشانەدانی ڕووی ڕاستەقینەتە. نیشانەدانی ڕووی ڕاستەقینەش، لە دۆڕان و نشووستییەكانەوە فێر بوویت، كە هەمیشە دۆڕاو سوود لە متمانە وەردەگرێت و لە مامەڵەی باش و خۆشەویستی ناگات. بۆیە هەمیشە ترسنۆكانە لە پشتەوەڕا هێرش دەبات.

دەركەوتەی چیرۆكەكە:

ژەنەڕاڵە، یەكسانە بە پیاوانێك دوای شەڕێكی دۆڕاو. شەڕیش پاشماوەكەی كەسانێكی نەخۆشە.
كچە هەڵخەڵەتێنراوەكە، یەكسانە بە كچانی وڵات، كە بوونەتە

قووربانییی نەخۆشیی پیاوانێك، كه شەڕ لە هەموو بەها ڕەوشتییە مرۆڤییەكان دایماڵیوون.

وێنەی ژن، لە تێگەیشتنە تەسكبین و كوێرانەكەی ژەنەڕاڵەوە:

دوای تێربوونی ژەنەڕاڵ و دەركەوتنی ڕووی ڕاستەقینەی بۆ كچەكە، كە بۆی دەردەكەوێت ژەنەڕاڵ تەنیا بۆ كات بەسەربردن و ڕابواردن دەگەڵیدا بووە، هەرگیزاو هەرگیز وەك مرۆڤیش سەیری نەكردووە، تەنانەت وەك (مریشك) چاو دە ژن دەبڕێت و سەیری كچەی كردووە ((ئەمەش هەر پاشماوەی خۆمە بیگەیەنن بە تەویلەكان، خۆتان دەزانن ئەمساڵ هەموو كەڵەشێرەكانم پاش ئەوەی لە شەڕەكەڵەشێردا دەدۆڕان خەساند و مریشكەكانیش نیوەیان بەدەردی دڵەوە مردار بوونەوە و ئەوانی تریش لەبەر ئەوەی لە كڕ كەوتن یاخی بووبوون سەرم بڕین، بۆیە ئێستا ئەو تەویلانەم بۆ ئێوەمانانە هەتا لەسەر ئەو هێلكە ماوانە بنیشن و هەڵیان بهێنن))، ل 137.

تێگەیشتنی ژەنەڕاڵ وایە، كە دەبێت ژن لە كونجی ماڵەوەدا بێت. كار بكات و خزمەت پێشكێش بە پیاو بكات، ئەو پیاوەی وەك كەڵەشێر، لەگەڵ چەندین ژنە و خۆی تێر دەكات و ڕادەبوێرێت. له ڕوانگهی ژهنهڕاڵ/ كۆمهڵگهی كوردیی ئەركی ژن ئەوەیە، كە ئارەزووی ژەنەڕاڵ/پیاو تێر بكات. ئەمە هەر وەك كەڵەشێر، كە لەدەوری چەندین مریشك هەڵدەسووڕێت.
ئەمە بەدیوێكی تر، ژەنەڕاڵ ماف بەخۆی دەدات، هەر وەك كەڵەشێر دەگەڵ ژندا بێت، چونكە لە كۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی ئیسلامییدا، پیاو بۆی هەیە تا چوار ژن بێنێت و چێژیان لێببینێت.

لە لایەكی تریشەوە، ژەنەڕاڵ هەر تەنیا ئەو ژنانەی بۆ تێركردنی غەریزە زایەندییەكەی نییە، بەڵكو دەیەوێت لە رووی ئابووریشەوە سوود لە ژن ببینێت ((دەمەوێ سوود لە ئێوە وەرگرم بۆ ئابووری وڵات))، ل137.

ج- وەرە پێكەوە سەما بكەین

ئەم چیرۆكە، گێڕانەوەی پێوەندیی خۆشەویستیی ژنێكە لەگەڵ پیاوێك. سەرەتای دەستپێكردنی گێڕانەوەش لە فێستیڤاڵی گ□و□ و خۆشەویستیدایە. كاتێك ژنێكی پرچ سپی، سەروو پەنجا ساڵ، لێیدەپرسێت شێوەت نامۆ نییە. ئەم ژنە خوشكی ئازادە، بەنێوی بەهێ و چاوی بە مینا دەكەوێت. ئەمە دوای لێكدابڕانی سی ساڵی مینا لە ئازاد. دوای گفتوگۆ، بە فلاشباك باسی منداڵیی، زانستگە و

خۆشویستنی مینا و ئازاد دەکرێت. دوایی کەسێتی ئازاد وەك پیاوێك، کە مینا کەرانە و شێتانە بە دڵ و گیان ئازادی خۆش دەویست، دەردەکەوێ.

وەك لە دوایی کە مینا ئیمەلێکی بۆ دەنێرێت و بە ناوێکی خوازراو قسەی لەگەڵ دەکات، ئەوە ئەم پیاوە کە دوای سی ساڵ لێکجوودابوونەوە و ژیان بردنەسەر لە دەرەوەی وڵات، ئەوە هێشتا ئەو دەمامکەی لە ڕوو لانەداوە. پیاوەکە ئازاد و پێشکەوتوو خۆی نیشاندەدات، بەڵام لە ڕاستیدا، پیاوەکە وابەستە بە فەرهەنگی داخراو. گوایە پیاوەکە باس لە ئازادیی ژنی وڵاتی خۆی دەکات، بەڵام ڕازی نییە و کراوە نییە سەما لەگەڵ خۆشەویستەکەی خۆی بکات. چونکە هەر خۆشەویستی مینا وایکرد، کە داوا لە ئازاد بکات ئاهەنگێك لە ڕۆژی خۆشەویستیدا بکەن. سەما و دەستلەملان، ئاوەزانبوونی گیان و لەدایکبوونەوە، سەما گیان بەبەر دڵە مردووەکاندا دەکاتەوە و جارێکی تر بەرەو ژیانێکی ئازاد و دوور لەو ژیربەژییە باوەی مێگەل تێیدا دەژێت.

بۆیە کاتێك لەو ئاهەنگەدا، کە پێلێك لە هاوڕێ مەسیحییەکانیان داوەت کردووە، ئەمەش بەو هۆکارەی، کە ئەوان کراوەترن و (خەڵکی خۆیان) کەمیان دەزانن ڤالەنتاین مانای چییە؟ داوای ئەم ئاهەنگەی کردووە، بۆیە کاتێك کەس بەسەر کورسییەکانەوە نییە، میناش دەیەوێت تێنوویەتی گیان بشکێنێ و خۆشەویستییی خۆی بە ئازاد دەرببڕێت، داوای لێدەکات کە پێکەوە سەما بکەن، بەڵام ئازاد هەر زوو هەڵدەداتە ((شێت بوویت، تۆ ژنێکی ئابڕوومەند نیت، چۆن ڕێگەت دەدەم سمت و کەفەڵ بادەیت بۆ ئەو هەموو پیاو))، ل 33. بەڵام مینا گفتوگۆی لەگەڵ دەکات و پێی دەڵێت، ئەگەر ئا ئەم جۆرە ناوەرۆکە و بیرکڵۆڵییە، ئەم داخراویی و دەمامکەت هەبوو، یان پێم دەوتیت بۆچی ئەم هەموو خۆنوواندن و تەماشاکردنە، لەپای چی؟ ئەوە پێت دەوتم ((گرێت هەیە بەرانبەر عەقڵی پیاو))، ل 34. ئازاد نموونەی پیاوێکی دەمامکدارە، ئەم دەمامکەشی تەنیا بۆ لەخشتەبردنی ژنە و بەس؛ بۆ مەبەستی شکاندنی ئارەزووی خۆیەتی لێیان.

گفتوگۆی مینا بە نێوێکی خوازراو لەگەڵ ئازاد:

مینا دوای مردنی مێردی، بەهۆی ئەو خۆشەویستییەی بۆ ئازاد هەیبوو، ئەوە هەوڵدەدات بە نێوێکی خوازراو قسەی لەگەڵ بکات، هەڵبەتە وەك کوردێکیش نا. بۆیە کاتێك، کە قسەی لەگەڵ دەکات، لێی دەپرسێت، کە خۆشەویستیی کردووە؟ یان نا؟ یان بە ڕاستی؟ یان چەندە تا ئێستا هەر

سەڵتە و ژنی نەهێناوە. ئەوە پێی دەڵێت من خۆشەویستیم کردووە، بەڵام تەنیا بۆ کات بەسەربردن بووە و هیچی تر. تەنانەت لە یەککاتدا، من لەگەڵ دوو ژن، پەیوەندییم هەبووە، ((خۆت دەزانیت ژنی ئەم کولتوورە زۆربەیان بەوەفان و هەر ئەوەندە لەگەڵە پیاوێکدا دەبن هەتا مەبەستی پێیەتی، یان پارەدارە، یان دەستەکی باشی کولتوورەکەی خۆیان دەست دەکەوێت، پاشان بۆ ئەمەی بێگانە ناوزەدکراو دەڕۆن بەی بای))، ل 36. ئەم وێنەیەی ئازاد بۆ ژنی بێگانە و ژنی وڵاتەکەی خۆی دەیکێشێت، کە گوایە بەوەفا، پارەبردە و ڕەگەزپەرستن. ئەوە وێنەی خودی خۆی/ ئازادی تێدا بەرجەستە دەبێتەوە. مەرەق چۆن وێنای شتەکان و دەوروبەر بکات، ئەوە لە توانای ئاستی بینینی خۆیەوەیەتی و لە تێگەیشتنی خۆشیەوە دەڕوانێتە دەوروبەر و لێکدانەوە بۆ بینراو، بیسترا و هەستپێکراوەکان دەکات.

لە کاتی ئەم قسانەدا، ئەوە ئازاد هەندێك لەو قسانەی، کە لە ڕابردوودا مینا پێی گوتبوون، بەکار دەهێنێت. بۆیە ئەو خۆشەویستییە نەمرەی مینا بۆ ئازاد، ئەمەش وایلێدەکات تڕووسکاییەك یان ئومێدێکی پێ ببەخشێت، کە ئازاد خۆشی دەوێت و هەر بە یادی ئەوەوە ژیاوە. ئەو قسانەی لە ئاهەنگی پێشتر واتە سی ساڵەی بەری، مینا هەمان ئەو قسانەی کردبوو، کە ئەو پێی وتنەوە، ((ئەوە خواستی منیشە، یەکەم هەنگاو بەسەما دەست پێ بکەین، سەما سەما هەتا ئەودیوی ژین، سەمایە ئارەزووی منیش، سەما هەتا ئەودیوی ڕۆح))، ل 38. بۆیە دوای ئەمە{ مەبەست پەیوەندیی ئیمەیل}،کە دوو ساڵە دەخایەنێت، بڕیار دەدەن یەکتر ببینن، کە هێشتا خۆی پێنەناساندووە تەوە.

هەروەها مینا لەی دەپرسێت، کە هەندێك شتی نەشیاو و سەیر دەبیستم، لە وڵاتی ئەوە لە مەڕ ژن. لەم پرسیارەدا ئازاد باسی خۆی دەکات، کە گوایە لەبەر وەها شتێك وڵاتەکەی جێهێشتووە. جێهێشتنی وڵاتیش، وەك ئازاد گوتەنی، بەهۆکاری داکۆکیکردنی لە مافی ژن و ئازادییی ژن بووە. کەچی خۆی لەوەتەی لە وڵاتدابووە، ئەوە پەیوەندییەکی ڕاستەقینەی لەگەڵ ژنان نەبووە، تەنیا بۆ کات بەسەربردن بووە.

کاتێکیش لەی دەپرسێت و باس دێتە سەر ئاهەنگ و سەما، ئەوە قسەکانی یەکەم ئاهەنگی بەری سی ساڵ، کە مینا کردنی، دەیانکاتەوە، کە گوایە کەسێکی تێگەیشتووە، بەڵام هەر زوو ئاهەنگەکەی شێواند و ڕووی ڕاستەقینەی بەدیار کەوت.
بۆیە کە باس لە سەما دەکات لە وڵاتەکەی، ئەوە دەڵێت: ((من لەوەش

ژنێکی عەقڵ کراوەم نەدەبینی، کە تەنانەت ئەم سەماکردنەی ئێستای من و تۆی پێ ئاسایی بێت و ئێوارەخوانەکمان پێکەوە هەبێت… کەسیشیان ئەوەندە ڕۆشنبیر نەبوونهیچ لە جیهانی ئەفسووناوی سەما بگەن))، ل 41. هیچ کەسێك خەونێکی نەبووە بە سەما. خەون لەوێدا نییە. چجای بە سەما بێت. هەڵبەت ئەمە لە قسەکانی ئازاددا، بەڵام مینا لێی دەپرسێت ئەگەر نییە ((ئەی تۆ بۆ فێرت نەکرد؟))، ل42. یان بەڕاستی تۆ وەها کەسێك بوویت و ئەوە وێنە و دەنگی ڕەسەنی تۆیە؟ ئەوەی تۆ دەیگشتێنی، ئەوا ناڕاستە، بەڵکو بە پێچەوانەوە، ئەی ئەوە نییە کەسێکی ڕۆژهەڵاتیی لەبەرە ئامادەیە و لە تۆش باشتر سەما دەزانێت؟ کاتێکیش مینا خۆی پێدەناسێنێت و دەڵێت من مینام: ئازاد پێی دەڵێ ((ئەو مینای سی ساڵ بەر لە ئێستا وازم لێ هێناوە و بە شەرمانە بەم تەمەنەوە و بەم سەری سپییەوە لەناو ئەم هەموو خەڵکەدا کەوتووەتە سمت و قنگ بادان))، ل 42.

ئازاد وێنەی پیاوێکە، کە تا سەرئێسقان دیۆوەت کەرانە، نەریتیی و خێڵەکیی بژێت و خۆشی وەك پێشکەوتووخواز و داکۆکیکاری سەرسەختی ژنان، نیشان بدات.

هەڵبەتە ئەمە لە بەکارهێنانی تێگەی ڕۆژهەڵاتیی، لەم چیرۆکانەی بەتایبەتی لە ئەورووپا دەنووسرێن، وەك خۆبەردنە پێشەوەیەك لە بازاڕ و بڵاوکراوەکانی ئەورووپا دەبینین، نەك ئاگایی و خوێندنەوەی فەرهەنگە ڕۆژهەڵاتییەکان. بەتایبەتی لەم چیرۆکە و چیرۆکی کچە ئازادەکەدا بە ئاگایی ژنانە و هزر بەم شێوەیە نییە، کە ڕازیمان بکات. ئا ئەلێرەوە دەبێت خوێنەر گومانی لە بەکارهێنانی تێگەی ڕۆژهەڵاتیی هەبێت.

کارەکتەرە سەرەکیی و لاوەکییەکان، لە هەرسێك چیرۆکەکەدا:

ا- کچە ئازادەکە:

- کچە ئازادەکە، دەمامکی نییە و داوای ماف و ئازادیی بۆ ژن دەکا.
- ڕووکردنە دەرەوەی کچەکە، هۆکارەکەی داخرانی فەرهەنگەکەیە، کە تێیدا پیاو بەها بە شتەکان دیاری دەکات.
- مامەڵەکردنێکی مرۆڤانە دەکات و کار بۆ ئازادیی و ئاشتیی دەکات.
- لە ناوەوەی وڵات، کچەکە پێشکەوتوو دەردەکەوێت و یاخییە، بەڵام لە دەرەوەی وڵات، بەهۆی کاریگەریی فەرهەنگە داخراوەکەیەوە، کە هێشتا بەسەریەوە ماوە، وەك دواکەوتووێك سەیر دەکرێت، لە ئاست فەرهەنگی ئەورووپا.

ب- وەرە با پێکەوە سەما بکەین:

- پیاوەکە دەمامکی هەیە.

– ئەم دەمامکەش بۆ تەفرەدان و هەڵخەڵەتاندنی ژنان بەکار دێنێت.
– خۆی بە پێشکەوتووخواز پێشان دەدات، گوایە جاڕ بۆ مافی ژنان و ئازادیی دەدات، کەچی تەنیا بۆ مەرابێ بەرژەوەندیخوازییەکەی خۆیەتی و تێرکردنی ئارەزووەکانی.
– فەرهەنگە داخراوەکەی دەکاتە هۆکارێك، کە گوایە هۆکار بووە و لەوێ ڕێگری لە مافی ژن دەکرێت و دەچەوسێنرێتەوە، بۆیە ڕووی کردووەتە دەرەوەی وڵات.
– لە دەرەوەی وڵاتیش، کە فەرهەنگێکی کراوەیە، ئەم ناگۆڕێت و رووی ڕاستەقینەی ئەو هەڵخەڵەتاندن بووە، ڕابواردن و کاتبەسەر بردنە لەگەڵ ژنان.
– لەم چیرۆکەدا ژنێك لە خشتە دەبردرێت و دەبێتە قوربانیی خۆشەویستییەکی ساختەی پیاو.

ج- ژنەکانی ژەنەڕاڵ:
– ژەنەڕاڵ دەمامکدارە.
– دەمامکداربوونیشی بەمەبەستی ڕابواردنە لەگەڵ ژن و خۆ تێرکردنییەتی لە ژن.
– ژەنەڕاڵەکە و گوایە کچەی خۆش دەوێت و باس لە مرۆڤدۆستیی و ئاشتیی و… تاد دەکات.
– بە کەمسەیرکردنی ژن، وەك ئەوەی مرۆڤ نەبێت.
– مامەڵەکردنی لەگەڵ ژن وەك ئەوەی ژن مریشك بێت و خۆیشی کەڵەشێر.
– ژنانێك لە بەرانبەر یەك پیاودا، لە ڕوانگەی ژەنەڕاڵ/کۆمەڵگەی کوردیی- ئیسلامییەوە.
– هەڵخەڵەتاندن و فریودان، کە گوایە کچەی خۆشدەوێت، کەچی تەنیا بۆ کاری زایەندییە.
– ساوەرەکانی پیاوانی مایل بە ئارەزووبازیی لەگەڵ ژن، نەخۆشییە و یەکسانە بە مەیلی ژەنەڕاڵ/ پیاوان، کە شەڵە نەخۆشی کردوون.

9- کاتێك مرۆڤ دەتکوژێت و سەگ/ ئاژەڵیش دەبێتە هاودەست و ڕزگاریدەرت

کاتێ هەستی مرۆڤدۆستیی پێوارە و مرۆڤەکان بەهۆی توندڕەویی و ئیدیۆلۆژیای ئایینیی و سیاسیی دەچەوسێنرێنەوە، لە ئازادییان و مافی خۆیان بێبەش دەکرێن. ئەوە کەی سیستەم تووشی تەقێنەریی، گەندەڵیی و هەرەسهێنان بووە. بۆیە، کە مرۆڤ لەو دەوڵەتە یان وڵاتە لە ژێرچەترێکدا وەك مردوویەك هەریەك بە یەکتر نەناس و بێجووڵە دەبینرێت، ئیتر هەمیشە لەژێر هەڕەشەی کارەساتێکدا دەبن. لەم وڵاتە یەتەپیا دینیی و ئیدیۆلۆژییە هەرەسهێناوە، مرۆڤ هیچ

شتێك بۆی جێگەی متمانە و دڵنیایی نابێت، ئاژەڵ لەوەوە وەك جێگرەوە دەبینرێت و دەردەکەوێت، بۆ ئەو دۆخەی کە لە کوچە و کۆڵانەکاندا، هەستی مرۆڤدۆستییەتی بەر فیشەکی ئیدیۆلۆژیا کەوتووە.

چیرۆکی کە کوشتنەکەی ئاشکرا کرد؟ لەم کەشەدا و دۆخی وڵاتێك لەژێر شەپۆلی بێبەهاکردنی مرۆڤ وێنا دەکاتەوە. زەمینەی ئەم چیرۆکە سلێمانییە. چیرۆکنووس لەو ڕۆژگارانە دەدوێت، کە ئازادیی و بەهای مرۆڤ، پێشێل دەکرێت. ئەو دۆخەش، کە ئاگایی چیرۆکنووسیان جووڵاندووە، کە پڕمەترسیترینە و لە هەموو شوێنێکیش: بارەگە، پەرستگە و شوێنە گشتیی و تایبەتییەکان…تاد، نمایشی خۆی دەکات و خەڵکیش لەو مەترسییە، هیچ هەڵوەستەکیان نییە، ئەم بێهەڵوەستییەش بووە بە خزمەتکردنی مەترسیدارترین بیروباوەڕەی قڕکردن. کە دواجار ئەم مەترسییە و قڕکردنە لە جوندولیسلام، دواجاریش لە داعشدا، کەوتەوە.

ئەم چیرۆکە، شەڕی ئیدیۆلۆژیی و دەسەڵاتی دوو بەرە وێنا دەکات، کە بەرەی بەرهەڵست وەك چیرۆکنووس دەیناسێنێ، بەرەی توندڕەوە ڕیشنەکانە. واتە ئەو بەرەیەی ئیدیۆلۆژیایەکی دینیی دەیجووڵێنێ. بەرەی دووەمیان بەرەی دەسەڵاتدارە، کە ئیدیۆلۆژیای عەلمانی لە خراپترین دۆخ و تۆتالیتارییدا، خۆی دەبینێتەوە. دۆخێك، کە دیموکراسیی و ئازادییی تاك، تێیدا وەلاوەنراوە.

ژن و سەگێك پێکەوە لە خانووێکدا دەژین. ژنێك، کە ناچێتە ژێر دەسەڵاتی باوکسالاریی، ڕیشن و تاکڕەویی. خانووێك کە بازاڕێکە بەدەوریدا نەخشەی کێشاوە، ئەمەش ماڵەکەی پڕکردووە لە دەنگەدەنگ. ئارامیی لەوماڵەدا تەنگی پێهەڵچنراوە، کە بازاڕ کەخەڵك دەگرێتە خۆی و ئەم ماڵەی دەوردەداوە، ئەمەش کەدە بە دەوروبەر، داب و نەریت. کە دەیەوێ هەموو شتێك بازاڕ/ مێگەل ئاڕاستەی بکات، نەك تاك.

ئەم خانووە هێمایە بۆ فەرهەنگی ناڕێکیی بازاڕیی و خێڵەکیی. فەرهەنگێك، کە مرۆڤەکان لە بێبەهاییدان، کارناکەن، کۆچی یەجگار سەرقاڵ و تووڕەن. نەناس و لێك غەیانن. ئەمەش بە تەرم هێمای بۆ کراوە، ئەم تەرمە لە ماڵەکەدایە، ڕێك لەو ژوورەی کە تێیدا چەترێك بە دیوارەوە هەڵواسراوە، لەژێر ئەم چەترەدا تەرمێك دەبینرێت. لەژێر ئەو چەترەدا تەرمێك کە و بێدەنگە، نە بەرکەوتنت لەگەڵ دەبێ نە لاش دەدرێت. لەژێر چەتردابوون، واتە کەخەڵك لە نیشتیمان یان

خاكدا دەگرێتەوە، چونكە چەتر لە فەرھەنگی كوردیدا ئاماژە و ھێمایە بۆ كۆمەڵ، خاك و نیشتیمان. ئەم تەرمە ناجووڵێ، وەلێ ڕۆژ بەڕۆژ لە گۆڕانی بەردەوامدایە. ئەم تەرمە سەرەتا تەرمی یەك كەسە و دوایش گۆڕانی دەكەوێتێ، كە گۆڕانەكە ھەر تەرمێك نا بێت. ئیتر كۆتەرم زیندووە ڕووحمردووەكان دەنوێنێ. ((تەرمێكی نادیاری نەناسراو بەردەوام لەوێدایە، كەچی تەرمی یەك كەسیش نییە، تەرمێك ھەرگیز زیندوو نا بێتەوە و، كەچی بەردەوام لە گۆڕاندایە)) ل 48. سەرووی چەترەكەش ئاسنێكە، كە دەسەڵات وێنا دەكات. ئاسن/دەسەڵات، نیشانكراوی دەستی دژەئیدیۆلۆژیای دەسەڵاتدارە. واتا□ ئاسن ئاماژەیە بۆ دەسەڵات و شەڕی ئیدیۆلۆژیای مرۆڤكوژ.

گێژنەی ھاوسەرگریی ژن و مێردەكە، چەند ڕۆژێكی ماوە، كە سێ ساڵ پێوەندیی وسێ ساڵیشە ھاوسەرن. بۆیە پێكەوە لەماڵەوە وەدەر دەكەون، بۆ كڕینی دیاریی بۆ یەكتر. بەڵام چەند كەسێكی، ڕیشن ئاسنی سەرووی چەترەكەیان دەكەنە نیشان و ئومێدی ھاوسەری ژنە دەپێكرێت و ژنەش لەخۆ دەچێت. تەنیا ھەوشاری سەگی ھاوڕێگەیان ئەم ھەواڵە دەگەیەنێتە بەڕێوەبەری خوێندنگەكە و ژیانی ژنەكە ڕزگار دەكات. سەگێك وەفاكەی ھەر ئەوە نییە، كە بژێویی بۆ ماڵەوە پەیدا دەكات، بەڵكو شوێنی ئەو مرۆڤە دەگرێتەوە، كە مر□ق د□كوژێت. بۆیە سەگ، لە مرۆڤەكان مرۆڤانەتر و وەفادارتر دەجووڵێتەوە.

دوای ئەم ڕووداوە، سەگ كار دەكا و لەگەڵ ژنە ژیان دروست دەكەنەوە، ژنێك، كە شكۆمەندیی و شەڕەف لە ژیان لەگەڵ سەگدا دەبینێت، نەك لەگەڵ باوكێكی پیاوسالار. نایەوێت ژیانێك بژێت، كە لەلایەن ھاومرۆڤەكانیەوە، تا ڕادەی پڕمەترسیی بێبەھا كراوە. دەسەڵاتێك داماڵدراوە لە یاسای مرۆڤیی. شەڕ بۆ ئیدیۆلۆژیا؛ كوشتنی مرۆڤە و زیادكردنی پێڕەوكار و لایەنگرانە. نەك خزمەتكردنی مر□ق و شارەستانییەت.

لە كۆتاییدا ئەوی گەرەكە بگوترێ، ژیانی كاركتەر و كەشی ئەم چیرۆكە، لە ھەمان دۆخی ژنانی كۆبانێ دەكا، كە ماڵ/ خاكیان ڕزگار كرد و ژیانیان دروست كردەوە. ژنانێك بەرگریی لە مانەوە و ئازادیی خۆیان كرد. ژنانێك نە چوونە ژێر دەسەڵاتی خۆسەپێنەر و ڕیشنەكانەوە نە چووشنە ژێر دەسەڵاتی پیاوسالاریییەوە.

ئەنجام

لەم نووسینەدا گەیشتینە ئەم ئەنجامانە:

1- ئەم بابەتانەی چیرۆکنووس ورووژاندوونی، کێشەی زەق و بەرچاوی ڕۆژانەی ژیانی ژنی کوردە. زیاتریش ئەم بیرە فێمێنیستییەی تێدا دەبینرێت، سەرەتاییە، یان بڵێین قۆناغی ڕەخنە و بەرهەڵستکاری فێنێنیستییە. قۆناغێکە، کە دەتوانێت هەنگاوی زێتری تێدا بهاوێژێت، بۆیە لە قۆناغی ئاو[illegible]مە بوونی ژنایەتیی کوردیی جموجۆڵێکی ژنانە نمایش دەکات. بیرێکی ژنانە، دەنگێکی ژن، گەلێك لە کێشەکانی خێزان و کۆمەڵگەی کوردیی دەورووژێنێت. کە کەم نووسەر توانیویانە بەم شێوە کەچیرۆکییە، بە بیرێکی فێمێنیستانە، کاری خۆی دەست پێبکات و تێشیدا سەرکەوتوو بێت.

2- زیاتر لە هەر شتێك ئەدەب دەتوانێت ڕەنگدانەوەی دەنگی ژن بێت و ژن بتوانێت وێنای خۆی و ناخی خۆی تێدا هەڵبڕێژێت و ڕۆڵ و کاریگەریی خۆیشی بخاتە ڕوو، لە ململانێی مێژووی ژیانی مرۆڤ، کە کەچیرۆکی “دەزگیرانە قوڕینەکەم” دەنگ و وێناکاری دەنگی ژن، مەیل و خولیاکانی ژنە، بۆ ماف، ئازادیی و یەکسانیی.

3- چیرۆکنووس هێندە لە بیر و بۆچوونەکانی لەمەڕ ژنی کورد، ئەرێنی نیین، بەڵکو وێنەی ژن زیاد لەوەی، کە هەیە شێوێندراوە. واتە ژن، یەجگار ئەو پەڕوباڵە سووتاوە نییە، کە چیرۆکنووس دەیەوێت ئازار و چەوساندنەوەی بەرچاو بخات. بەشێك لەمەش بۆ چالاکنەبوونی مێدیای کوردیی دەگەڕێتەوە. بۆیە دەبێت نووسەر ئاگایی بەرانبەر بەمە هەبێت. چونکە پیاوی کورد یەجگار ئەو زاڵمە ژنکوژ، مافخۆری ژنەش نییە به تێگڕا، کە تێگەیشتنی چیرۆکنووس تێیدا دەور دەکاتەوە. وەجا ژنی کورد تێکڕا داماڵدراو نییە لە ئازادیی و ماف. دەکرێ بڵێین لەگەڵ سەرهەڵدانی ئیدیۆلۆژیای حزبی ئیسلامیی و بنەمابوونی ئەقڵی خێڵ لە حزبە عەلمانییەکانی کوردییدا، دەنگی ژن ناوشیارانە کپ کراوە. بەڵام لە هەمانکاتدا وێنەی هەر بینراوە. ناشبێت ئەو تێگەیشتنە زەقبێتەوە، کە ژن لە کۆمەڵی کوردەوارییدا هیچ بەها و ڕێزێکی بۆ دانەنراوە.

4- چیرۆکنووس جەخت لەوە دەکاتەوە، کە هۆکارەکانی چەوساندنەوەی ژن یان وابەستە بوونی ژن بە گەلێك لەو گرێکێرانەی لە کۆمەڵگەدا هەن و بوونەتە خاڵی لاوازیی، هەر تەنیا لە دەسەڵاتی باوکسالارییدا ڕەنگ نادەنەوە، بەڵکو هەر ئەو دەسەڵاتە ڕەگەزییەی پیاو هەیەتی، لە ئایین، سیاسەت و تەواوی جومگەکانی ژیاندا دەبینرێت. بە شێوەیەکیش ڕەنگی داکوتاوە، کە دەبێت بە وردیی و هۆشیارییەوە کاری بۆ بکەین

و کۆمەڵگەی کوردیی لێ وەئاگا بهێنرێتەوە.

****

سەرنج: ئەم خوێندنەوەیە بە دوو بەش لە گۆڤاری (ڕامان) ژمارە 249 و 250 بڵاوکراوەتەوە.

****

پەراوێز و سەرچاوەکان:

* بێگەردیی: ئەم زاراوەیە، زمانی پیاوە، کە لە ڕێگەیەوە ناسنامەی بە ژن داوە، ژنی پێدەناسێنێت و پێی کۆتوبەند دەکات، ئێمە لێرەدا بەکارمان هێناوە، وەك لایەنی کردەیی خوێندنەوە بۆ ئەم کۆچیرۆکە. ئەم زاراوانە نموونەیان یەجگار زۆرە: حۆریی، فریشتە، شێرەژن، مەلیکە، پەریی، خانمیخانمان،… ئەمەش هەمووی داهێنراوی زمانی پیاون بۆ مەیل، حەز و خولیاکانی خۆی. سەرباری ئەمە وابەستەکردنەوەی خوێندنەوەکەمان بە فەرهەنگی کوردیی، بۆ زۆتر کاریگەریی دانان خۆمان لە بەکارنەهێنانی زۆر وشە نەپاراستووە.

-___________

1- کازیوە ساڵح، ئاسمان لێ هەموو شوێنێك شینە- کۆمەڵێك دیمانە، چاپخانەی ئاراس، چ1، هەولێر- 2013، ل 61- 62.

2- عەبدوڵڵا ئۆج ئالان، قەیرانی شارستانی لەخۆرهەڵاتی ناوین و چارەسەری شارستانێتی دیموکراتی، ل 472.

3- ئەحلام مەنسوور، گرەوی چاوەکانی ئەم- ئەزموون، چاپخانەی ئاراس، چ1،هەولێر- 2008، ل 38.

4- کازیوە ساڵح، دەزگیرانێ قوەینێکەم، چاپخانەی ئاراس، چ 1، هەولێر- 2012.

سیانەی گێڕانەوە … سێران

محەمەدە سوورە

من لە کەڵکەڵەی جەفتی بەڕووێك کەوتوومەوە
تا نەدۆزمەوە چاوی ئەم پێدەشتە
هەر بەرەو خلۆربوونەوەم.

هۆ ساڵوەگەڕە پیرۆزەکانی زیۆس
وا کوشتار دەسپێدەکات*:
گۆرگۆنەکان چوارمشقی دانیشتوون و چیرۆکان دەگێڕنەوە.
ئەی نەتەوەی کۆچڕەو و کوشتارلێکراو؛
گوناهی زایەندکارێکم،
دەبێ نەزانم چ شتێك لەگەڵ خودا کۆنینەکان،
چارەنووسمانی ل□ککگرێداوە!

جوانیی؛ ئەوەی لە مەرگەوە دێی،
بۆ گەیین دەبێ وێرانە بسازێنرێ.
ئەی مەرگ؛ هەموو شتێ لە بەردەوامی تەواوبووندا، تەواو نابێ.

2
ئەوەی بەدواتدا وێڵم؛
بەرەو ڕێبڕینە نیگا و
خەیاڵیش مەلەی سەهەندەیی.
خەون برینی بڕینی مەوداکان نەخش دەکاتەوە،
خەمی گەیشتنیش بە دیوی خێرایی، تێڕامان وێنا دەکات.
ئەوها ئەو منە، ڕەگی دووجای دووبەرەکی و
فراژووی لەرەلەری کوفرە‌.

تەنیا شەوە بێباوێشك بمه□□تەوە.
تاریکی پەنا. وەزانینم تۆی.
بێخودا و ئەستێرە، ژینێ شك نابەیت؟

هۆ شەیتان؛ خشپەی شەقاوەکانی ڕۆیشتنت دێتەوە بەرگوێم.
بوونت زێڕکفت بکە، لە تاریکییان بدرەوشێوە،
مامەڵەیەك، کە هەمان بێت سەرپێچیکردنە.
تۆش؛ لە بەخشراوانت وەدەرم بنێ؛
بە ئازارەوەش بمکوژە،
مرۆڤ سوپاس نەکراوە،
لەهەڵەش زێتر ناسنامەی تری نییە.

3
کات؛ بوخچە غەریبییەکەی نالی و حاجییە.

شوێن؛ بەبەردبوونی چیرۆکی گۆرگۆنەکانە لەبەردەم حەڕامدا.
چارەنووس؛ بێچارەیی خەونی خانی و زێتر لێکترازانی نەتەوەیە‌.
خواست؛ بوون نمایش دەکات؛
بوون خۆی، ڕسکاوی وێرانکارییە.

دەبا خودایەك بسازێنین
گۆڕان لە بێنوێژییدا سیما دەکرێت.
جەنگ ناسنامەی بوونێکی هەستبەخۆکردووە.

لەگەڵ کوشتار، هرووژمی یادەوەریی و
ئێشی ژووری جووتبوون زێتر دەبن.
لەگەڵبوون؛ چەوساندنەوەیەکی تری ڕەگەزییە.

4
شتێك کردمیە دێوانەی ڕێگە چۆڵەکانی مەترسیی.
ناشزانم چ دەنگێك
بۆ نشێو و هەڵدێرگەکان ڕێنموونم بوو.

هەڵدێرام. مشتی بەردێك خۆی کردە باوەشم.
هەڵدێر قووڵ بۆ چاوەکانمی ڕووانی.
پێم لێسەنرانەوە.
خوداکان دوا ئاوڕدانەوەیان کردم.
چیایش: کوڕەتیمە. دەستی ڕاهێشتکرد یان نا، هەر دەبێ بیڵێم؟
جارێکی تر، ڕێگەکانم خستەوە بەر سێرەی پێملنەبوونم.
دەست نەبوو، ئەی خواست وەملیایی خستمەوە؟ دەبێ نەزانم؟

تا ئێرە ئەی دوو سێ، حەوت و پێنجی بەیانیم،
ئەو گۆرانییەی بە هەڵدێرانم نەدات، کوا قەرەجییە.
زرینگانەوەی دەنگی مەزهەر و زریانێك لە خێرایی..
پێهەڵدێنم. ئەوە بۆ ڕێگەکان ناجمێن؟!
دەبێ لە هەناوی وێرانبووندا؛ گۆرانیی ئاژاوە بچڕین.

5

گۆرانی خۆم دەڵێم و
ڕێ بۆ ئاژاوە خۆش دەکەم؛
شتێك، کە دەبوو زووتر بمکردبا.
هاتووم؛ ڕووحی شەیتانم و
بێدۆستی و غەریبی چارەنووسمە‌.

چارەنووس و غەریبیم، ماڵی خەون و نەگەیشتنە.
کوا ماڵ پێم ئاوەدانە و سەهەندییم دەناسێت.

شەیتان لەسەر زمانم، گۆرانییەکە بەرەو کۆتایی دەبا:
من ئەودیوی ڕووناکییەکەتم،
کە گۆڕان و بەدکرداریی، تێمدا ئاوسە‌.

من ئەودیوی ڕووناکییەکەتم
بە نەفرەتی ناسنامەم سوێند
گەڕاومەتەوە نێوت، بڵێی ئەوە نەزانیت؟

مانگی 10و 11ی 2016

* "ئەم ئاژاوەیە گوناهی هزرەکانە، دەبوو کوشتارێك دەستپێبکا."سکاندینافیا دوورگەیەکی تر لە بخوور، هەندرێن.
** ئەم شیعرە لە گۆڤاری "کەلێن"، ژمارە (2)ی هاوینی 2017، بڵاوکراوەتەوە.

تێنوویەتی … سۆران محەمەدە سوورە

1
دەنگی زەنگوڵەی مێگەلە بزنی خوداکان دێ.
لەکوێوەیە؟‌
ئەم دەنگە نائاشنا نییە. دەزرینگێتەوە.
دەنگێکە بۆ بزوان.
من لەخودا خەسێنراوەکان کەوتوومە‌وە.
تاریکی بەمن نەبێ بژار ناکرێ.
من تاریکی دەسمم، لێ هۆکار لەمەدا چییە؟

2
کوێرەڕێیەك دەچێتەوە ئاوەدانییەکی قەرەباڵغ مردوو.
ئەزیەتم دیت، ئەم کوێرەڕێیانە تێکناکەنەوە.

کەوتوومەتە سەرەتاتک لەگە هەنووکە و بەیان
ئەوەتا ب دواجار بن بەدەسما و دەست بەمەمکدانە پەمەییەکە دادنم.
سوی بیرەوەریی…
نازانم چما ئەم نەهاتییە تووشە، شرەك نەبوو لەبوونم!
ئاخ لکترازان وسەرهەگرتن، لەبناسنامەیی و غەریبی کوردانەدایە؟

3

هەناسەبکمە، ل لەدەمی فریا(ی-ان)دا پەنایەك لەبەرچاوگرتن نەنگییە.
دەنگك: توندتر ب، چەتوونی ئەم توولەیانە برینی دەم ئاوەان.
گیلگامش ئاسا سام و بکەسنیشتووی گەکانم لستەوە.
گیاگەنەمەی خ گە و هەورازان مروولەیی لەشم بوون.
ب نوکردنەوەی سەرەتاکانی بەقو سوقدراویش
گە و گەوەکان شونباوەشتیان دەخستمەوە.
سەرەتای ئەم کورەیانە بکو بەپەلە بوون و کتاییەکیان نەنووسییەوە؟

4

ب کتایی، کتاییەکی چارەنووسساز هەیە؛ نەگەیشتنە.
کە نووسینیش خەرمانەی کردن ب،
بوونت، کنووسینەوەی نەگەیینەکانە.
ئەز بەپرسیاران تنوومە و
پچ-ە-پچی ئەم یشتنەش تراویلکانە دەکش.
دەمی کراوەی پرسیاریش: تنوویەتی.
گەرەکمە بپرسم: ئەوە گەکانن پەلکشی تنوویەتیم دەکەن یان نەناسینەوەیان؟

5

پدەشت هەنگاوەکانم بەناخی خیدا دەبا و
نیگای اساوی بەر ئاونەی یادەوەرییش، هرووژمم ب دنن.
مانگی ئەنفالی کورد تاد دەکش و
کفنی سائە چکنەکانی بەربەرانمان دەبەر مژوو دەکا.
زەردەشت خری شکی خی لەشاخ بەدرەوشانەوە سپارد.
زەمەنیش پدەشتەکان بەتزی خەلافەتی ئیخوان دەخنکنن.
کات چەند بەب سەبووری ئارەقی بنهەنگمان دەردەدا.

6

تەنیا ڕۆیشتن هەیە. ڕاپسکان سەرهەڵگرتنە. ئاوڕدانەوە هەڵەتەبوون.
تۆ بێگانە، وەك چارەنووسی کورد؛ بێندانیش لە ڕۆیشتندایە.
خەونت ماڵاوایییەکە لەیادەوەریی، نەك بیرهاتنەوەی نەست.
ورتەورتێ: دەکرا خودا پێناسەیەکی ترمان بداتێ
ڕێگەکان ناگەنە نەگبەتی هیچ ئیدیۆلۆژیایەك، فڕین نەبێ.
لە دەنگی ئەسغەرییدا، چارەنووسی کورد خۆی دەچڕێنێ.
ئایشەشانیش سەری بەسەردا شۆڕکردۆتەوە و تەقەڵەکانی ئەم زامە دەژمێرێ.

7
من لەهەموو شتێك چووم، ڕۆیشتن نەبێ.
نەگەیشتن هەیە. کۆتایی وەرزەڕێ چێنابن.
کە تێنوویەتی بزنەڕێی چیاکانیش دەستغەڵەتی داین
بیستم و نەمبینی:
من لەوە سەختترم، بەم نێزیکانە بمرم.
ئیتر لەم جوگرافیایە،
تێنوویەتی بەیانییەکی تر ئاوس دەبێ.

گیاگەنەمە: (لە ناوچەی نێودەشت و دەڕەڵەقە… تاد بەکار دێت) جۆرە گیایەکە لە پاوان و شاخ شین دەبێت، شێوەی لە گەنم و جۆ دەچێت. مەترێك یان زیاتر باڵا دەکات، بۆ وڵسات زەریفە و چاك دەیخوات.
سوقدراو: سواغدراو، سواقدراو.

* ئەم دەقە لە ژمارە (7) 2017-1-1ی ڕۆژنامەی هیچ بڵاو کراوەتەوە.

شتێك بهێڵەوە* … سێران محەمەد سوورێ

تێپێك… خێشنوودە ،
منداڵێك یاری لێگەڕێ دێکات.
2

پیانیستێك… دەهرییە
لە خۆی و پیانۆكەی،
كە ناچنەوە سەر تەبابوون لەگەڵ:
ڕیتمی گەڵا و
بایەكی پاییزە و
ڕاكشانی ژن بە هەورییەكی تەنكی ئاودامان.
3
تەسبیحێك
ڕۆژەكانی تەمەنی ژنێكی بۆ ناژمێردرێت،
كە بەرۆكی تەنیاییان گرتووە.
4
سەگێك
هەڵبەز و دابەز… تێد□ پەڕێ!
شاگەشكەیە
كوخێك، شەوان خۆی دەخزێنێتە باوەشیەوە.
5
لەو ئایەت بۆ ئەو ئایەت… ڕاهیبێك
سەر دەرناكات
لە ناكۆكی خودا و شەیتان.
6
خودایەك،
دوای شەڕە نەبڕاوەكەی خۆی خستین و
خۆر: ئاوازی كەمانێك… دوور.
مانگ: سەفەر تا ئەوسەری عیشق.
سێو: شەوچەرەی سەر مێز.
ژن: سوكنایی تەنیایی.
شەڕاب: هەر بۆ خۆی بوو.
7
سێو: قینی هەمیشەیی خودا لە مر□ق.
سێو: خاڵی ناتەبایی و
ڕێگە نەخشەی شەیتان.
ئەو سێوە تا خۆی نیشان نەدابا
ئەو خودایەی وێرانەیەك بوو لە غروور
ئارام نەدەبوەوە.
8
ژیان مەزەندەی درۆیێك بوو
ئێمە ڕێكەوتمان كرد.

دۆڕانێ بوو
یەك یەكی هەنگاوەكانی نزیك ڕاكشانی ژن و
فڕین لە باڵە خۆڵەمێشیەكەی كۆتر و
چاوەڕوانی دایكێك
لە گەڕانەوەی منداڵە گوڵ□ بەڕۆژ فرۆشەكەی
ئەو دۆڕانە
چی بەرسیلەی عیشق هەبوو، پێی دۆڕاندین و
ڕۆشناییەك چییە
لە یادگە شەقار بووەكەی نەهێشتینەوە.
9
بمبوورن، كە هێندەی شینایی ئاسمان
سپییەتی دڵی مەسیح
سادەیی دوو منداڵ
بیرم لە فڕینی ك□ نارییەك نەكرد بێتەوە
نەم وتبێت، بۆ خاتری چریكەی ئەم” پێغەمبەر”ە**
شتێ بكە… خودایە!
ئەم پاسارییە لە خەونی فڕین دایە
ئەم پیاوە هێشتا خوێنی لێد□ تكێ
ئەم منداڵە دڵی بە كایەكانەوە خۆشە، با گەورە ن□ بێ.
10
درەنگا نێك ختوكەم دەدا
درەنگا نێك لە چاوەڕوانیمدایە…
خۆم مەڵاس بدەم
قفڵ لە دەرگه بدەم
یەك یەكی پەردەكان دابدەمەوە.
درەنگا نێك نیگام دەبا توولەڕێی ئاوایی.
درەنگا نێك جگەر□ یەك لە نووتەكی لاڕێوە، دادەگیرسێ
تا دێ نزیك دەبێتەوە
تاریكیش قووڵتر دەڕوانێ.
درەنگا نێك… هەوا سارد
نیگا… تەرمێك بێوادە پیر
تا بڵێیت شەوێك… ئەنگوستەچاو
ختووكەدانی خۆكوشتنێك… نێزیك
تەمی بێدەنگیێك… وەربووبێتە خۆم
11
سێ هەنگاو دوور و نێزیك
ترس رژاوە

کۆڵا نێك… بەسەر خۆرھەڵا تنی ب□ یانیان!
کەسێك… تەپە تەپ بە کۆڵا نەکەدا…
قیژەیەك بەرز د□ بێتەوە
سێبەرێك دەنیشێتە سەر پەنجەرەکەم و
دەخزێمە قوژبنێکەوە.
بەر□ بەیان… دەرگە بستێك دەکەمەوە
خۆر ڕمێ دێتە ژوور
سەر□ تا تكێیەك دەکەم
ھەنگاوێ دەکشێمەوە
سەیر… دەکەم، دنیا ھەر وەك خۆیەتی
وەك جاران فریودەر و
وەك جاران جوان و
وەك ژن میھرەبان خۆی نواندووە.
ئیتر بێدەنگی و خۆم
دەخزێنمە گۆشەیەکی لاچەپی ئێوارانمەوە و
ڕۆژ و
مانگ و
ساڵ
بیر لە تۆ دەکەمەوە، لە خۆم نا.
12
کەسێك پەنھان… لەمندا
لەودیو مەینەتییەکان، کەڕەنا دەژەنێ
دەستێك خاڵی لە مروەتی ئێوارە، دەنووسێ:
ئێوە ھەر ھێندە
شەقەی کەنارییەك ئیستێکی پێدەکردن
غەریزەی مێینەتی کوێری دەکردن و
ماندوو دەچوونەوە؛
لە بە ئەدرەسکردنی جەنگ و وێرانکردن.
شپرزە تا شکۆفەی کزە تاریکییەکی درەنگ.
ئێوە ئەو ئافرێنراوە دۆڕاوانەی شەڕە پیرۆزییەکان بوون
دواجار خوداکانتان لەسەر بەرماڵێکی لەخوێنا مەیيو
تەنیا، تەنیا جێوھێشتن… نەگەڕانەوە.
بەڵام بە بێگوناھیتان
نەتانتوانی بێ عیشق، بێ خوێن بژین
گۆزەی خەتای خوداکانتان
لە ئێوارەی منداڵیتان؛ ورد وخاش کرد.
13

کەسێك لەمندا… چاوەڕوان
وەك منداڵێك
ورك لە دایکی گرتبێ و
قاچەکانی خستبێتە خۆڵی حەوشەکەوە.
14
خودایە! ئەگەر ڕۆژێك خواستت شتێك بەریتەوە
هەموو شتێکم ببە
تەنیا گریان لە نووتەکی ژووری منداڵیم ن□ بێت.
قەینا ئەگەر ڕووت و قووت
پێخاوسیش جێی بێڵیت.
15
ڕا بردوو… حیکمەتی شپرزەی شەوێکی دڕد□ نگە
لە یادگەی خودا.
تارمایی پرسیارێکی چاوەڕواننەکراوە
لای موسافیرێکی ڕێلێونبوو.
ئێستا… ژنێکە لە نێوان بزربوون و خۆ دزینەوە.
پیاوێکە ل□ نێو گومان و خۆ بیرچوونەوە.
داهاتوو… مقۆمقۆی خوداکانە
لەسەر دڵ□ پێك خوێن.
خەمە سیزیفییەکەی جەنجاڵییە، بۆ تریفە:
بەقوربان؛ دواجار مەرگ
بە ماچ، چەپکێ گوڵ،
□وانینێکی یاسەمینانە فریومان دەدا
ڕێی ئەم هەموو گریانەت بەرەو کوێ؟!
ترسته! پیاسەکانی ئێوارەی دوێنێ،
لە گەڵ دارسێوێکی تر بتبینن؟
16
ئێستا خەیاڵ
لای ڕاکشانی ژنە بە هەورییەکی تەنك.
لای پیاسەیەکە لەگەڵ سەگە تووکن سپییەکە.
لای دان دانە بەو کۆترانی□ی
دەنووکیان لێوانلێو لە حیکایەت،
چون و هاتنی ڕاڕەو و
تەنیایی سەر جێگەیەك؛ پیاوێکی تێدا نەخست.
17
ئێوارە بوو… نێزیك تەنیایی باغ
پیرە مێردێك پرسی: تۆ بڵێی

ستیان□ گو□ ب□□□ژە بە چەند بێ؟
ئەو خوی هەمیشەیی، دزینی ئەو ستیانانە بوو
ژنە دێهاتییەکان
لە چاوەڕوانی جەنگاوەرە شکست خواردووەکانیان
بە تەنافی بێمروەتی هەڵیان دەخستن،
کە هەندێکیان گەڕانەوە و
ئەوانی تریش؛
لە خەیاڵی ڕاکشانی ژنە ئاوییەکانیان… مەراق کوشتنی.

18

ئێواران…
خۆر دەخزێتە باوەشی تەپۆلکەیەکی لمین.
دەنگی ئومێدی گەڕانەوەیەك دەپڕژێتە سەرم.
منداڵێك دەست بۆ لێکردنەوەی سێوێك ڕایەڵ دەكات.
لەژێر سنەوبەرێك
نابینایێك… بۆن بە دەسما□ َ□کەوە دەکا
دەست بە لاڕوومەتی چەپی دادێنێ
هەست بە کڕووزانەوەی ماچێك دەكات

19

ماچ: گەڕاندنەوەی نسێی بەیانی باشێکە… بەدزی کۆتر.
گمەیەك ڕووناکییە، لە تروسکایی لاچەپی دێیێکەوە.
گێڕانەوەی حیکایەتێکە لەدەمی پیرەژنێکی دنیا دیتە.
ئەفسانەی ئەو پەپولە مەلوولانەیە؛
تەنیایی چاوی هەڵگڵۆفیون لە لۆچ.
نیگا بڕینە لە خنجیلەیی جووچك و
پاسارییەکی هەڵکوڕماوی غەمگین،
وەك هەستی کردبێ ئەم ئێوارەیە دەمرێ.

20

دەتزانی!
سەوڵ بۆ بەلەمی ئێوارەیێکی لێڵ پڕ زەحمەتە
پەنجەکردن بە تارا
لەبەردەم پەنجەرەی مارێك،
ئەم نێڵە نێڵەی ناخی منی پێهێور نابێتەوە.
ئیتر بۆ کام ئێوارە گەڕانەوەیەك… درەنگ،
ئەم بەردەرگهیە چۆل ناکەیت.
بۆکام خۆشنوودی بەیانیان
پەنجەرەکەت ئاوەڵایە و
خاك مێخەك ڕێژ دەکەیت.

بەم دەستە نائومێدانەتەوە
خۆت و ئەم زەمبیلەیە، بۆ کوێ دەبەیت؟
کە چنگێ ڕووناکییان تێدا نییە!
21
بەفر حینجەی دایکێکە
لە خوێندنەوەی چیرۆکێکی کوردیی بۆ منداڵە تاقانەکەی.
خۆرەتاو سەرکێشی منداڵێکە
لە هەڵماتن بە هێلکەکانی شەیتانی بوون.
ژیانیش لە شیرین خەودا
حیکمەتی لاڵانەوەی خوناوە
لە گومانی خەنجەر.
نا دەشێ، سێ هەنگاو لێتەوە دوور
ڕامانی پشیلە تووکن سپییەکە بێ،
کە بێهوودە لە گەڕانەوەی ڕووحێکی پەژمووردد□دا
نیگای بڕیوەتە ڕووبارەکە.

* ئەم شیعرە لە ژمارە (510)ی هەفتەنامەی زاری کرمانجی، بڵاو کراوەتەوە.
** مەبەست لە “مەزهەری خالقی”یە.